

PAMIATKOVÁ ZÓNA KRUPINA

ZÁSADY OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Riaditeľka: Ing. arch. Zuzana Klasová
Hlavná riešiteľka: Ing. arch. Anna Hojčková

Spracovatelia: Mgr. Martina Poliaková
Mgr. Martin Miňo
Ing. arch. Mária Flórová
Ing. Anna Faturová

OBSAH**I. ANALÝZA VÝVOJA ÚZEMIA****A. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O ÚZEMÍ**

- A.1. Názov pamiatkového územia 4
- A.1.1. Typ pamiatkového územia 4
- A.2. Kraj, okres, obec podľa základnej územnej jednotky a katastra 4
- A.3. Orgán, ktorý pamiatkové územie vyhlásil, dátum vyhlásenia 4
- A.4. Register pamiatkových území 4

B. PARCELNÉ VYMEDZENIE HRANICE PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

- B.1. Parcelné vymedzenie hranice Pamiatkovej zóny Krupina 4
- B1.1. Súpis parciel územia pamiatkovej zóny 5
- B1.2. Parcely NKP 6
- B.2. Informácia o zanesení hraníc v katastri a o kódovaní 6

C. ÚDAJE O ZADANÍ A SPRACOVANÍ ANALÝZY VÝVOJA ÚZEMIA

- C.1. Účel a cieľ urbanistického a stavebno-historického vývoja 6
- C.2. Metóda spracovania a dátum spracovania výskumu 6

D. ÚDAJE O ÚZEMNOPLÁNOVACEJ DOKUMENTÁCIE A INÝCH PODKLADOCH

- D.1. Prehľad platných územnoplánovacích dokumentácií, štúdií a návrhov 7
- D.2. Mapové podklady, historické mapy, katastrálne mapy 8
- D.3. Staršie prieskumy a výskumy, archeologické výskumy územia 8
- D.4. Archívne pramene 10
- D.5. Literatúra a ďalšie pramene 10

E. HISTORICKÝ A URBANISTICKO-ARCHITEKTONICKÝ VÝVOJ ÚZEMIA

- E.1. Stručný historický a stavebný vývoj územia 12
- E.2. Zásadné urbanisticko-historické vývojové etapy územia 24

II. PAMIATKOVÉ HODNOTY ÚZEMIA**F. CHARAKTERISTIKA PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA**

- F.1. Pamiatkové hodnoty územia objemovo-priestorovej povahy 49
- F.1.1. Obraz krajiny - reliéf terénu, vodné plochy, prírodné prvky, charakteristické pohľady 49
- F.1.2. Vonkajší obraz územia - panoráma, silueta 50
- F.1.3. Vnútorný obraz územia - priestorová štruktúra, výškové a objemovo-priestorové usporiadanie 52
- F.1.3.1. Objemovo-priestorová skladba zástavby 59
- F.1.3.2. Strešná krajina 63
- F.1.4. Funkčné využitie územia 67
- F.1.5. Historický pôdorys 68
- F.1.6. Objektová skladba územia – kompozícia 71
- F.1.6.1. Dominanty a akcenty – celouzemné a miestne 71

- F.1.6.2. Systém opevnenia – fortifikačná architektúra 71
- F.1.6.3. Priestory územia - námestia, ulice a voľné plochy 76
- F.1.6.4. Zástavba (architektonické, umelecko-historické a výtvarné hodnoty objektov) 77
- F.1.6.5. Zatriedenie nehnuteľností - stavby, pozemky, zeleň *samostatná príloha*
- F.1.7. Archeologické náleziská 88
- F.1.8. Zeleň v pamiatkovom území 89
- F.1.9. Prvky uličného interiéru a uličného parteru 96
- F.1.9.1. Drobná architektúra 97
- F.2. Pamiatkové hodnoty územia nehmotnej povahy - názov obce, chotárne názvy, osobnosti obce 104
- F.3. Charakteristika pamiatkových hodnôt územia 110

III. ZÁSADY OCHRANY ÚZEMIA

G. ZÁSADY OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE HODNÔT ÚZEMIA

- G.1. Požiadavky na primerané funkčné využitie pamiatkového územia 113
- G.2. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie 114
- G.2.1. Požiadavky na zachovanie a ochranu historickej pôdorysnej schémy 114
- G.2.2. Požiadavky na reguláciu novej zástavby 114
- G.3. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu hodnotnej objektovej skladby 115
- G.3.1. Požiadavky na ochranu charakteru pôvodnej skladby zástavby 115
- G.3.2. Požiadavky na zachovanie a ochranu historických dominánt a kompozície výškovej hladiny sídla 115
- G.3.3. Požiadavky na zásady diferencovaného prístupu k ochrane, obnove a údržbe objektov 116
- G.4. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania objektov 118
- G.5. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu prvkov uličného interiéru a uličného parteru 118
- G.5.1. Požiadavky na ochranu typických prvkov prostredia 118
- G.5.2. Požiadavky na zachovanie, použitie charakteristických stavebných materiálov 119
- G.5.3. Požiadavky na zachovanie, ochranu, obnovu a údržbu pamiatkových a výtvarných hodnôt drobnej architektúry a výtvarných diel 119
- G.5.4. Požiadavky na umiestňovanie reklám 119
- G.5.5. Požiadavky na riešenie infraštruktúry a jej technických zariadení 120
- G.6. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu charakteristických pohľadov 120
- G.7. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu archeologických nálezísk, pivnice, systém opevnenia – fortifikačná architektúra 122
- G.8. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu zelene v území 122

H. LEGISLATÍVA, manažment ochrany, využívania a regenerácie územia

- H.1. Legislatíva, medzinárodné dohovory 123
- H.2. Pamiatkový zákon a základné pojmy 124
- H.3. Úloha obcí pri ochrane pamiatkového fondu (§ 14 pamiatkového zákona) 127

I. ZÁVEREČNÉ USTANOVENIA 128

IV. PRÍLOHY

J. GRAFICKÁ DOKUMENTÁCIA

- Vyhláška o vyhlásení PZ Krupina 129
- Rozhodnutie Ministerstva kultúry SK - Zmena vyhlásenia hranice PZ Krupina 133
- Tabuľky objektov
- Výkresová dokumentácia
- Fotodokumentácia

A. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O ÚZEMÍ

- A.1. Názov pamiatkového územia:** Pamiatková zóna Krupina
- A.1.1. Typ pamiatkového územia:** mestská
- A.2. Kraj:** Banskobystrický
- Okres:** Krupina
- Mesto:** Krupina
- Katastrálne územie:** Krupina
- Počet NKP v pamiatkovom území:** 20 NKP
- A.3. Orgán, ktorý pamiatkové územie vyhlásil, dátum vyhlásenia:**
Všeobecne záväzným nariadením Okresného úradu vo Zvolene o vyhlásení územia v Krupine za pamiatkovú zónu
Dátum vyhlásenia: 29. máj 1991
Dátum nadobudnutia účinnosti: 1. jún 1991
- A.4. Register pamiatkových území číslo ÚZPF:** 14

B. PARCELNÉ VYMEDZENIE HRANICE PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

B.1. Parcelné vymedzenie hranice Pamiatkovej zóny Krupina

Pamiatková zóna Krupiny (ďalej len „PZ Krupina“) bola vyhlásená v r. 1991 v záujme ochrany urbanistických a architektonických hodnôt historického jadra mesta Krupina.

Návrh na zmenu vyhlásenia hranice PZ Krupina bol spracovaný v súlade s úlohou Revízie pamiatkových zón z Plánu hlavných úloh Pamiatkového úradu SR. Podnetom bola požiadavka Ministerstva kultúry SR (listom MK 4448/2008-51/18100 z 18. decembra 2008) na doplnenie a zdôvodnenie návrhu (vyhodnotenie stavu zachovania pamiatkových hodnôt predmetného pamiatkového územia) na zmenu vyhlásenia novej hranice PZ Krupina, spracovaného Pamiatkovým úradom SR v r. 2005. Na základe poznatkov z terénnej previerky uskutočnenej v júli 2009, v januári 2012 a z dôvodu dlhšieho časového odstupu od spracovania pôvodného návrhu pristúpil Pamiatkový úrad SR v apríli 2015 k spracovaniu nového návrhu na zmenu vyhlásenia hranice PZ Krupina.

Nejednoznačný opis vymedzenia hranice PZ Krupina, v jej pôvodnom vyhlásení, bol dôvodom pre jej úpravu a doplnenie. Hranica pamiatkovej zóny bola opisovaná len uvedením názvov ulíc, nimi bola vedená, čo nepostačovalo pri jej presnom určovaní. Revízia opodstatnenosti rozsahu PZ Krupina a jej terénna previerka zistila, že jej doterajšie vymedzenie nie je adekvátne k deklarovaným záujmom ochrany pamiatkových hodnôt jej pamiatkového územia a na viacerých miestach je opodstatnená korekcia trasovania jej hranice. Na základe tohto zistenia Pamiatkový úrad SR pristúpil k presnému popisu trasovania novej hranice a k doplneniu vymedzenia územia PZ Krupina použitím aktuálnej katastrálnej mapy.

Pri vymedzení hranice bola použitá katastrálna mapa poskytnutá Geodetickým a kartografickým ústavom v Bratislave na základe zmluvy medzi geodetickým a kartografickým ústavom v Bratislave a Pamiatkovým úradom SR v Bratislave č. 393-112-8820/2013 z 18.12.2013 v znení dodatku č. 1. z 25.03.2015. Podkladom pre vyhotovenie grafických príloh bola vektorová katastrálna mapa poskytnutá Úradom geodézie, kartografie a katastra SR s poslednou aktualizáciou údajov k 04.06.2015.

Popis vymedzenia hranice PZ Krupina je prevzatý z rozhodnutia Ministerstva kultúry SR č. MK-3128/2015-221/19396 zo dňa 15. decembra 2015.

Územné vymedzenie pamiatkovej zóny Krupina:

Opis hranice pamiatkovej zóny začína v severozápadnom bode parcely č. 791. Z tohto bodu hranica vedie východným smerom po severnej hrane parciel č. 791, 789, 1934/2, 786, 784, 785 a 730/1. Zo severovýchodného bodu parcely č. 730/1 hranica priamočiaro pretína parcelu č. 2085/1 (Pribinova ulica) a smeruje do juhozápadného rohu parcely č. 468. Odtiaľ hranica vedie východným smerom po severných hranách parciel č. 494/2 a 313/5. Ďalej hranica priamočiaro pokračuje východným smerom pretínajúc parcelu č. 237. V strete s parcelou č. 220/1 (rieka Krupinica) sa hranica lomí južným smerom sledujúc

východnú hranu parciel č. 237, 238, 512, 240, 241, 219, 128, 261, 262, 264, 265. Z juhovýchodného bodu parcely č. 265 sa priamočiaro napája na severovýchodný roh parcely č. 212/5. Ďalej hranica vedie západným smerom po severných hraniciach parciel č. 212/5, 212/4 a 212/6 (nie sú súčasťou pamiatkovej zóny). V severozápadnom rohu parcely č. 212/6 sa hranica lomí južným smerom a kopíruje východnú hranicu parcely č. 212/1 (Kuzmányho ulica) až po juhozápadný bod parcely 318/1 (nie je súčasťou zóny). Tu sa hranica lomí západným smerom a priamočiaro sa napája na juhovýchodný bod parcely č. 163/7. Hranica pokračuje západným smerom po južnej strane parciel č. 163/7, 159/2. V juhozápadnom rohu parcely č. 159/2 sa hranica lomí južným smerom a pokračuje po východnej hranici parcely č. 210. V severozápadnom bode parcely č. 360/5 mení hranica smer, kopíruje severnú a západnú hranu parcely č. 360/5 až po jej juhozápadný roh. Tu hranica priamočiaro pretína parcelu č. 208 (Ulica ČSA) a smeruje do juhovýchodného bodu parcely č. 209. Ďalej hranica vedie západným smerom po južných hraniciach parciel č. 178/3, 178/6, 178/2, 179/2, 182/2, 183/1. V juhozápadnom bode parcely č. 183/1 hranica priamočiaro prechádza do juhovýchodného bodu parcely č. 358 a ďalej vedie západným smerom po južných hraniciach parciel č. 358 a 184. Tu sa hranica lomí severne do juhovýchodného rohu parcely č. 317 (múr Tureckého bastiónu) a ďalej pokračuje západným smerom až po hranu parcely č. 34/1. Ďalej hranica vedie po západnej hrane parcely č. 34/1 severným smerom až po stred parciel č. 34/1, 1550/1 a 205/1. Z tohto bodu hranica pokračuje severným smerom po západných hranách parciel č. 205/1, 1554/1, 205/1, 554/19, 554/13, 554/16, 554/5, 554/10, 552. Tu sa hranica začína stáčať východným smerom, kopírujúc západnú a severnú hranu parcely č. 553/1. Hranica pokračuje východným smerom po severných hranách parciel č. 551, 550, 549, 546/2, 546/1 a 545. V severovýchodnom bode parcely č. 545 sa hranica lomí severným smerom a pokračuje po západnej hrane parcely č. 286/2 (križuje Koháryho rad) až do styku s parcelou č. 637/6 v jej juhovýchodnom bode. Hranica pokračuje západným smerom po južných hraniciach parciel č. 637/6, 637/3, 637/2, 637/1, 636/2. V styku parciel č. 636/2 a 1933/1 (Nová ulica) sa hranica lomí severným smerom a pokračuje po západných hranách parciel č. 636/3, 634, 633, 632/2 a 1932/1. V severovýchodnom bode parcely č. 1932/1 sa hranica lomí východným smerom po juhozápadnej hrane parcely č. 639/2. Tu sa opäť lomí severným smerom, opisuje západnú a severnú hranu parcely č. 639/2. Z juhozápadného bodu parcely č. 640 hranica vedie severným smerom po západných hraniciach parciel č. 640, 643, 644/3, 647/2, 647/3, 648, 651/1, 652, 655, 657/2, 659, 660, 663, 667/4, 667/1. V severozápadnom rohu parcely č. 667/1 sa hranica lomí východným smerom opisujúc severnú hranu parcely č. 667/1. Zo severovýchodnej hrany parcely č. 667/1 hranica priamočiaro pretína parcelu č. 1934/1 (Palánková ulica) a smeruje do juhozápadného bodu parcely č. 791. Z tohto bodu hranica pokračuje po západnej hrane parcely č. 791 do začiatočného bodu opisu hranice.

B.1.1. Súpis parciel pamiatkovej zóny

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7/1, 7/3, 7/4, 8/1, 8/2, 9/1, 9/2, 9/3, 10, 11, 12/1, 12/2, 13/1, 13/2, 15, 16/1, 16/2, 18/1, 18/2, 18/3, 20/1, 20/2, 20/3, 25/1, 25/2, 25/3, 25/4, 25/5, 25/6, 26, 27, 28/1, 28/2, 32, 33/1, 33/2, 34/1, 34/2, 35/1, 35/2, 35/3, 35/4, 36/1, 36/2, 38/1, 38/2, 39/1, 40, 41/1, 41/2, 42/1, 42/2, 42/3, 44/1, 44/2, 45/1, 45/2, 46/1, 46/2, 46/3, 46/4, 46/5, 46/6, 46/7, 46/8, 46/9, 46/11, 46/12, 46/13, 46/14, 46/15, 46/16, 47, 48, 50, 51/1, 51/2, 52/1, 52/2, 53, 54/1, 54/2, 55/1, 55/2, 56/1, 57, 58/1, 58/2, 58/3, 58/4, 59/1, 59/2, 59/7, 59/8, 59/9, 59/10, 59/11, 59/12, 60/1, 60/2, 61, 62/1, 62/2, 63/1, 63/2, 65/1, 65/2, 65/3, 65/4, 66/1, 66/2, 66/3, 67, 69, 70/1, 70/2, 71, 72, 73/1, 73/2, 74/1, 74/2, 75/1, 76/4, 76/5, 76/6, 77/1, 77/3, 78/1, 78/2, 78/3, 79/1, 79/2, 79/3, 80/1, 80/2, 80/3, 81, 82, 83/1, 83/2, 85/1, 85/2, 85/3, 85/4, 85/5, 85/6, 85/7, 85/8, 85/9, 85/10, 85/11, 90/1, 90/2, 90/5, 90/6, 90/7, 90/8, 91, 92/1, 92/2, 92/3, 93, 94, 97/1, 97/2, 97/3, 97/4, 99/1, 99/2, 99/3, 99/4, 99/5, 99/6, 100/1, 100/2, 100/3, 100/4, 101, 102, 103/1, 103/2, 103/4, 103/5, 103/6, 103/7, 103/8, 104/1, 104/2, 104/3, 104/4, 105/1, 105/2, 105/3, 106, 107, 111, 112/1, 112/2, 112/3, 112/4, 113, 114/1, 114/13, 114/2, 114/4, 114/5, 114/6, 114/7, 114/8, 116, 117, 118, 119/1, 119/2, 119/3, 121/1, 121/2, 121/3, 121/4, 121/5, 121/6, 121/7, 122/1, 122/2, 123/1, 124, 125/1, 125/2, 125/3, 125/4, 126, 127, 128, 129/1, 129/2, 129/3, 130/1, 130/2, 131/1, 132, 137/1, 137/2, 138/1, 138/2, 139, 140/1, 140/2, 140/3, 140/4, 141/1, 141/2, 141/3, 142, 144, 145, 146/1, 146/2, 147/1, 147/2, 148/1, 148/2, 149/1, 149/2, 151, 152/1, 152/2, 152/3, 152/4, 152/5, 152/6, 152/7, 153/1, 153/2, 153/4, 153/5, 153/6, 155/1, 155/2, 155/3, 155/5, 155/8, 156/1, 156/4, 156/5, 156/6, 156/7, 159/2, 163/7, 163/9, 178/1, 178/2, 178/3, 178/4, 178/5, 178/6, 179/1, 179/2, 180/1, 180/2, 180/3, 180/4, 182/1, 182/2, 183/1, 183/2, 184, 201, 202/1, 202/2, 203/1, 203/2, 203/3, 204/1, 204/2, 204/3, 205/1, 205/2, 205/3, 207/1, 207/4, 209, 211, 212/1, 215, 216, 217/1, 217/2, 218, 219, 227/1, 227/2, 237, 238, 239/1, 239/2, 240, 241, 261, 262, 263, 264, 265, 286/1, 286/2, 286/4, 287, 289, 313/1, 313/5, 313/6, 313/7, 313/8, 313/9, 313/10, 313/11, 313/12, 313/13, 313/14, 313/15, 314/1, 314/2, 314/3, 314/4, 316, 317, 370/1, 370/2, 373/1, 373/3, 374, 494/1, 494/2, 495/1, 495/2, 496/1, 496/2, 496/3, 497, 499/1, 499/2, 500, 501, 502, 503, 504/1, 504/2, 504/3, 504/4, 506, 507, 508/1, 508/2, 509, 510, 511/1, 511/2, 511/3, 511/4, 512, 513, 514, 515/1, 515/2, 515/3, 515/4, 516, 517/1,

517/2, 517/3, 517/4, 518/1, 518/2, 518/3, 518/4, 519, 520, 521, 522/1, 522/2, 523/1, 523/2, 524/1, 524/2, 525/1, 525/2, 526, 527/1, 527/2, 528, 529, 530, 532/1, 532/2, 532/3, 5342/4, 532/5, 532/6, 533/1, 533/2, 533/3, 534/1, 534/2, 536/1, 536/2, 537/1, 537/2, 537/3, 537/4, 537/5, 538, 539, 540, 541, 542, 543/1, 543/2, 544, 545, 546/1, 546/2, 547/1, 547/2, 548, 549, 550, 551/1, 551/2, 552, 553/1, 553/2, 554/1, 554/2, 554/3, 554/4, 554/5, 554/6, 554/7, 554/8, 554/9, 554/10, 554/11, 554/12, 554/13, 554/14, 554/15, 554/16, 554/17, 554/18, 554/19, 554/20, 632/1, 632/2, 633, 634, 635, 636/1, 636/2, 637/1, 637/2, 637/3, 637/4, 637/5, 637/6, 638, 639/1, 639/2, 640, 643, 644/1, 644/2, 644/3, 644/4, 647/1, 647/2, 647/3, 648, 651/1, 651/2, 652, 655, 657/2, 659, 660, 663, 664, 667/1, 667/2, 667/3, 667/4, 667/5, 668, 669, 671, 672, 673, 674/1, 674/2, 675/1, 675/2, 676/1, 676/2, 679/1, 679/2, 680, 681, 682/1, 682/2, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690/1, 690/2, 691, 692/1, 692/2, 693, 694/1, 694/2, 695/1, 695/2, 696/1, 696/2, 696/3, 697/1, 698/1, 698/2, 699, 700, 701, 702/1, 702/2, 703/1, 703/2, 704/1, 704/2, 705, 706, 707/1, 707/2, 708/1, 708/2, 709, 710, 711, 712, 713/1, 713/2, 714/1, 714/2, 715/1, 715/2, 716, 717/1, 718, 719, 720, 721/1, 721/2, 722, 723, 724/1, 724/2, 724/3, 725, 726/1, 726/2, 727, 729, 730/1, 784, 785, 786, 789, 791, 1538/1, 1541/1, 1542/4, 1542/5, 1543/1, 1543/2, 1550/2, 1554/1, 1910/1, 1911/6, 1912/1, 1932/1, 1934/1, 1934/2, 1935/1, 1935/2, 1935/3

B.1.2. Parcely NKP

16/1, 16/2, 15, 20/2, 203/1, 203/2, 216, 218, 263, 317, 1542/5, 204/2, 28/1, 34/1, 34/2, 82 (pamätná tabuľa), 204/3, 93, 141/2, 75/1, 713/1, 632/1, 90/1, 33/2, 59/1, 683

B.2. Informácia o zanesení hranice v katastri a o kódovaní

PÚ SR v r. 2015 požiadal Správu katastra Krupina o vyznačenie hranice PZ Krupina v grafických katastrálnych operátoch (register „C“ katastrálneho územia Krupina) evidencie nehnuteľností a doplnenie záznamov chránených skutočností. Nehnuteľné kultúrne pamiatky nachádzajúce sa v pamiatkovom území sú označené kódom ochrany 201 – Nehnuteľná kultúrna pamiatka (na stavbu aj na parcelu). Ostatné nehnuteľnosti (aj parcely) vo vnútri hranice PZ Krupina sú na listoch vlastníctva – iné údaje, označené kódom ochrany 203 - Pamiatková zóna.

C. ÚDAJE O ZADANÍ A SPRACOVANÍ VÝSKUMU

C.1. Účel a cieľ spracovania urbanistického a stavebno-historického vývoja

Urbanistický a stavebno-historický vývoj PZ Krupina je spracovaný pre určenie a podrobnú analýzu historických, pamiatkových hodnôt územia a spracovanie zásad ochrany, obnovy a prezentácie týchto hodnôt. V zmysle § 29 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“) sú zásady ochrany pamiatkového územia dokumentom na vykonávanie základnej ochrany tohto územia, sú súčasťou územného priemetu jeho kultúrnych hodnôt a tvoria podklad pre aktualizáciu platného Územného plánu mesta Krupina (schválený územný plán v r. 2004 so zmenami a doplnkami).

C.2. Metóda spracovania a dátum spracovania výskumu

Návrh zásad ochrany, obnovy a prezentácie pamiatkového územia PZ Krupina bol spracovaný v priebehu mesiacov marec - december r. 2016 na základe poznatkov terénneho ohliadkového výskumu, archívneho výskumu, mapových podkladov, literatúry, historickej fotodokumentácie a výskumnej dokumentácie. Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica (ďalej len „KPÚ Banská Bystrica“) spracoval návrh zásad podľa Usmernenia PÚ SR k spracovaniu dokumentácie „Urbanisticko-historický výskum“, ktoré nadobudlo platnosť od 01.01.2011.

D. ÚDAJE O ÚZEMNOPLÁNOVACÍCH DOKUMENTÁCIÁCH A INÝCH PODKLADOCH

D.1. Prehľad platných územnoplánovacích dokumentácií, štúdií a návrhov

- Koncepcia územného rozvoja Slovenska 2001 (ďalej len „KURS“)
a/ spracovateľ: AUREX, s. r. o., Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava, v zastúpení - Ing. arch. Ľubomír Klaučo, konateľ
b/ dátum: december 2001
c/ schválila: Vláda SR uznesením č. 528 v r. 2002
- Územný plán veľkého územného celku Banskobystrický kraj (ďalej len „ÚPN VÚC Banskobystrický kraj“)
a/ spracovateľ: URKEA s. r. o., Urbanizmus, krajinná ekológia, architektúra, 974 00 Banská Bystrica, Zvolenská cesta č. 20, zástupca firmy – Ing. arch. Ľudovít Jankovič, hlavný koordinátor – Ing. arch. Mária Chocholová
b/ dátum: september 1998
c/ schválila: Vláda SR uznesením č. 394 z 09. 06. 1998. Nariadenie vlády SR, ktorým sa vyhlásila jeho záväzná časť, bolo uverejnené v Zbierke zákonov SR č. 263/1998, čiastka č. 99, dňa 18. augusta 1998.
- ÚPN VÚC Banskobystrický kraj – Zmeny a doplnky č. 2004 boli schválené Zastupiteľstvom Banskobystrického samosprávneho kraja uznesením č. 611/2004 zo dňa 16. a 17. decembra 2004, záväzná časť bola vyhlásená Všeobecne záväzným nariadením BBSK č. 4/2004 zo dňa 17. decembra 2004, ktoré nadobudlo účinnosť 21. januára 2005.
- ÚPN VÚC Banskobystrický kraj – Zmeny a doplnky č. 1/2007 boli schválené Zastupiteľstvom Banskobystrického samosprávneho kraja uznesením č. 222/2007 zo dňa 23. augusta 2007, záväzná časť bola vyhlásená Všeobecne záväzným nariadením BBSK č. 6/2007, ktoré nadobudlo účinnosť 27. septembra 2007.
- ÚPN VÚC Banskobystrický kraj – Zmeny a doplnky č. 2009 boli schválené Zastupiteľstvom Banskobystrického samosprávneho kraja uznesením č. 94/2010 zo dňa 18. júna 2010, záväzná časť bola vyhlásená Všeobecne záväzným nariadením BBSK č. 14/2010, ktoré nadobudlo účinnosť 10. júla 2010.
 - *podporovať nadregionálnu sídelnú os Dudince – Krupina – Zvolen – Banská Bystrica*
 - *podporovať rozvoj s nadregionálnymi väzbami Krupina – Banská Štiavnica a Krupina – Veľký Krtíš*
 - *prihliadať na rozvoj ťažiskového osídlenia regionálneho typu Krupina – Dudince*
 - *pre plnohodnotný rozvoj okresného sídla, je nevyhnutné vybudovanie preložky štátnej komunikácie I/66 (Zvolen – Krupina – Šahy) pre zlepšenie jeho životného prostredia s vybudovaním nových vstupov do mesta*
 - *pri návrhu funkčných plôch mesta dávať dôraz na vytvorenie dostatočných plôch pre rozvoj výroby s pokrytím zamestnanosti aj pre spádové územie*
 - *vzťah medzi mestom a vidiekom, zachovať pôvodný špecifický ráz vidieckeho priestoru, vychádzať z pôvodného charakteru zástavby, zachovať historicky utváraný typ zástavby a zohľadňovať národopisné špecifiká jednotlivých regiónov, pri rozvoji vidieckych oblastí zohľadňovať a rešpektovať ich špecifické prírodné a krajinné prostredie, činnosti zamerať na poľnohospodársky pôdny fond a obmedziť možné negatívne dôsledky*
- Územný plán mesta Krupina (ďalej len „ÚPN Krupina“)
a/ spracovateľ: TRIA projekčný ateliér Banská Bystrica, Ing. arch. Peter Valkovič
b/ dátum: 2004
c/ schválil: MsZ, Všeobecne záväzným nariadením č. 1/2004, zo dňa 28.02.2004
- ÚPN Krupina, Zmeny a doplnky č. 01
a/ spracovateľ: TRIA projekčný ateliér Banská Bystrica, Ing. arch. Peter Valkovič
b/ dátum: 2005
c/ schválil: MsZ, Všeobecne záväzným nariadením č. 7/2006, zo dňa 19.12.2006

- ÚPN Krupina, Zmeny a doplnky č. 02
a/ spracovateľ: TRIA projekčný ateliér Banská Bystrica, Ing. arch. Peter Valkovič
b/ dátum: 2007
c/ schválil: MsZ, Všeobecne záväzným nariadením, 3/2007 zo dňa 27.04.2007
- ÚPN Krupina, Zmeny a doplnky č. 03
a/ spracovateľ: TRIA projekčný ateliér Banská Bystrica, Ing. arch. Peter Valkovič
b/ dátum: 2008
c/ schválil: MsZ uznesením č. 5/2008, zo dňa 05.09.2008
- ÚPN Krupina, Zmeny a doplnky č. 04
a/ spracovateľ: TRIA projekčný ateliér Banská Bystrica, Ing. arch. Peter Valkovič
b/ dátum: 2010
c/ schválil: MsZ, Všeobecne záväzným uznesením č. 8/2010, zo dňa 15.10.2010
- ÚPN Krupina, Zmeny a doplnky č. 05
a/ spracovateľ: autor Ing. arch. Zoltán Hajdú
b/ dátum: 2010
c/ schválil: MsZ, Všeobecne záväzným uznesením č. 3/2011, zo dňa 11.05.2011
- ÚPN Krupina, Zmeny a doplnky č. 06
a/ spracovateľ: autor Ing. arch. Vladimír Tomala
b/ dátum: 2011
c/ schválil: MsZ, Všeobecne záväzným uznesením č. 5/2012, zo dňa 28.05.2012
- ÚPN Krupina, Zmeny a doplnky č. 07
a/ spracovateľ: ARCH-AT, s.r.o., Zvolen, Ing. arch. Zoltán Hajdu
b/ dátum: 2013
c/ schválil: MsZ, Všeobecne záväzným nariadením, č. 5/2013 zo dňa 27.09.2013
- ÚPN Krupina, Zmeny a doplnky č. 08 - zrušené
- ÚPN Krupina, Zmeny a doplnky č. 09
a/ spracovateľ: ARCH-AT, s.r.o., Zvolen, Ing. arch. Zoltán Hajdu
b/ dátum: 2014
c/ schválil: MsZ, Všeobecne záväzným nariadením, č. 9/2014 zo dňa 21.10.2014
- ÚPN Krupina, Zmeny a doplnky č. 10
a/ spracovateľ: autor Ing. arch. Pavel Mikleš
b/ dátum: 2016
c/ schválil: MsZ, Všeobecne záväzným nariadením č. 1/2016, zo dňa 24.03.2016

D.2. Mapové podklady, historické mapy, katastrálne mapy

1. Vojská mapa - prvé vojenské mapovanie horného Uhorska r. 1769-1775, M 1:14 400, Hadtörténeti Intézet és Múzeum Budapest. Kópia mapy v Archíve PÚ SR Bratislava, col. XIV, sekcia 12.
2. Vojská mapa - druhé vojenské mapovanie Uhorska r. 1806-1869, M 1:28 800, Hadtörténeti Intézet és Múzeum Budapest. Kópia mapy v Archíve PÚ SR Bratislava, col. XXXII, sekcia 42.
3. Vojská mapa – tretie vojenské mapovanie Uhorska r. 1882. Kópia mapy v archíve PÚ SR Bratislava, col. XX, sekcia 12.
4. Historická katastrálna mapa, Krupina r. 1928, M 1:2880, historická mapa z r. 1868, reambulácia v r. 1928. Kópia mapy v Archíve PÚ SR Bratislava.

D.3. Prieskumy a výskumy, archeologické výskumy územia

1. *Historicko - architektonický výskum a návrh úpravy vyhlídkovej veže Vartovka – pri Krupine.* Slovenská vysoká škola technická v Bratislave 1965. Autor: Ing. arch. Ján Lichner, CSc., Ing. arch. Daniel Majzlík CSc. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 204.
2. Krupina – Na Petre. *Nálezová správa z archeologického výskumu 1993-1994.* PÚ Bratislava, stredisko Banská Bystrica 1995. Autor: PhDr. Václav Hanuliak. Archív KPÚ

- Banská Bystrica, sign. T 354.
3. Krupina – Námestie ČA č.18. *Umelecko-historický výskum, r. 1980*. Autor: PhDr. Miroslav Sura, akad. mal. Vladimír Uradníček, Stanislav Rajnoha, Richard Lačný, PUK Bratislava, stredisko Banská Bystrica. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 195. (v súčasnosti objekt meštianskeho domu na Svätotrojičnom námestí č. 15)
 4. Krupina – odstránenie havarijného stavu verejného osvetlenia, ul. Sládkovičova a hajdúsky rad. *Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu, r. 2009*. Autor: PhDr. Ján Beljak, PhD., Mgr. Lukáš Roganský, Archeologický ústav SAV. Archív spisového materiálu KPÚ Banská Bystrica.
 5. Krupina – *Previerka opodstatnenosti ochrany a rozsahu vymedzenia pamiatkovej zóny*. PÚ SR Bratislava 2004. Autor: Ing. arch. Gojdičová. Archív PÚ SR Bratislava.
 6. Krupina – R. k. kostol Narodenia Panny Márie s areálom, Juhozápadná bašta opevnenia, tzv. Husitská bašta. *Architektonicko-historický a umelecko-historický výskum*, november 2012. Autor: Mgr. Michal Šimkovic, PhDr. Miroslav Lukáč. Archív spisového materiálu KPÚ Banská Bystrica.
 7. Krupina – Tesco – *výskumná správa, geofyzikálna správa*, 2006. Autor: Mgr. Róbert Malček a RNDr. Ján Tirpák, CSc., Archeologický ústav SAV. Archív spisového materiálu KPÚ Banská Bystrica.
 8. Krupina – tri plastiky z domu č. 18, Svätotrojičné námestie. *Dokumentácia vykonaných reštaurátorských prác*. Pamiatkový ústav Bratislava, stredisko Banská Bystrica 1996. Autor: bez udania. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R 267.
 9. PZ Krupina. *Návrh na vyhlásenie pamiatkovej zóny*. Krajský ústav štátnej pamiatkovej starostlivosti Banská Bystrica 1989. Autor: Mgr. Anna Vešelényiová, Ing. arch. Jozef Troliga. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 193.
 10. PZ Krupina. *Zásady pamiatkovej starostlivosti*. SÚPSOP Bratislava 1975. Autor: Ing. arch. Júlia Takátsová, Ing. arch. Silvia Gallová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 190.
 11. PZ Krupina. *Návrh na zmenu vyhlásenia pamiatkovej zóny*. PÚ SR Bratislava 2015. Autor: Ing. arch. Lívia Šišlákova. Archív PÚ SR Bratislava.
 12. Reštaurovanie obrazu Krvavý súd proti Ježišovi Kristovi. *Reštaurátorská dokumentácia*. SÚPS Bratislava 1964. Autor: Darolová Alžbeta. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R 131.
 13. Reštaurovanie obrazu Erb mesta Krupiny. *Reštaurátorská dokumentácia*. SÚPS Bratislava 1964. Autor: Darolová Alžbeta. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. R 132.
 14. *Správa zo záchranného archeologického výskumu Krupina – prístavba objektu Kvetinárstva a zlatníctva*, Ul . A. Kmeťa, parc. 533/2, august 2006. Autor: PhDr. Jozef Labuda, CSc., Slovenské Banské Múzeum. Archív spisového materiálu KPÚ Banská Bystrica.
 15. *Správa o záchrannom archeologickom prieskume* lokality Krupina – Sládkovičova ul., parcela č. KN 25/1 a 1541/1 k. ú. Krupina, 2006. Autor: PhDr. Jozef Labuda, CSc., Slovenské Banské Múzeum. Archív spisového materiálu KPÚ Banská Bystrica.
 16. *Správa zo záchranného archeologického prieskumu Krupina – prístavba predajne bicyklov*, parc. č. KN 532/1, 532/3 (Ing. Kapusta), 2006. Autor: PhDr. Jozef Labuda, CSc., Slovenské Banské Múzeum. Archív spisového materiálu KPÚ Banská Bystrica.
 17. *Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu*: Krupina – rekonštrukcia vodovodu, ulica Ivana Krasku, 2007, okres Krupina. Autor: PhDr. Václav Hanuliak a Mgr. Alexander Botoš. Terra Antiqua, s.r.o.. Archív spisového materiálu KPÚ Banská Bystrica.
 18. *Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu*: Krupina, Námestie SNP – parc. č. 532/2, 2010. Autor: Mgr. Marta Kučerová, Ithaka BB, s.r.o.. Archív spisového materiálu KPÚ Banská Bystrica.
 19. *Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu Krupina*, okres Krupina, Kuzmányho ulica č. 2630, 2006. Autor: PhDr. Václav Hanuliak a Mgr. Lukáš Roganský, Terra Antiqua, s.r.o.. Archív spisového materiálu KPÚ Banská Bystrica.

20. *Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu*: Krupina, Športovo-relaxačné centrum, 2010. Autor: Mgr. Erika Hrašková, Ithaka BB, s.r.o.. Archív spisového materiálu KPÚ Banská Bystrica.

D.4. Archívne pramene, projektová dokumentácia

1. Adaptácia piaristického kláštora na zariadenie sociálnej starostlivosti v Krupine. *Projekt stavby*. AVA projekt 2001. Autor: Ing. arch. Alexander Vágner. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. A 5732.
2. Areál letného kina, Krupina. *Projekt stavby*. Krupina 1971. Autor: Ing. Beneš, Ing. arch. Černý. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. A 430.
3. Krupina – Nám. ČA č. 18. *Jednostupňový projekt*. KÚŠPSOP Banská Bystrica 1987. Autor: Ing. arch. Babjak. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. A 4176.
4. Krupina – Nám. ČA č. 18. *Projektová úloha*. PÚK Bratislava, stredisko Banská Bystrica 1987. Autor: Ing. arch. Šovčík. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. A 3583.
5. Krupina – Tržnica. *Projekt stavby*. Stavoprojekt Banská Bystrica 1991. Autor: Ing. arch. Supuka, Ing. arch. Valkovič. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. A 4844.
6. Krupina – *štúdiá mestského opevnenia*. Stavoprojekt Bratislava 1972. Autor: Ing. arch. Ľubica Gáliková, Ing. Karol Chudomelka, Ing. arch. Ľubica Nagyová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. A 1485.
7. Krupinské hradby. *Zámer pamiatkovej úpravy*, SÚPSOP Bratislava, stredisko Banská Bystrica 1970. Autor: Kolektív autorov. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 191.
8. Krupina mestské hradby. *Zameranie*, Stavoprojekt Bratislava 1954. Autor: Štohl Jozef. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. A 486.
9. Nám. SNP Krupina – návrh riešenia dlažobných úprav. Tria projekčný ateliér 1999. Autor: Ing. arch. Valkovič. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. A 5624.
10. *Obnova objektu č. 9, Svätotrojičné námestie Krupina*. Autor: Ing. Eduard Procháč, Ing. arch. Chovan, r. 1998. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. A 5523.
11. Opevnenie mesta Krupiny. *Zámer obnovy pamiatky*. KÚŠPSOP Banská Bystrica 1987. Autor: Mgr. Anna Vešelényiová. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. T 192.
12. *Polyfunkčný objekt Krupina, p. č. 153/2, pri Kuzmányho ulici*. Autor: Mgr. art. Roman Gatíal, r. 2004. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. A 6307.
13. Posúdenie strešného krovu a jeho statické zabezpečenie na objekte *Mestského úradu* v Krupine. *Statika*, JK Projekcia Banská Bystrica 2012. Autor: Ing. Ján Kútik, autorizovaný stavebný inžinier. Archív spisového materiálu KPÚ Banská Bystrica.
14. Rekonštrukcia mestského opevnenia. *Investičný zámer*. Žilina 1995. Autor: S – Projekt, združenie Žilina. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. A 5263.
15. Sanácia mestského hradobného opevnenia. *Jednostupňový projekt*, Bystřice pod Hostýnem 1988. Autor: Ing. Havránek Zdenek. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. A 4318.
16. *Úprava priečelia objektu Svätotrojičné námestie č. 14, Krupina*. Autor: Ing. arch. Ľubomír Lendvorský, r. 2003. Archív KPÚ Banská Bystrica, sign. A 6304.
17. Zateplenie Domu služieb a rekonštrukcia strechy. *Projekt stavby*, AVA Projekt, s.r.o., Zvolen 2013. Autor: Ing. Alexander Vágner, autorizovaný architekt. Archív spisového materiálu KPÚ Banská Bystrica.

D.5. Literatúra a ďalšie pramene

1. BACHÁROVÁ, Alica: Letopisy miest a obcí - Krupina. In: *Verejná správa*, r. 1999, č. 17, s. 10-11.
2. BAKOSS, Ján: Referát o cirkevnej slávnosti pri príležitosti posviacky obnoveného ev. a. v. chrámu v Krupine 8.3.1925. In: *Evanjelický posol spod Tatier*, roč. 15, 1925, č. 5, s. 111-112.
3. BALAŠA, Gejza: *Krupina vo svetle minulosti*. Zvolen: Vlastivedné múzeum 1964.
4. BALAŠA, Gejza: *Praveké osídlenie stredného Slovenska*. Martin 1961.

5. BÁTORA, Jozef: Žiarové pohrebiská lužickej kultúry v oblasti Zvolena. In: *Slovenská archeológia*, roč. 27, Nitra 1979, s. 57-86.
6. GAJDOŠ, Milan: Jozef Cíger Hronský a Krupina. In: *Smer*, roč. 42, r. 1990, č. 174 (27.7.1990), s. 12.
7. GAJDOŠ, Milan: Francúzski partizáni a Krupina. In: *Smer*, roč. 39, r. 1987, č. 201 (28.8.1987), s. 12.
8. GAJDOŠ, Milan: *Pohľady do minulosti Krupiny*. Zvolen: Vlastivedné múzeum 1995.
9. GAJDOŠ, Milan: Nepokorili Krupinu, protiturecká pevnosť, ktorá statočne odolávala. In: *Smer*, roč. 41, č. 5, r. 1989 (6.1.1989), s. 12.
10. GÜNTHEROVÁ, Alžbeta a kol.: *Súpis pamiatok na Slovensku zv. II (K-P)*. Bratislava: vydavateľstvo Obzor pre SÚPSOP 1967, s. 149-152.
11. HANULIAK, Václav: Prieskumy v katastri mesta Krupina. In: *AVANS v roku 1992*. Nitra SAV, r. 1993, s. 50-51.
12. HANULIAK, Václav: Najstaršia sakrálna stavba v Krupine. In: *Pamiatky a múzeá*, r. 1996, č. 1, s. 14-17.
13. HANULIAK, Václav: Záchranný výskum v Krupine - na Petre. In: *AVANS v roku 1993*. Nitra SAV, r. 1995, s. 52-54.
14. HANULIAK, Václav – UŠIAK, Peter: Záchranný výskum v Krupine - na Petre. In: *AVANS v roku 1994*. Nitra SAV, r. 1996, s. 80-81.
15. HLINKA, Jozef – KRASKOVSKÁ, Ľudmila – NOVÁK, Jozef: *Nálezy stredovekých a novovekých mincí na Slovensku II*. Bratislava 1968.
16. HUNKA, Ján – BUDAJ, Marek: Poklad mincí a sekaného striebra z 13. storočia z Krupiny. Výsledky analýza časti tohto nálezu z numizmatickej zbierky SNM – Historického múzea. In: *Zborník SNM 97, História*, r. 2003, s. 127-153.
17. ILLANITZOVÁ, Elena - ŠKOLNÍK, Ján: *40 rokov Gymnázia Andreja Sládkoviča, Krupina 1956-1996*. Krupina: Mesto Krupina 1996.
18. JANKÓ, Annamária – PORUBSKÁ, Bronislava: *Vojenské mapovanie na Slovensku 1769-1883*. Bratislava: PÚ SR Bratislava 2013.
19. KLÚČKA, Michal: Krvavá krupinská nedeľa. In: *Smer*, roč. 35, r. 1983, č. 243, (14.10.1983), s. 12.
20. KMEŤ, Ladislav: *Železničná trať Zvolen - Šahy*. Zvolen: Vydavateľstvo Em Designe 2004.
21. KOLEKTÍV autorov: *400. výročie Krupinského snemu 1605-2005*, zborník príspevkov z konferencie. Krupina: vydavateľ Mesto Krupina 2006.
22. KOPČAN, Vojtech – KRAJČOVIČOVÁ, Klára: *Slovensko v tieni polmesiaca*. Martin: vydavateľstvo Osveta 1983.
23. KOÓŠOVÁ, Petra: Príspevok k činnosti fortifikačných staviteľov pôvodom z Apeninského polostrova na území dnešného Slovenska na prelome Stredoveku a Novoveku, In: *Musaica*, roč. XXV, Bratislava 2007, s. 141 – 161.
24. Krupinské jarmoky: Súčasť hospodárskeho a spoločenského života mesta. In: *Smer*, roč. 38, č. 215, r. 1986 (12.9.1989), s. 12.
25. LUKÁČ, Miroslav a kolektív: *Krupina, monografia mesta*. Banská Bystrica: vydavateľstvo Harmony, s.r.o. 2006.
26. LUKÁČ, Miroslav, zost.: *50 rokov Múzea Andreja Sládkoviča v Krupine 1965-2015*. Krupina: vydavateľ Mesto Krupina 2015.
27. LUKÁČ, Miroslav, zost.: *Krupina - stratené tváre starého mesta (grafika, pohľadnice kolorované)*. Krupina: Mesto Krupina 2014.
28. MAJTÁN, Milan – MAJTANOVÁ, Marie: *Krupinské prísne právo*. Bratislava: vydavateľstvo TATRAN 1979.
29. MAJTÁN, Milan - MAJTANOVÁ, Marie: Tradičná kultúra Hontu v zrkadle súpisov pozostalostí. In: *Slovenský národopis*, roč. 25, r. 1977, č. 1, s. 153-162.
30. MAJTÁN, Milan - MAJTANOVÁ, Marie: Služobnice diabla z Krupiny - temná kapitola našej minulosti. In: *História*, roč. 5, r. 2005, č. 2, s. 8-10.
31. MAJTÁN, Milan: Z Urbanonymie mesta Krupina. Názvy Krupinských ulíc v minulosti a dnes. In: *Slovenská reč*, roč. 44, r. 1979, č. 2, s. 71-82.

32. MALČEK, Róbert – PÁLINKÁS, Tibor: Prieskum povodia Krupinice, In: AVANS v roku 2000, SAV Nitra, r. 2001, s. 146-147.
33. MALČEK, Róbert: Výsledky záchranného výskumu v Krupine. In: AVANS v roku 2006. Nitra SAV 2008, s. 108-109.
34. MAŤOVČÍK, Augustín: Piliarska rodina Čigerovcov. In: Literárny dvojtyždenník, roč. XVII, r. 2004, č. 8-9, s. 8.
35. MATUNÁK, Michal: *Krupinský krajinný snem v novembri - decembri roku 1605*. Krupina: Mesto Krupina 2005.
36. MATUNÁK, Michal: *Krupinskí hradní kapitáni*. Krupina: vydavateľ Múzeum Andreja Sládkoviča v Krupine 2011.
37. MAŽÚR, Miloš: Krupinská sporiteľňa. In: *Biatec*, roč. 12, r. 2004, č. 6, s. 28.
38. MIŇO, Martin: Niekoľko postrehov k fortifikačným prvkom mestských opevnení v stredoslovenskej banskej oblasti, In: *Archaeologia historica*, Brno, r. 2011, s. 289-302.
39. NOVÁK, JOZEF: *Slovenské mestské a obecné erby*. Martin: vydavateľstvo Osveta 1972.
40. PETRIKOVICH, JÁN: Nález mincí v Krupine „na Pijaviciach“. In: *Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti* 10, Martin 1907, s. 59.
41. PUKOVÁ, Elena: Krupina - mesto nádejí jubiluje. In: *Krásy Slovenska*, roč. 71, r. 1994, č. 3-4, s. 4-5.
42. ROGANSKÝ, Lukáš: Výskum mestského opevnenia. In: AVANS v roku 2006. Nitra SAV 2008, s. 127-128.
43. ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján a kol.: Lexikon stredovekých miest na Slovensku. Bratislava: Prodama 2010.
44. SUCHÁR, Miloslav: Krupinské podzemné chodby. In: *Krásy Slovenska*, roč. 71, r. 1994, č. 3-4, s. 8-9.
45. TAKÁTSOVÁ, Júlia: Zásady pamiatkovej starostlivosti pre historické jadro mesta Krupina. In: *Pamiatky a príroda*, roč. 6, r. 1975, č. 5, s. 13-16.
46. VOŠKOVÁ, Katarína a kol.: *Historické brány krupinských domov*. Bratislava: Slovenská technická univerzita 2014.
47. ZREBENÝ, Alexander: *Z feudálnych dejín Krupiny*. Martin: vydavateľstvo Osveta 1974.

E. HISTORICKÝ A URBANISTICKO-ARCHITEKTONICKÝ VÝVOJ ÚZEMIA

E.1. Stručný historický a stavebný vývoj územia

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
rok 1135	prvá písomná zmienka o rieke Krupinica , uvádzaná maďarským názvom <i>Corpona</i> – v listine Belu II. kostol sv. Petra slúžil slovenským veriacim pravdepodobne až do začiatku 17. storočia	predpoklad vývoja dvoch samostatných sídel (okolo kostola sv. Petra v lokalite na Petre a v polohe dnešného mesta) pravdepodobne v polovici 12. storočia postavený románsky kostol sv. Petra v lokalite na Petre (objavený v r. 1993-1994 pri archeologickom výskume, cca 3 km od centra mesta)
roky 1238	prvá písomná zmienka o Krupine , listina uhorského kráľa Belu IV. o Sasoch z Krupiny / nariadenie platiť daň bzovickému kláštoru / pravdepodobne udelenie základných mestských privilégií	začiatok formovania sídla do podoby mesta a pravidelného námestia pozdĺž obchodnej cesty "magna via"
roky 1241 - 1243	tatárske vpády	pustošenie Krupiny
rok 1244	potvrdenie a rozšírenie mestských privilégií uhorským panovníkom Belom IV. , Krupina sa stala slobodným kráľovským mestom krupinské mestské právo preberali aj	v tomto období už existoval farský kostol Narodenia Panny Márie postavený hutou banskoštiavnického pôvodu ako 3-loďový kostol v románskom slohu, najstaršia sakrálna stavba na území PZ

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
	iné mestá, patrilo medzi najrozšírenejšie typy mestského práva na Slovensku	
rok 1270	potvrdenie privilégií uhorským panovníkom Štefanom V.	
rok 1274	potvrdenie privilégií uhorským panovníkom Ladislavom IV.	
13. storočie	Krupina mala približne 200 obyvateľov (ich počet odvodený na základe poplatkov odvádzaných ostrihomskému arcibiskupovi)	pri kostole vznikla karnerova kaplnka (karner z konca 13 stor. a zač. 14. stor., doložený výskumom z r. 2012, nadzemná časť sa nezachovala, zachovaná kostnica v podzemí)
rok 1326	potvrdenie privilégií kráľom Karolom Róbertom z Anjou	
rok 1369	uhorský kráľ Ľudovít I. Veľký opätovne potvrdil mestské výsady	
rok 1370	prvá písomná zmienka o pestovaní viniča	
rok 1393	uhorský panovník Žigmund Luxemburský udelil Krupine právo konať dva výročné jarmoky (v stredu po 15. auguste a na Michala)	
rok 1409	privilégium kráľa Žigmunda – povolenie konať dva týždenné trhy (v utorok a piatok) počet jarmokov a trhov vzrástol najmä v 19.storočí	
rok 1415		obnova kostola , postavené polygonálne presbytérium s opornými piliermi
rok 1425	Krupina sa stáva majetkom kráľovnej Barbory - manželky Žigmunda Luxemburského	
rok 1433	spustošenie Krupiny ohňom (údaj uvádza A. Braxatoris v letopisoch)	
rok 1435	opätovné potvrdenie výsad uhorským panovníkom Žigmundom Luxemburským	
rok 1437	listina Ostrihomskej kapituly - 1. zmienka o existencii špitálu sv. Alžbety	existencia kostola a špitálu sv. Alžbety (situovaný bol v areáli dnešnej ZUŠ, na ul. M. R. Štefánika č. 2)
rok 1440 - 1462	Krupinu obsadili vojská moravského šľachtica Jána Jiskru z Brandýsa, hájil záujmy kráľovnej Alžbety mesto sa mu postavilo na odpor	stavba murovaných hradieb okolo kostola , prvá kamenná časť fortifikačnej architektúry v území mesta, štyri bašty spojené kamenným múrom (zvyšky sa zachovali dodnes)
rok 1441	listina poľského a uhorského kráľa, v ktorej sa mesto spomína ako „ <i>fortalicium Krupina</i> “	
rok 1462	Krupinu ovládol kráľ Matej Korvín (do r.1522), potvrdenie výsad doklad o existencii najstaršieho cechu v Krupine – krajčírskom	rozvoj mesta - obchod, poľnohospodárstvo výstavba meštianskych domov
rok 1470	privilégium udelené uhorským kráľom Matejom Korvínom , podľa ktorého každý mešťan, ktorý postavil	výstavba meštianskych domov na námestí , niektoré objekty mali podlubie /zamurované

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
	dom dostal daňovú úľavu na 10 rokov	začiatkom 20. stor./
rok 1510	privilégium uhorského kráľa Vladislava II o konaní jarmokov /pridané ďalšie dva termíny; na Petra a Pavla, na Dorotu/	
rok 1517	potvrdenie mestských privilégií panovníkom Ľudovítom II. Jagelovským	
rok 1522	Krupina sa stáva majetkom uhorskej kráľovnej Márie	
rok 1526	písomný záznam, ktorý dokladá prevzatie kalichov, ampúl a krížov z kostola Narodenia Panny Márie na financovanie vojny proti Turkom	
rok 1540 - 1673	v období reformácie farský kostol Narodenia Panny Márie používajú na bohoslužby evanjelici r.1540-1541 vznik evanjelického a. v. cirkevného zboru	
rok 1542	najstaršia písomná zmienka o škole v Krupine a jej učiteľovi, učebné plány a osnovy mestskej školy sa nezachovali, škola zanikla zač. 18. storočia	
rok 1548	opätovné potvrdenie privilégií uhorským kráľom Ferdinandom I. Habsburským	
rok 1551	nariadenie cisára Ferdinanda I. o opevnení mesta hradbami	vybudovanie vstupných brán – dominanty opevnenia, staviteľom bol Jakub von Obersnes - Mauer /zbúrané v r.1905 a r.1942/
rok 1553	Krupinský snem vyhlásil Krupinu za protitureckú, pohraničnú pevnosť, na čele cisárskych vojsk stál kapitán	
rok 1560		do tohto roku je datovaný objekt domu na Sládkovičovej ulici č. 45/1 , situovaný vedľa rodného domu A. Sládkoviča (zachované vročenie)
rok 1564		postavenie kamennej strážnej veže Vartovky /postavená na JV strane na kopci, nad mestom, má štvorcový pôdorys, výšku 12,5 m, z lomového kameňa, ukončená ochodzou a drevenou striedkou/, súčasť strategicko – obranného a výstražného systému stredoslovenskej oblasti postavenie drevenej strážnice v lokalite na Starom háji
rok 1569	v meste žila skupina remeselníkov /mäsiari, kováči, krajčíri, ševci/ rozvoj cechov	
rok 1578	veľký útok Turkov na Krupinu (cca 1500 mužov), mesto sa ubránilo, Turci zničili predmestie a zajali obyvateľov	
rok 1579-1583	na zdokonalení opevnenia pracoval	výstavba fortifikačných objektov

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
	cisársky architekt Július Ferrari	
rok 1592	Turci vypálili strážnu vežu Vartovku	
rok 1609	opätovné potvrdenie privilégií uhorským panovníkom Matejom II.	
2/2 16. storočia - 17. storočie	neustála hrozba tureckého nebezpečenstva z dôvodu ochrany sa do mesta sťahovali šľachtici z hontianskej, novohradskej a zvolenskej župy	hlbenie pivníc /tufové podlažie/ v podzemných priestoroch; skladovacia funkcia a sekundárne ako ochrana v čase nebezpečenstva (útočisko) pravdepodobne v tomto období vzniká Štrampľoch, tzv. turecké studne. Ide o starý kamenný lom s vytesaným priestorom, situovaný na východnej strane smerom na Tepličky
17. storočie	v meste pracovalo 60 - 70 remeselníckych majstrov, existovalo asi 11 cechov / čižmarský, debnársky, zámočnícky, kožušnícky, kováčsky, zlatnícky, tkáčsky.../, stále však prevažovalo poľnohospodárstvo, vinohradníctvo, typickým zvieratom využívaným na prácu boli somáriky (na strednom Slovensku netradičný typ hospodárskeho zvieratá – vplyv tureckej expanzie)	
rok 1605	1. stavovské povstanie, Štefan Bočkay zvolal snem do Krupiny , konal sa v evanjelickom a. v. kostole, na základe týchto rokovaní bol podpísaný tzv. <i>vienský mier</i>	
rok 1608, 1609	uhorské, snemové zákony /povolili národnostnú rovnoprávnosť slovenského a maďarského obyvateľstva s nemeckým v zastúpení mestskej správy/	
rok 1612	zvolenie prvého slovenského richtára, volal sa Ondrej Piatok	
rok 1617		písomné pramene, ktoré dokladajú existenciu troch ulíc: Dolnej, Hornej a Prostrednej
rok 1619 - 1629	obsadenie Krupiny vojskami Gabriela Bethlena	
roky 1620 - 1741	procesy s bosorkami, mučenie sa odohrávalo v Kopňovej pivnici- pod mestským domom , mučiace nástroje sú v súčasnosti uložené v kriminalistickom múzeu v Budapešti (inkvizíciu a popravy viedol mestský magistrát), r. 1741 – posledná poprava bosoriek v Krupine (údajne aj posledná poprava bosoriek v strednej Európe, údaj uvádzaný v staršej literatúre, zrejme nesprávny)	
rok 1676		veduta, na ktorej je zachovaný priebeh hradieb (pôvodná rozloha nemeckého stredovekého mesta) požiar v objekte kostola Narodenia Panny

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
		Márie , zhoreli pôvodné drevené trámové stropy, strecha a objekt fary, kostol zostal 20 rokov nevyužívaný
rok 1684		písomná zmienka o existencii časti predmestia zvanom Slovenská ulica
rok 1673, rok 1684	v období rekatolizácie bol chrám evanjelikom odňatý a vrátený katolíkom na základe pravidla <i>Cuius regio, eius religio</i>	
rok 1688	Leopold I. potvrdil mestské privilégia	
rok 1696	kanonická vizitácia uvádza, že v Krupine žilo cca 3000 obyvateľov	súpis z r. 1696 uvádza, že v meste bolo 130 domov a na predmestí 135 domov (spolu 265 nehnuteľností)
rok 1696 - 1711	opravu kostola Narodenia Panny Márie zahájil katolícky farár Pavol Olasz	zaklenutie r. k. kostola – nová krížová klenba, stavebná úprava v barokovom slohu , opravený aj hlavný oltár, k južnej lodi prístavená predsieň a komora
18. storočie	vzniká lazničné osídlenie mesto sa rozrastá východným smerom – za rieku Krupinicu / tu sústredené hospodárske budovy mesta / Krupinu postihlo niekoľko požiarov /r. 1708, 1729, 1734, 1787, 1797/ Krupina sa stáva centrom kultúry a vzdelanosti	
rok 1701	Krupina stratila postavenie pohraničnej pevnosti /uhorský kráľ Leopold I. rozpustil posádku Krupiny a rozkázal otvoriť brány/	
rok 1708	posledné stavovské povstanie Františka II. Rákociho, mesto vypálené a vyhorelo	zhoreli aj domy datované spreď roku 1550, kostol a fara (zničené aj zvony v kostole)
rok 1710	mesto postihla morová epidémia /zomrelo až 2000 ľudí, t.j. dve tretiny obyvateľov mesta/	
rok 1720	príchod piaristov , ktorí neskôr zriadili gymnázium podľa sčítania obyvateľov mala Krupina 1503 obyvateľov	
rok 1722	zmienka o mestskom dome pri Dolnej bráne, ktorú využíval fiškál (viedol širšiu mestskú radu)	
rok 1726	piaristi zakúpili Dobayho dom, v ktorom zriadili piaristické kolégium a otvorili gymnázium (zrušené v 2/2 19. storočia)	stavba piaristického kláštora , ktorý vznikol pravdepodobne prestavbou staršieho Dobayho domu) baroková úprava interiéru piaristického kláštora - namaľovaný obraz sv. Jána Kalazanského, autor neznámy (v slovenskom maliarstve ojedinelé spracovanie kompozície – tzv. Obraz v obraze)
rok 1729		postavená nová budova katolíckej fary

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
		(zakomponovaná JV bašta opevnenia) postavenie kaplnky sv. Anny, (predtým kaplnka Františka Regis), baroková stavba, situovaná mimo územia PZ - pri ceste na Bebravu
rok 1733	Karol III. udelil mestu právo mýta /vyberalo sa pri Hornej bráne/	
rok 1752		postavenie morového stĺpu Najsvätejšej Trojice na Svätotrojičnom námestí , autorom je sochár Dionýz Stanetti /v súčasnosti je na mieste osadená kópia stĺpa, autormi sú sochári: Ladislav Lebedinský, Ondrej Kubovčák, originály plastík uložené v Múzeu Andreja Sládkoviča v Krupine/
rok 1761		začiatok stavby novej budovy kolégia a gymnázia (piaristi), rozostavaná budova viackrát vyhorela a nikdy nebola dokončená
rok 1768	v Krupine študovalo 226 študentov	
rok 1784-1786	do tohto obdobia slúžili evanjelici svoje bohoslužby súkromne – v domoch mešťanov (s výnimkou reformačného obdobia)	stavba evanjelického a. v. kostola , klasicistický, postavený ako tolerančný bez veže r. 1784 – stavba kaplnky Sedembolestnej Panny Márie (pri ceste do Zvolena, mimo územia PZ) v barokovo-klasicistickom slohu
rok 1784 - 1800	v Krupine pôsobil farár Melichar Ignác Nižňanský, ktorý zostavil históriu krupinskej farnosti od najstarších čias do r. 1800.	
rok 1786, 1787	podľa nového sčítania obyvateľov mala Krupina 2826 obyvateľov podľa zoznamu krupinských vinohradníkov bolo v Krupine cca 590 až 830 ha vinohradov	
koniec 18. storočia		stavebné úpravy r. k. kostola , prefasádovanie objektu rozširovanie zástavby pozdĺž Krupinice a štátnej cesty, severne až za Kaplnku Sedembolestnej Panny Márie
rok 1810	1. tlačaná monografia mesta „ <i>Letopisové krupinští</i> “, ktorej autorom bol Ondrej Braxatoris (otec Andreja Sládkoviča)	
rok 1824	požiar , ktorý zničil väčšinu domov, kostoly, obe fary a pôvodnú drevenú vežu ev. a. v. kostola (z konca 18. stor.)	
rok 1829	kanonická vizitácia dokladá existenciu mestského pivovaru (situovaný pri kaplnke Bolestnej Panny Márie), pivovar v Krupine existoval pravdepodobne už od 17. storočia	postavenie novej kamennej, murovanej veže ev. a. v. kostola
rok 1831	prvá epidémia cholery /ďalšie vypukli v rokoch 1849, 1866, 1873/	
rok 1841	požiar	po požiari – úprava veže r. k., farského kostola (pôvodnú barokovú strechu nahradila

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
		štíhla helmica)
r. 1848 -1848	krupinskí mešťania rozdelení: jedni sympatizovali s maďarskou revolúciou, druhí s Viedňou a cisárskym dvorom	
rok 1851	prvý doklad o poštovej stanici /okolnosti vzniku nie sú bližšie známe, z tohto roku sú zachované poštové pečiatky, avšak analogicky so susednou Banskou Štiavnicou možno predpokladať, že pošta fungovala už oveľa skôr/	
rok 1854	Krupinu navštívil banskobystrický biskup Štefan Moyses	
rok 1868	definitívne zrušenie krupinského gymnázia	
rok 1876	územno- administratívne začlenenie Krupiny do Hontianskej župy	
rok 1872	vzniká Prvý účastinný spolok spároreznej sudodielne a paromlyna , ide o prvú slovenskú akciovú spoločnosť, zakladatelia: Michal Miroslav Huľuk, Andrej Kmeť, Ivan Ljub	
rok 1881	podľa materinského jazyka bolo v meste evidovaných 153 maďarsky, 52 nemecky a 3039 slovensky hovoriacich obyvateľov , 106 obyvateľov materinský jazyk neuviedlo	
rok 1885	vzniká Krupinský okres, predtým patrila Krupina do Hontianskej župy v Krupine začal pôsobiť <i>Hornohontiansky ovocinársky spolok Bzovického okresu</i> (organizoval ovocinárske výstavy a škôlky)	
rok 1887	vzniká prvý krupinský <i>Dobrovoľný hasičský zbor</i> , stanovky spolku boli schválené uhorským ministrom vnútorných záležitostí	
rok 1899		stavba železničnej trate zo Šiah do Krupiny , prvé vlakové spojenie s Budapešťou, ale nedokončené spojenie so Zvolenom a Banskou Bystricou
koniec 19. storočia		zbúranie mestského domu / statické poruchy/ založenie mestskej tehelne , ktorá neskôr vyrábala aj typickú krupinskú škridlu
koniec 19. storočia- zač. 20. storočia	dosídľovanie lazov , lazničke obydlie malo 2 až 3 priestory, maštal' a stodolu, pôvodne prekryté slamenou strechou úpadok vinohradníctva , namiesto nich zakladanie ovocných sádov a záhrad, pálila sa slivovica a čerešňovica, ovocie sa sušilo –	vzniká mestský hotel , situovaný neďaleko Dolnej brány na Svätotrojičnom námestí vzniká mestská kaviareň postavené dve hrobky na mestskom cintoríne : neobaroková hrobka rodiny Ľudovíta Plachého, hrobka rodiny

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
	vznikali sušiarne ovocia produkcia kamenárskej výroby (kameňolom na Fitzbergu) vyrábal dlažobný, lomový a obkladový kameň prekvital spoločenský život, spolky rôzneho zamerania, založené Kasíno	Eiserthovcov - inšpirovaná klasicizmom
rok 1900	sčítanie obyvateľov, v Krupine žilo 2237 katolíkov, 1205 evanjelikov a 102 obyvateľov židovského vierovyznania	
rok 1901	28. decembra sa konalo ustanovujúce zasadnutie mestského zastupiteľstva v budove novej radnice, viedol ho mešťan Július Plachý vzniká <i>Krupinská pokladnica</i> , ide o sporiteľňu, ktorá bola druhým slovenským dlhodobo pôsobiacim finančným ústavom v Uhorsku prvé oficiálne pomenovania ulíc a námestí (ulice pomenované podľa významných osobností, návrh pomenovania vypracoval M. Matunák)	stavba nového mestského domu - radnice v duchu barokovo-renesančnej architektúry, neoklasicistická budova autorom bol banskoštiavnický architekt J. Cajkán, budovu postavila zvolenská firma „Bratia Kondorossy“. stavba hasičského skladu pravdepodobne realizovaná prestavba interiérov mestského hotela
rok 1903	vzniká prvý krupinský športový klub <i>Korponay sport Club</i>	
rok 1905		pravdepodobne v tomto roku zbúraná Horná brána mestského opevnenia
rok 1906	rozhodnutím Ministerstva Kultúry vzniká štátna chlapčenská meštianska škola , sídlila v budove „cechovníckeho domu“ na Svätotrojičnom námestí, neskôr v r. 1919- 1921 učil na škole Jozef Cíger Hronský	stavba Halmayho domu , dnes tu sídli Centrum voľného času (ulica M.R. Štefánika). Významný typ architektúry so vstupným, stredovým rizalitom, výrazne zdobeným v časti fasády a strechy, (Halmay zastával funkciu hlavného slúžneho)
rok 1910	posledné sčítanie ľudu pred I. svetovou vojnou : 4339 obyvateľov, 484 maďarsky hovoriacich, 24 nemecky, 3460 slovensky a 48 ostatných Krupinu navštívil spisovateľ Jaroslav Hašek (v troch poviedkach opísal povesti z okolia Krupiny)	
roky 1914 – 1918	povolávacie rozkazy na front, vo vojne zahynulo 117 Krupinčanov	
rok 1916	vznik mestskej pálenice / po roku 1925 názov <i>Hontianska likérka Jedla</i> / konfiškácia zvonov (z Krupiny odvezené takmer všetky zvony okrem jedného na evanjelickej veži a malého zvona na veži r. k. kostola)	stavba parného, valcového mlyna , v blízkosti železničnej stanice
rok 1918	v novembri 1918 sa z balkóna radnice Krupinčania dozvedeli o vzniku ČSR vytvorená miestna SNR	v období I.ČSR rekonštrukcia r. k. kostola (upravený hlavný oltár, postavenie novej sakristie, výmena dlažby, zviazanie múrov kostola železnými klieštinami) pokračuje výstavba domov južným a severným smerom, vznikajú nové ulice za hradbami

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
		mesta – smerom na západ
rok 1919	vpád maďarskej červenej armády sčítanie obyvateľov: 5338 obyvateľov, rozloha mesta 8864 ha	
20.-te až 30.-te roky 20. storočia	rozvoj obchodu / v Krupine existovala cukráreň, obchod s pečivom, mliečnymi výrobkami, mäsiarne, obchod s textilom, železiarstvo, obchod s drevom, sklom, kuchynským riadom, drogéria, lekáreň, trafiky, hostinec pri mestskom dome / vplyv na rozvoj obchodu mali Židia	zbúranie budovy starej evanjelickej fary a školy oprava r. k. kostola – neodborné zásahy viedli k poškodeniu románskych architektonických detailov postavenie pily (r. 1921-1924, patrila rodine Cígerovcov, založil ju otec J. C. Hronského)
rok 1921	pokus o atentát na Andreja Hlinku – na námestí pred mestským domom v Krupine, na konanom zhromaždení SL'S zahájenie autobusovej dopravy založený <i>Remeselný vzdelávajúci spolok</i> zahájenie elektrifikácie v centre mesta	
rok 1923	územnosprávne zmeny - Krupina stratila štatút župného centra a ostala sídlom okresu, ktorý bol začlenený do Pohronskej župy XVIII.	rekonštrukcia parného mlyna postavenie nového jarmočíka pri cintoríne
rok 1924		postavenie sakristie r. k. kostola (na mieste zrušenej severnej)
rok 1925		dobudovanie železničnej trate , ktorá spojila Krupinu so Zvolenom a Banskou Bystricou (na stavbu sa použil kameň z kameňolomu Fitzberg) oprava kostolnej veže r. k. kostola
rok 1928	Krupinu navštívil minister školstva a národnej svety M. Hodža (zúčastnil sa kolaudácie Roľníckeho domu) vznik Včelárskeho spolku	stavba Roľníckeho domu
rok 1929		vybudovanie benzínového čerpadla na Námestí Svätej Trojice
rok 1930		postavená nová budova ľudovej meštianskej školy podľa projektu V. Cankaša zo Zvolena, pomenovaná podľa prezidenta T. G. Masaryka (dnes gymnázium A. Sládkoviča)
30.-te roky 20. storočia		postavená budova Nemocenskej poisťovne podľa projektu J. Novotného, Roľníckej vzájomnej pokladnice /podľa projektu G. Magu z Vrbového/, Stredoslovenskej národnej banky, plavárne a Kleinovho domu, stavby barakov – vojenských obytných domov na bývalom jarmočísku architektúra ovplyvnená umeleckým smerom - funkcionalizmom

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
rok 1935	v rámci predvolebnej kampane k parlamentným voľbám navštívil Krupinu Martin Rázus a Jozef Tiso T. G. Masaryk sa stal čestným občanom mesta Krupina príchod rehoľných sestier - dcér Božskej lásky, ktoré viedli materskú škôlku	
rok 1938	založenie mestského parku /pôvodne nazývaný Park Andreja Hlinku/, situovaný v blízkosti farského kostola Narodenia Panny Márie založenie sklárne, vyrábala lekárske sklo, brúsené sklo, demižóny na víno, a fľaše na zaváranie sčítanie obyvateľov: Krupina mala 5341 obyvateľov	prvé asfaltované povrchy ulíc, výstavba kanalizácie a vyrúbanie ovocných sádov v predpolí mestského opevnenia, ktoré pravdepodobne súviselo so založením mestského parku
rok 1939		postavenie budovy Katolíckeho kultúrneho domu výstavba okresného úradu na Svätotrojičnom námestí (dnes budova Jednoty)
roky 1939 - 1945	rušenie spolkov odchod Čechov z Krupiny, protižidovské opatrenia, arizácie, transporty krupinských židov a rómov do koncentračných táborov október 1944 Krupinu obsadili nemecké jednotky medzi Krupinou a Babinou operoval obrnený pancierový vlak Hurban v okolí Krupiny bojovali ruskí partizáni a francúzsky oddiel 1. čs. partizánskej brigády M. R. Štefánika bombardovanie Krupiny (nálety na Svätotrojičné námestie, budovu železničnej stanice a okolie mestského cintorína) ľudia sa ukrývali v pivniciach počas II. svetovej vojny zahynulo celkovo 216 obyvateľov Krupiny	pri bombardovaní obce zničené verejné budovy a zariadenia – mestský dom, železničná stanica, železničná trať, mestský hotel, budova robotníckej poisťovne
rok 1940	nový regulačný plán, ktorý zahŕňal návrh elektrifikácie, vodovodu a kanalizácie, dovtedy ako hlavný zdroj pitnej vody slúžili mestské studne (6), dodnes zachovaná studňa na Palánkovej ulici)	zbúranie objektu r. k. fary z 18. storočia (pravdepodobne pred r. 1941, asanovaná zrejme z dôvodu výrazného zavlhnutia)
rok 1941		postavenie novej budovy ev. a. v. fary, na fasáde je situovaná pamätná tabuľa venovaná spisovateľke E. M. Šoltésovej /ide o pamätné miesto, kde stál rodný dom/
rok 1942		zbúranie Dolnej brány mestského opevnenia (niekedy pred r. 1930 bol zbúraný barbakan Dolnej brány)

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
		postavenie budovy Evanjelického zborového a kultúrneho domu (výrazný stavebný zásah do okolia areálu ev. a.v. kostola) postavenie objektu novej r. k. fary , podľa projektu arch. A. Zraževského
rok 1943	požiar parného mlyna , horel niekoľko dní, ohrozené dodávky múky, úplne obnovený až po vojne	
rok 1944	veterná smršť , ktorá poškodila rodinné domy a časť verejných budov	
rok 1945	3. marec 1945 oslobodenie Krupiny vojskami sovietskej a rumunskej armády v II. sv. vojne zhytnulo 216 obyvateľov Krupiny postavený náhrobník venovaný padlým rumunským vojakom	obnova vojnou zničeného mesta (napr. rekonštrukcia zbombardovaného mestského domu)
rok 1947		doplnenie výmaľby stien r. k. kostola novými figurálnymi motívami (pri obnove r. 2002 - boli všetky maľby zatreté, okrem výjavu nad víťazným oblúkom)
rok 1950	postavený pomník Červenej armády od akad. sochára F. Štefunku zrušenie kláštora <i>Dcér božskej lásky</i> , v budove kláštora vznikla štátna škôlka	stavebný rozmach v duchu socialistického realizmu výrazne zasiahol do urbanizmu mesta - negatívne zbúranie historických domov na Svätotrojičnom námestí (napr. Ecksteinov dom, r. 1946, Kohnov dom r. 1964)
rok 1951		zbúranie Hornej bašty mestského opevnenia (výstavba parkoviska)
rok 1953		dokončená nová budova školy – dnešná ZŠ na Školskej ulici
rok 1954	vznikla Pedagogická škola, sídlila v starej budove bývalej meštianky, v roku 1959 presťahovaná do Banskej Bystrice	
rok 1955	zanikajú 700 - ročné krupinské trhy a 500- ročné jarmoky	
rok 1956	regulácia rieky Krupinica (v miestach od Dolných lúk smerom k centru mesta) zriadenie nemocnice	
rok 1957	postavený pomník A. Sládkoviča , autor: akad. sochár F. Štefunko	oprava evanjelického a. v. kostola (nové lavice, elektroinštalácia)
rok 1958	vznik JRD, negatívum: vyrúbanie väčšiny ovocných stromov zasadených na medziach starých pozemkov vznikla Stredná škola poľnohospodárska vznik druhej základnej školy (dnes ZŠ Eleny Maróthy- Šoltésovej)	
60.-te roky 20. storočia	elektrifikácia lazníckych usadlostí,	výstavba Domu služieb a budovy pošty na

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
	rekonštrukcia studní alebo napájanie na vodovod budovanie vodovodu - vodný zdroj z vodnej nádrže Dobrá Niva, dokončený r. 1974	Svätotrojičnom námestí (na mieste asanovaných historických domov) realizácia fontány v severnej časti Svätotrojičného námestia
rok 1968	založenie Múzea Andreja Sládkoviča	
rok 1969	založenie závodu Podpolianskych strojární Krupina, dostavané v roku 1975	
rok 1970	osadenie pamätnej tabule na rodný dom A. Sládkoviča	
70.-te roky 20. storočia		vybudovanie parkoviska na Svätotrojičnom námestí (v západnej a južnej časti)
rok 1978	sčítanie obyvateľov, Krupina má 7500 obyvateľov	
80.-te roky 20. storočia		likvidácia starej, historickej zástavby na hlavnej dopravnej trase, na Majerskom rade vzniká nová zástavba bytových domov výstavba autobusovej stanice na Nám. SNP
rok 1984		rekonštrukcia strážnej veže objektu Vartovky
rok 1988 - 1989		čiastočná rekonštrukcia hradieb mestského opevnenia nová tržnica (JV od Svätotrojičného nám.)
rok 1991		postavenie objektu nákupného centra (dnes obchodný dom Jednota)
rok 1993	zriadenie Obchodnej akadémie	dobudovanie tržnice na Svätotrojičnom námestí a čistiarne odpadových vôd
rok 1996	Krupina sa stala okresným mestom	
rok 1999	povodeň	následná rekonštrukcia ciest, mostov, úprava autobusovej stanice
rok 2001	sčítanie ľudu , Krupina mala 5619 obyvateľov r. k. vierovyznania, 1427 evanjelikov, 4 grékokatolíci, 2 pravoslávni, 31 obyvateľov sa hlásilo k adventistom siedmeho dňa	
rok 2002		postavená budova okresného úradu v centre mesta (JV časť historického centra) obnova r. k. kostola (prispôsobenie vzhľadu pôvodnej románskej bazilike – jednoduchosť výzdoby a monumentálnosť románskych oblúkov medzi piliermi lodí), zatretie všetkých figurálnych malieb z r. 1947, okrem víťazného oblúku
rok 2005	dokončená plynofikácia mesta	
rok 2006		postavenie Tesca /na mieste zbúraného Kleinovho domu a Holej bašty/ v rokoch 2006 – 2012 výstavba dvoch polyfunkčných objektov na Námestí SNP (v dotyku s hradbovým múrom)
rok 2008		rekonštrukcia hotela Slovan – fasády, okná

Historický dátum	Historická udalosť	Stavebná činnosť
rok 2010		výstavba zdravotného zariadenia (polyfunkčný objekt postavený pri objekte r. k. fary, južne od budovy)
rok 2013		obnova objektu radnice (fasády, krovová konštrukcia dvorového krídla, výmena okenných výplní, výmena časti strešnej krytiny)

E. 2. Urbanisticko - historické vývojové etapy územia

Krupina patrí medzi najstaršie mestá na území Slovenska, ktorému bol udelený status slobodného kráľovského mesta a ktorá svojím významom zaujímala popredné postavenie (krupinské mestské právo; známa protiturecká, obranná pevnosť). Samotný vznik a rozvoj mesta bol ovplyvnený prírodnými danosťami, hospodárskymi podmienkami stredného Slovenska a trasovaním stredovekej, obchodnej cesty z historických prameňov známej pod názvom „*Via Magna*“. Jedna z trás (odbočiek) historickej, obchodnej cesty viedla cez samotné mesto Krupina a tvorila os celého mesta. Prírodnú hranicu tvorila na východnej strane rieka Krupinica. Prvotná osada vznikla na pravom brehu rieky Krupinica - v okolí návršia, na ktorom už v 1. polovici 13. storočia stál kostol. Prvou písomnou zmienkou, v ktorej sa spomína pomenovanie Krupina („*Corpona*“), je listina uhorského kráľa Belu II z roku 1135. Toto pomenovanie však označuje názov rieky, ktorou boli vymedzené hraničné pozemky. Z urbanistického hľadiska sa mesto začalo formovať po príchode nemeckých kolonistov - pravdepodobne začiatkom 13. storočia.

Pravek (neskorá doba kamenná – mladšia doba bronzová)

Najstaršie osídlenie oblasti Krupiny je lokalizované v polohe Ostrý Vrch, situovanej v katastri obce Bzovík a na hranici chotára Krupiny. Lokalita leží na ľavom brehu Krupinice priamo oproti nálezisku Pod Husárskym mostom, ktorá sa nachádza v katastri mesta Krupina. Najstaršie osídlenie oboch polôh možno datovať do eneolitu a patrí ludanickej skupine lengyelskej kultúry. Na toto osídlenie nadväzuje tiež eneolitické osídlenie badenskej kultúry. Obidve lokality sú známe najmä zo zberových nálezov a sú náznakom prvej sídliskovej štruktúry územia. Ostrý Vrch je výšinnou lokalitou situovanou na temene homolovitého kopca vystupujúceho nad údolie Krupinice na západnej strane a nad údolie Potoka Briač na východnej a severnej strane. Pravdepodobne išlo o lokalitu určitého mocenského, či správneho centra s refugiálnou, alebo obrannou funkciou. Lokalita Pod Husárskym mostom sa nachádza v údolnej nive Krupinice, v mieste kde ústi potok Bebrava. Vzhľadom na rovinatú geomorfológiu terénu v mieste lokality je pravdepodobné, že tu išlo o nízinnú, otvorenú poľnohospodársku osadu.

Na eneolitické osídlenie v oblasti Krupiny nadväzuje osídlenie doby bronzovej. Osídlenie bolo zistené zberom v polohe Šajba, pravdepodobne predstavuje osadu hatvanskej kultúry staršej doby bronzovej. V polohe bývalého areálu ČSAD v severnej časti Krupiny nad pravo brežným prítokom Vajsov bolo zistené žiarové pohrebisko so žiarovým pohrebným rítom, pričom hroby boli prekryté kamenným príkrovom. Ide o pohrebisko lužickej kultúry z mladšej doby bronzovej. V tomto období bola opätovne osídlená aj nízinná poloha Pod Husárskym mostom, pomerne vzdialená od pohrebiska na Vajsove, čo môže indikovať existenciu ďalšej zatiaľ nezistenej osady v severnej časti Krupiny. Osídlenie z Ostrého vrchu z tohto obdobia nie je známe.

Doba rímska (2. - 4. storočie)

Vývoj osídlenia Krupiny a jej okolia v období od mladšej doby bronzovej po staršiu dobu rímsku nie je zdokladované žiadnym archeologickým nálezom. Až v mladšej dobe rímskej je doložené germánske osídlenie v polohe Pod Husárskym mostom ako ojedinelej polohy v celom území Krupiny.

Včasný stredovek (8. - 11.storočie)

Osídlenie územia Krupiny, so smerovaním k vývoju samotného mesta, sa začína slovanským osídlením vo včasnom stredoveku. Zo včasného stredoveku sú povrchovým prieskumom doložené dve lokality. Prvou je osada v polohe Šajba datovaná do 8.- 9. storočia na južnej hranici krupinského chotára. Na túto pred veľkomoravskú lokalitu nadväzuje osídlenie kultúrnej osady Pod Husárskym mostom. Nálezy z tejto polohy poukazujú na kontinuálne osídlenie od 9. do 11. storočia.

Vrcholný stredovek (12.-13. storočie)

Osídlenie sa v tomto území posunulo proti prúdu potoka Bebrava. V polohe Pijavice na jeho ľavom brehu bol zistený depot mincí z obdobia 12. a 13. storočia. Na protiľahlom brehu údolia Bebravy cca 2 km (proti prúdu potoka), sa na návrší pahorku Bok, v polohe Na Petre zistil neskororománsky jednolodový kostol Sv. Petra. Nálezy z najstarších hrobov pri kostole časovo korešpondujú s datovaním depotu z Pijavíc. V literatúre sa tieto nálezy uvádzajú ako doklad slovanského osídlenia a predchádzali saskému osídleniu Krupiny. Tieto nálezy zároveň dokladajú postupné migrovanie osídlenia v území katastra Krupiny proti prúdu Krupinice a neskôr Bebravy smerom do predhoria Štiavnických Vrchov. Pochovávanie v polohe na Petre je doložené až do 16. storočia.

Prvá stavebná etapa: neskororománska (1/2 13. stor. – začiatok 14. storočia)

Prvé písomné zmienky o meste Krupina (ako sídle) pochádzajú z listín uhorského kráľa Belu IV. a súvisia s udelením základných mestských privilégií v r. 1238, neskôr s ich potvrdením a rozšírením v r. 1244. Listina z roku 1238 je zároveň dokladom prítomnosti nemeckých kolonistov na území mesta - spomínajú sa v nej Sasi z Krupiny. Nemeckí kolonisti prichádzali na územie dnešnej Krupiny pravdepodobne za účelom ťažby rúd a drahých kovov. Vývoj mesta bol prerušený vpádom tatárskych vojsk (r. 1241). Mesto bolo pravdepodobne spustošené a až po opätovnom potvrdení a rozšírení mestských privilégií v roku 1244 kráľom Belom IV., sa začalo hospodársky rozvíjať. Napriek skutočnosti, že sa v okolí Krupiny nepotvrdili významné náleziská drahých kovov, Krupina sa stala centrom poľnohospodárstva, obchodu a remesiel. Udelenými výsadami a právom sa Krupina stala slobodným kráľovským mestom s plnou súdnou, správnu, náboženskou a hospodárskou samosprávou. Krupinské mestské právo založené na Magdeburskom práve sa rozšírilo do mnohých miest na území Slovenska (cca 40 miest) a bolo vzorom pre ostatné mestá a odvolacím miestom mnohých poddanských obcí.

Už v tomto období, najneskôr však v polovici 13. storočia, existoval na návrší – na pravom brehu rieky Krupinica, trojlodový románsky kostol Blahoslavenej Panny Márie (dnes farský, rímskokatolícky kostol Narodenia Panny Márie), postavený pravdepodobne banskoštiavnickou stavebnou hutou. Hoci kostol prešiel viacerými, väčšími stavebnými úpravami, patrí medzi najstaršie a najväčšie románske baziliky na Slovensku. (Jeho posledná obnova realizovaná v r. 2002 bola zameraná na prispôsobenie vzhľadu pôvodnej románskej bazilike – zjednodušením výzdoby stien a zvýraznením monumentálnosti románskych oblúkov medzi piliermi lodí). Okolo kostola je možné predpokladať aj existenciu cintorína. Poloha kostola – postavený na miernom návrší, umocňuje jeho dominantnosť v panoráme a siluete sídla.

Koncom 13. storočia, resp. začiatkom 14. storočia vznikol pri kostole karner - karnerová kaplnka, situovaný vedľa tzv. Husitskej bašty. (Výskum realizoval M. Šimkovic a M. Lukáč, r. 2012). Nadzemná časť objektu karnera sa nezachovala, zachovaná je len kostnica v podzemných priestoroch. Z pôvodnej stavby kostnice so štvorcovým pôdorysom sa zachovala klenba s podopretím na stredný stĺp, poloha pôvodného vstupu na severnej strane a dve vetracie okná. Pozostatky stredovekého neskororománskeho (možno ranogotického) karnera tvoria súčasť podzemných priestorov Husitskej bašty, ktorej suterén leží mimo pôdorysu jej stavby.

Stredoveké mesto sa začalo formovať po príchode nemeckých kolonistov začiatkom 13. storočia - okolo románskeho kostola; v okolí ktorého sa pravdepodobne rozvinulo trhové centrum. Z dostupných archívnych prameňov však nie je známa jeho presná poloha (niektoré archívne pramene uvádzajú, že prvé trhovisko s domami bolo na mieste dnešného starého cintorína, na západnej strane mesta). Pravdepodobne po obnovení výsad (r. 1244) sa postupne trhové centrum presunulo na plochu dnešného Svätotrojičného námestia (Veľký rínek, Veľký rink), kde sa konávali pravidelné týždenné trhy a výročné jarmoky.

Druhá stavebná etapa: gotická, goticko-renesančná (14. storočie, 15. storočie - začiatok 16. storočia)

V 14. storočí boli Krupine uhorskými panovníkmi opätovne potvrdzované privilégia: r. 1326 – Karol Róbert z Anjou, r. 1369 – Ľudovít I. Veľký, r. 1393 – Žigmund Luxemburský, ktorý udelil Krupine právo konať dva výročné jarmoky (v stredu po 15. auguste a na Michala).

Začiatkom 15. storočia bola realizovaná prvá veľká stavebná úprava farského kostola. Ku kostolu bolo postavené polygonálne presbytérium s opornými piliermi. V priebehu 15. storočia bola k južnej lodi pristavaná kaplnka Panny Márie s polygonálnym uzáverom a došlo k zaklenutiu svätyne klenbou so skríženými rebrami. Z tohto obdobia pochádzajú aj štíhle okná presbytéria ukončené trojlístkovou kružbou.

Do 1. polovice 15. storočia písomné pramene dokladajú existenciu kostola sv. Alžbety spojeného so špitálom, situovaného v areáli ZUŠ na dnešnej ul. M. R. Štefánika č. 2.

V polovici 15. storočia obsadili Krupinu vojská Jána Jiskru z Brandýsa, ktorý dal okolo románskeho kostola postaviť štyri bašty spojené kamenným múrom. Ide o prvú kamennú fortifikačnú architektúru mesta – mestský hrad. Dodnes sa zachovala JZ Husitská bašta aj so zvyškami kamenného múru. (Prvé písomné zmienky o opevnení kostola sa v archívnych prameňoch objavujú už v r. 1441. Vznik JZ Husitskej bašty bol však realizovaným pamiatkovým výskumom z r. 2012, datovaný do 1. polovice 16. storočia, avšak bez bližšieho odôvodnenia).

Na konci 15. storočia sa Krupina rozvinula do vyspelého stredovekého mesta, ktoré sa stalo centrom obchodu, remesiel a poľnohospodárstva. Rozvoj mesta podnietilo aj privilégium kráľa Mateja Korvína z r. 1470 o daňovej úľave na obdobie desiatich rokov pre mešťanov, ktorí si postavia dom v území mesta. Koncom 15. storočia došlo k výstavbe meštianskych domov na dnešnom Svätotrojičnom námestí, kde sa sústredila výstavba domov najbohatších krupinských, nemeckých, mešťanov. Niektoré z týchto meštianskych domov mali podluby, ktoré boli zamurované začiatkom 20. storočia. Zástavba domov bola v tomto období jednopodlažná (až neskôr prestavbami v 16.-17. storočí došlo k jej zmene na dvojpodlažnú). V území PZ Krupina boli doposiaľ realizované len tri pamiatkové výskumy objektov meštianskych domov: Svätotrojičné námestie č. 2, Svätotrojičné námestie č. 15 a Sládkovičova ulica č. 20.

Do obdobia záveru stredoveku (pravdepodobne z prelomu 15/16. storočia) je datovaná najstaršia stavebná etapa budovy Múzea Andreja Sládkoviča, pôvodne meštiansky dom na Sládkovičovej ulici č. 20 (In: pamiatkový výskum z r. 2010).

Mesto malo v tomto období pravidelný, geometrický pôdorys, pravouhlého typu, typický pre gotické a renesančné mestá. Najstaršiu pôdorysnú urbanistickú štruktúru mesta charakterizuje šachovnicový systém radenia námestia a ulíc, ktorý sa zachoval dodnes. Ulice smerujú od námestia na všetky svetové strany a kolmo pretínajú paralelné ulice so štátnou komunikáciou I/66. Pôdorysná štruktúra sídla je v zásade dodnes zachovaná.

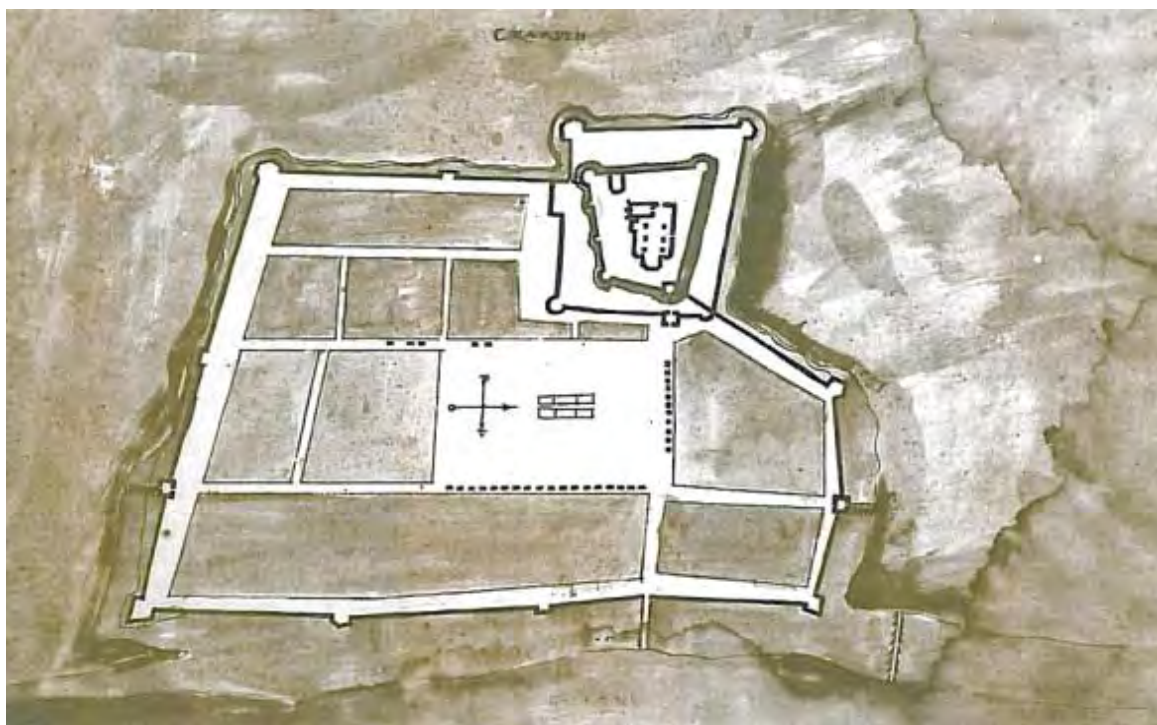
Predpokladá sa, že už v období stredoveku sa začína formovať predmestie – na severnom okraji mesta, hoci jeho existencia je zaznamenaná v písomných prameňoch až v 17. storočí.

Tretia stavebná etapa: renesančná (16. - 17. storočie)

Toto obdobie bolo charakteristické najmä neustálou hrozbou tureckého nebezpečenstva a stavovskými povstaniami. Pred Turkami sa do Krupiny sťahovala veľká časť novohradskej,

hontianskej aj zvolenskej šľachty, ktorí si kupovali domy vo vnútri hradieb, stávali sa plnoprávnymi mešťanmi a často získavali členstvo v samosprávnych orgánoch mesta. Pod vplyvom historických udalostí prešlo mesto výraznými urbanisticko-architektonickými zmenami, a to v podobe výstavby fortifikačnej architektúry. (Nariadenie cisára Ferdinanda I. Habsburského v r. 1551 o opevnení mesta hradbami, r. 1553 – Krupinský snem vyhlásil Krupinu za protitureckú, pohraničnú pevnosť). V polovici 16. storočia sa začala výstavba kamenných, mestských hradieb. Ich stavbou bol poverený staviteľ Jakub von Obernses. Mestské hradby nadväzovali na staršie opevnenie okolo kostola a zakonzervovali podobu a rozlohu nemeckého, stredovekého mesta. Dominantami opevnenia boli vstupné brány: Horná a Dolná brána, postavené v roku 1551. (Zbúrané v 1. polovici 20. storočia). Ďalšiu časť opevnenia tvorili štyri bastióny. Hradby stavali poddaní Čabradského hradu, Zvolenskej a Hontianskej župy a samotní Krupinčania. V rokoch 1579 - 1583 na zdokonalení opevnenia pracoval cisársky architekt Július Ferrari. Súčasť obranného systému tvorila Vartovka - kamenná strážna veža, štvorcového pôdorysu, postavená JV od mesta – na kopci. Prvá písomná zmienka o Vartovke pochádza z roku 1564. (Podrobnejší popis priebehu mestských hradieb - v časti Systém opevnenia - fortifikačná architektúra).

Najstarším pôdorysným zobrazením mesta je schematický plán Krupiny (datovaný r. 1572 - 1573), medirytina Nicolò Anglieliniho (obr. č.1.) (Tento plán však nepredstavuje verné zobrazenie urbanizmu mesta.)

Obr. č. 1. Schematický pôdorys mesta – medirytina N. Anglieliniho (1572-1573)

Na pláne je zakreslené opevnenie mesta (historického jadra) dominuje mu opevnený kostol a námestie (Veľký rínok, dnešné Svätotrojičné námestie) s príslušnou uličnou sieťou šachovnicového typu. Zreteľná je fortifikačná architektúra, kde sú zaznamenané vstupné brány, bastióny, ale aj celý priebeh mestských obranných múrov. Zástavba „intra muros“ je zobrazená len schematicky v blokoch, bez bližšej špecifikácie.

Na základe písomných prameňov sa vie, že už v roku 1590 bola na Svätotrojičnom námestí (na mieste terajšieho objektu radnice), postavená dvojpodlažná budova mestského domu. Z roku 1542 pochádza najstaršia písomná zmienka o škole v Krupine a jej učiteľovi; učebné plány

a osnovy mestskej školy sa nezachovali. V Krupine od 16. storočia pôsobila aj stredná škola – Evanjelické gymnázium (zaniklo začiatkom 18. storočia).

Pod objektmi domov v historickom jadre, v jeho južnej a západnej časti mesta a v západnej časti predmestia sa budovali v podzemných priestoroch pivnice. Hĺbenie pivníc v podzemí umožnili prírodné podmienky - tufové podložie. Pravdepodobným funkčným využitím pivníc bolo skladovanie potravín, predovšetkým vína, zásob a cenností. Sekundárne boli podzemné priestory využívané ako ochrana pred nebezpečenstvom (časté požiare, neustála hrozba tureckých vpádov, či iných prebiehajúcich bojov (stavovské povstania). Veľké pivničné priestory sa nachádzajú pod Svätotrojičným námestím a v susediacich uliciach. Kopňova pivnica (známa v neskoršom období z procesov s bosorkami) je situovaná pod mestským domom. Zaujímavou je aj pivnica pod domom prvého slovenského župana Hontianskej župy Gustáva Lehotského (dnešná budova Múzea Andreja Sládkoviča na Sládkovičovej ulici č. 20), z ktorej vedie chodba popod cestu do piaristického gymnázia. Pivnice boli ojedinele vzájomne poprepávané chodbami. Zachované podzemné priestory sú nepriamym indikátorom polôh pôvodných meštianskych domov. Podzemné priestory pivníc ojedinele prepojených navzájom chodbami predstavujú unikátnu architektonickú formu, ktorá je úzko spojená s historickou sídelnou štruktúrou mesta.

Stavebnými úpravami sa v tomto období realizovali prestavby meštianskych domov. Pôvodne jednopodlažná zástavba sa mení na dvojpodlažnú, dochádza k rozširovaniu pôvodnej dispozície domov o ďalšie priestory a vstupné siene. Na niektoré fasády pribudli arkiere na kamenných konzolách. K najstarším zachovaným domom na Svätotrojičnom námestí datovanými pravdepodobne do obdobia renesancie patrí: dom č. 13 (dvojpodlažný, na hlavnej fasáde so zamurovanými arkádami na štyroch pilieroch), dom č. 17 (dvojpodlažný, v interiéri zachovaná krížová klenba s hrebienkami a trámové stropy), dom č. 18 (Bóryovský, na 2.NP balkón na kamenných konzolách, kamenný erb, v interiéri zachované krížové klenby s hrebienkami a valené s lunetami), dom č. 22 (dvojpodlažný s arkierom a neskoršou prístavbou z r. 1872).

Obr. č. 2. Veduta mesta publikovaná v diele G. G. Priorata (1676)

Priebeh hradieb možno najlepšie pozorovať na vedute mesta z roku 1676, publikovaná v diele G. G. Priorata (obr. č. 2.), kde autor detailne prekreslil najvýznamnejšie strategické a fortifikačné stavby.

Na vedute mesta je ďalej identifikovateľná palisádová ohrada s bránami (na pravej strane) znázorňujúca predmestie, kde nie je graficky znázornená zástavba, ale legenda veduty uvádza existenciu 177 domov. V tom čase však už na predmestí existovala rozvinutá zástavba domov predovšetkým slovenských obyvateľov. Písomné pramene z roku 1617 dokladajú existenciu troch ulíc: *Dolnej, Hornej a Prostrednej*. Z archívnych prameňov a účtov mesta z r. 1653 - 1665 možno konštatovať, že na predmestí býval veľký počet obyvateľov, čo následne predpokladá rozvinutú urbanistickú štruktúru a uličnú sieť.

V roku 1684 sa v archívnych podkladoch vyskytuje prvá písomná zmienka o existencii časti predmestia zvanom „*Slovenská ulica*“. Hlavnú os predmestia tvorila pravdepodobne hlavná dopravná trasa do Zvolena, ktorá bola pretínaná kolmo odbočujúcimi uličkami. Rovnako ako v centre mesta, urbanistická štruktúra je šachovnicového typu, ale nosnú objektovú skladbu tvoria remeselné-roľnícke domy. Mesto s predmestím spájal Malý rínek (dnešné Nám. SNP), kde sa konali trhy a jarmoky. Štruktúru zástavby na dnešnom Nám. SNP možno datovať do obdobia renesancie (dom na Pribinovej ulici č. 1, Nám. SNP č. 20, Nám. SNP č. 17, Nám. SNP č. 18, Prostredná ul. č. 2). Domy na západnej strane Nám. SNP majú taktiež zachované pivničné priestory. Súpis z r. 1696 uvádza, že v meste bolo 130 domov a na predmestí 135 domov (spolu 265 nehnuteľností). V Krupine žilo v tomto období 3000 obyvateľov.

V 17. storočí pracovalo v meste 60 - 70 remeselníckych majstrov, existovalo asi 11 cechov (čižmársky, debnársky, zámočnícky, kožušnícky, kováčsky, zlatnícky, tkáčsky...), stále však prevažovalo poľnohospodárstvo, vinohradníctvo, typickým zvierateľom využívaným na prácu boli somáriky.

V roku 1676 postihol Krupinu požiar, ktorý zasiahol aj objekt farského r. k. kostola. S následnou opravou objektu farského kostola začal farár Pavol Olas až v roku 1696.

Krupinu výrazne poznačili aj protihabsburské stavovské povstania. Prvé povstanie Š. Bočkaya vyústilo do zasadnutia krajinského snemu, konaného v roku 1605 v Krupine. Počas posledného stavovského povstania, ktoré viedol František Rákoczi II. bolo mesto vypálené, zhoreli aj domy datované pred rokom 1555. Spomínané obdobie poznačili aj procesy s bosorkami a slovensko - nemecké spory medzi mešťanmi o voľbe richtára. V roku 1612 bol za richtára zvolený Ondrej Piatok, oficiálne prvý slovenský krupinský richtár (následne sa richtári striedali podľa národností).

Štvrtá stavebná etapa: barokovo-klasicistická, 18. storočie

Po roku 1701 prestalo mesto plniť funkciu obrannej a protitureckej pevnosti. Mestské opevnenie začalo postupne strácať svoj význam (uhorský kráľ Leopold I. rozpustil posádku Krupiny a nariadil otvoriť brány). Po dlhom období bojov a nepokojov, sa mesto začína opäť hospodársky rozvíjať. Oživenie mesta súvisí aj s príchodom piaristov, ktorí pri hradbách mesta vybudovali kláštor (Objekt bývalého kláštora stojí pravdepodobne na mieste pôvodne staršieho Dobayho domu). Piaristi sa okrem pastoračnej činnosti venovali aj výchove mládeže. Už v r. 1726 zakúpili Dobayho dom, v ktorom zriadili piaristické kolégium a otvorili gymnázium (definitívne zrušené v r. 1868). V roku 1761 začali piaristi stavať budovu nového kolégia; rozostavaná budova viackrát vyhořela a nikdy nebola dokončená. (Namiesto zrušeného katolíckeho gymnázia v Krupine istý čas pôsobila priemyselná škola.) Z archívnych údajov je známe, že v 18. storočí študovalo v Krupine 226 študentov.

V roku 1710 postihla mesto morová epidémia, zomrelo cca 2000 obyvateľov Krupiny. Spomienkou je morový stĺp Najsvätejšej Trojice z roku 1752, situovaný v severnej časti Svätotrojičného námestia. Autorom súsošia Najsvätejšej trojice bol sochár Dionýz Stanetti. (Jedná sa o jeho prvý morový stĺp z trojice veľkých morových stĺpov, ďalšie stoja v Banskej Štiavnici a Kremnici). V súčasnosti je na mieste osadená kópia stĺpa z roku 1982. (Autormi

kópie sú sochári: Ladislav Lebedinský a Ondrej Kubovčák. K realizácii kópie sa pristúpilo z dôvodu nesúdržnosti a malej odolnosti materiálu krupinského tufu, ktorý bol požitý na stavbu konštrukcie stĺpu, ako aj samotných plastík originálu).

V roku 1711 bola ukončená veľká oprava farského, r. k. kostola (k južnej lodi kostola bola pristavaná predsieň, zrekonštruovaný bol bočný vstup a chór). Došlo k zbúraní objektu pôvodnej katolíckej fary postavenej nad Kaplnkou Panny Márie. V roku 1724 sa začalo s výstavbou objektu novej, dvojpodlažnej budovy katolíckej fary, do ktorej bola zakomponovaná JV bašta opevnenia.

V roku 1722 sa v písomných prameňoch spomína aj existencia mestského domu pri Dolnej bráne, v ktorom úradoval fiškál. Rokom 1759 je datovaný objekt domu na Sládkovičovej ulici č. 45. (zachované vročenie, jedná sa o jednoduchý, viacpriestorový dom s pivnicou a s chodbami). V období 18. storočia došlo v rámci realizovaných stavebných úprav najmä k prefasádovaniu objektov meštianskych domov.

Po vydaní tolerančného patentu Jozefa II., bol v Krupine v rozmedzí rokov 1784 – 1786 postavený evanjelický a. v. kostol v klasicistickom slohu, situovaný južne od Svätotrojičného námestia, orientovaný hlavnou fasádou smerom do štátnej komunikácie I/66. V JV rohu Svätotrojičného námestia bola na konci 18. storočia postavená drevená ev. a. v. veža, ktorá zhorela pri požiari v r. 1824.

V 18. storočí postihlo Krupinu niekoľko požiarov (r. 1708, 1729, 1734, 1787, 1797), ktoré spôsobili vážne škody a spomalenie vývoja mesta. Pri požiari v roku 1797 vyhorela veľká časť mesta (vyhorel aj mestský dom, piaristický kláštor).

V hospodárskom živote naďalej dominovali cechy, hlavnou hospodárskou činnosťou bolo spracovanie dreva a poľnohospodárstvo (najmä vinohradníctvo), len malá časť obyvateľov sa venovala obchodu.

Z mapy I. vojenského mapovania je zrejmé, že v 18. storočí pokračovalo rozširovanie mesta východným smerom - za riekou Krupinicu (na švábskom a mestskom majeri, kde sa sústredili hospodárske budovy mesta) a severným smerom – pozdĺž vtedajšej komunikácie, kde sa sústredili remeselné-roľnícke domy.

Dispozičná skladba domu typická pre túto oblasť sa skladá z dvoch častí – obytnej a hospodárskej, ktoré sú prepojené vstupnou časťou – bránou. Typické je prekrytie oboch častí domu jednou strechou. Cez prekryté podbranie sa vstupuje na dvor. Domy boli postavené v závislosti od šírky parcely. (Ak šírka pozemku nebola dostatočná; hospodárska časť bola postavená v pokračovaní obytnej časti domu smerom do dvora). Domy boli jednopodlažné, 1-traktové, obytnou časťou situované do ulice.

Obr. č. 3. I. vojenské mapovanie (1782 – 1784)

Piata stavebná etapa: 19. storočie – začiatok 20. storočia

V 19. storočí postihlo Krupinu niekoľko epidémií cholery (r. 1831, r. 1849, r. 1866, r. 1873) a pokračujúcich požiarov, čo spôsobilo výrazný pokles obyvateľstva mesta. V roku 1900 žilo v Krupine 2237 katolíkov, 1205 evanjelikov a 102 obyvateľov židovského vierovyznania.

Pri požari v roku 1824 zorela pôvodná drevená ev. a. v. veža (z konca 18. storočia), situovaná na JV rohu Svätotrojičného námestia. V roku 1829 bola na jej mieste postavená nová, kamenná veža ev. a. v. kostola v klasicistickom výraze. Po požari r. 1841 došlo aj k úprave veže r. k. kostola, kde pôvodnú barokovú vežu nahradila štíhla helmica.

Obr. č. 4. Veduta horiacej Krupiny z roku 1841

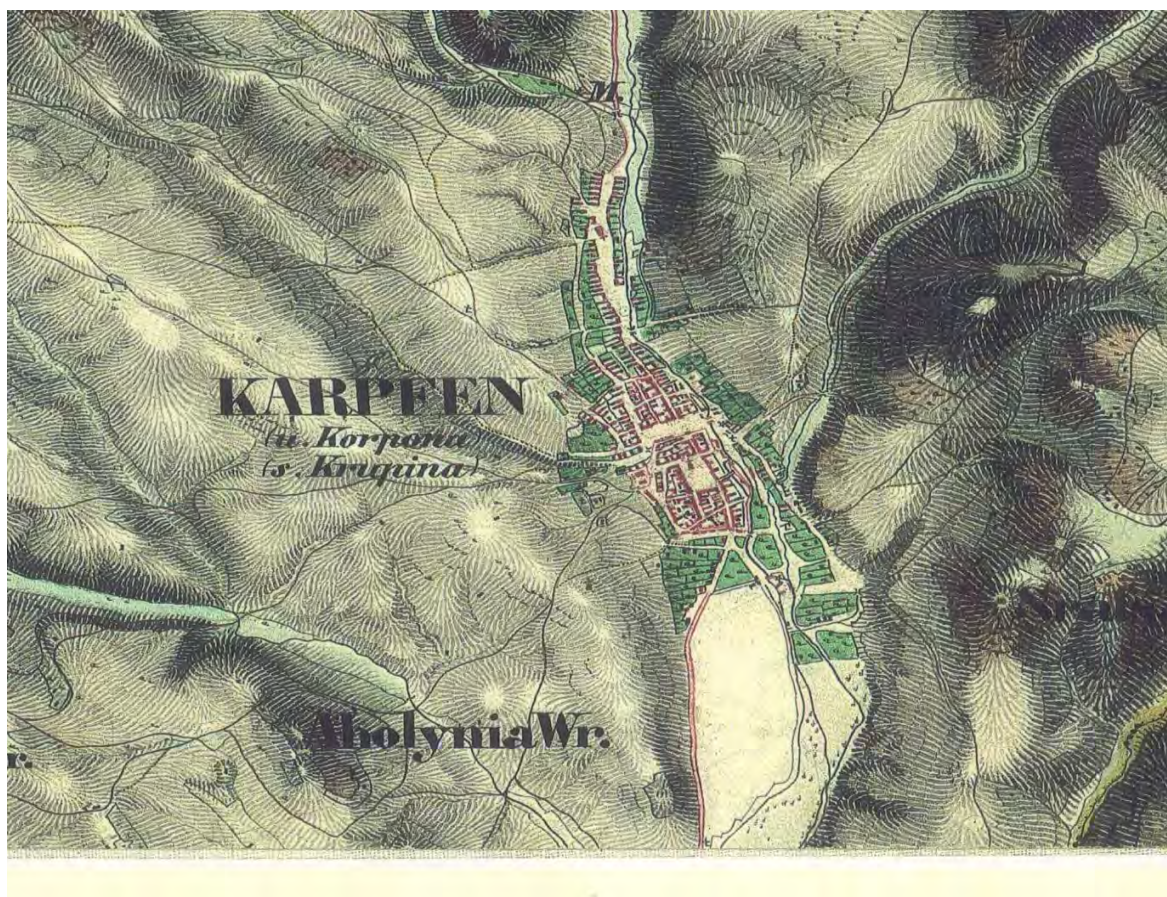
Na prelome storočí sa začali objekty na Svätotrojičnom námestí predstavovať v štýle historizujúcej architektúry. Koncom 19. storočia sa pristúpilo k zbúraní mestského domu z dôvodu statických porúch stavby. Nový objekt radnice bol postavený podľa projektu banskoštiavnického architekta J. Cajhána v r. 1901, v historizujúcom slohu neorenesancie a neobaroka. Budovu radnice postavila zvolenská firma „Bratia Kondorossy.“ Nová radnica sa stala výraznou architektonickou dominantou Svätotrojičného námestia.

Mesto sa postupne v tomto období stáva centrom kultúry a vzdelanosti celého regiónu. Pôsobili tu viaceré významné slovenské, nemecké a maďarské osobnosti, ktoré zakladali spoločenské, kultúrne, ovocinárske spolky, finančné inštitúcie, priemyselné podniky (*Spárodrezná sudodielňa, Krupinské kasíno, Krupinský športový klub, Lesopark kráľovnej Alžbety*, ktorý bol založený podľa plánov lesmajstra Rudolfa Geschwinda, významného šľachtiteľa ruží). V meste existovala mestská kaviareň (dom na Svätotrojičnom námestí č. 16) a neďaleko Dolnej brány bol koncom 19. storočia postavený mestský hotel (dnes hotel Slovan), ktorého výstavbu podmienila zvýšená návštevnosť mesta v čase konania výročných jarmokov. Interiér mestského hotela bol prestavaný pravdepodobne už v r. 1901. V meste pôsobila *Vyššia ľudová škola*, ktorá sa nachádzala na Sládkovičovej ulici (oproti budove dnešného múzea) a v roku 1906 bola v objekte na Svätotrojičnom námestí č. 6 (tzv. *cechový dom*) zriadená maďarská *Chlapčenská meštianska škola*. (V rokoch 1920-1921 učil na škole Jozef Cíger - Hronský.) Začiatkom 19. storočia vyšla prvá tlačená monografia od Ondreja Braxatorisa, otca básnika a národovca Andreja Sládkoviča – *Letopisové krupinští*.

Na konci 19. storočia bola postavená železničná trať zo Šiah do Krupiny, ktorá mala zabezpečiť lepšiu dostupnosť a tým zvýšiť hospodársky rast mesta. Hlavnou hospodárskou činnosťou bolo spracovávanie dreva, vinohradníctvo bolo nahradené prevažne ovocinárstvom (vznikali sušiarne ovocia).

V 19. storočí pokračuje urbanistický rozvoj mesta a zahusťovanie sídelnej štruktúry severo - južným smerom od centra mesta. V južnej časti sa sústreďovali súkromné domy s parkovou úpravou okolia. V roku 1905 došlo k asanovaniu Hornej brány mestského opevnenia.

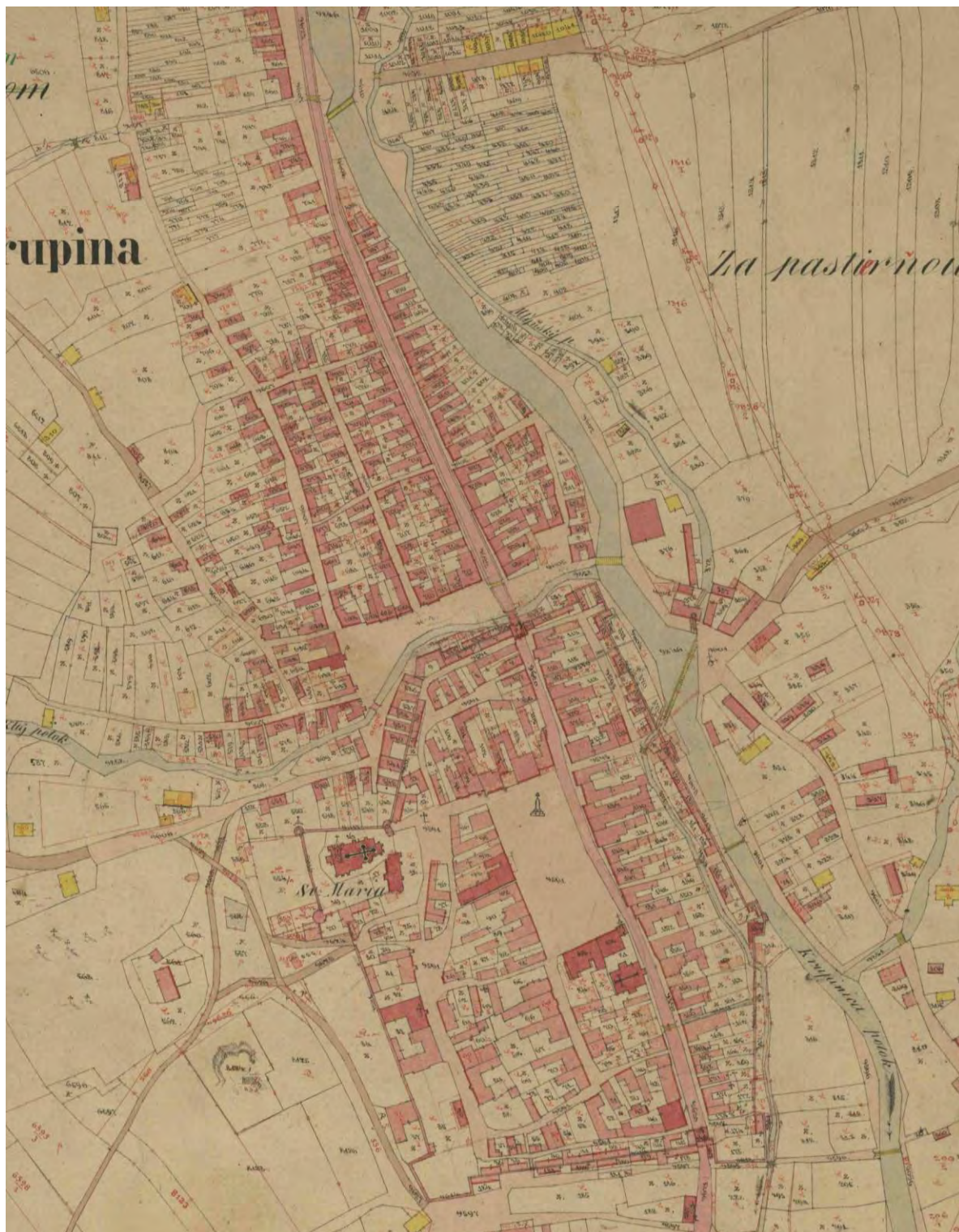
Z urbanistického hľadiska bolo historické jadro mesta ustálené a už nedošlo k výrazným zmenám v jeho usporiadaní. Dokladom ustálenej urbanistickej štruktúry, vyvinutej komunikačnej a uličnej siete s dominanciou verejných priestorov je mapa II. vojenského mapovania z r. 1843 a historická katastrálna mapa z r. 1868, na ktorej sú už jednoznačne zakreslené polohy a umiestnenia doposiaľ sformovaných štyroch verejných priestranstiev: Svätotrojičné námestie, Nám. SNP, Bočkayho námestie (pred objektom r. k. kostola) a na Sládkovičovej ulici (pred budovou piaristického kláštora, v r. 1901 nazývaného „Rákoczyho tér“, neskôr od r. 1920 „Olasovské námestie“). Takto definovaná urbanistická štruktúra historického jadra (pamiatkovej zóny) sa zachovala dodnes. Katastrálna mapa z r. 1868 je zároveň jediným známym dokladom o významnom prvku, ktorý ovplyvnil formovanie urbanizmu dnešnej Kuzmányho ulice. Ide o mlynský náhon odrazený od rieky Krupinice do vnútra hradieb pri zaniknutej bašte, v mieste dnešného objektu na Kuzmányho ulici č. 12. Mlynský náhon opúšťal hradby pod zaniknutou baštou v mieste za dnešným obchodným domom COOP Jednota. (Presné datovanie vzniku mlynu a náhonu však nie je známe). Pravdepodobne na konci 19. storočia vznikla mestská tehelňa, ktorá v 20.-tych rokoch 20. storočia vyrábala tradičnú krupinskú škridlu, dodnes uplatnenú na niektorých objektoch v území PZ Krupina.

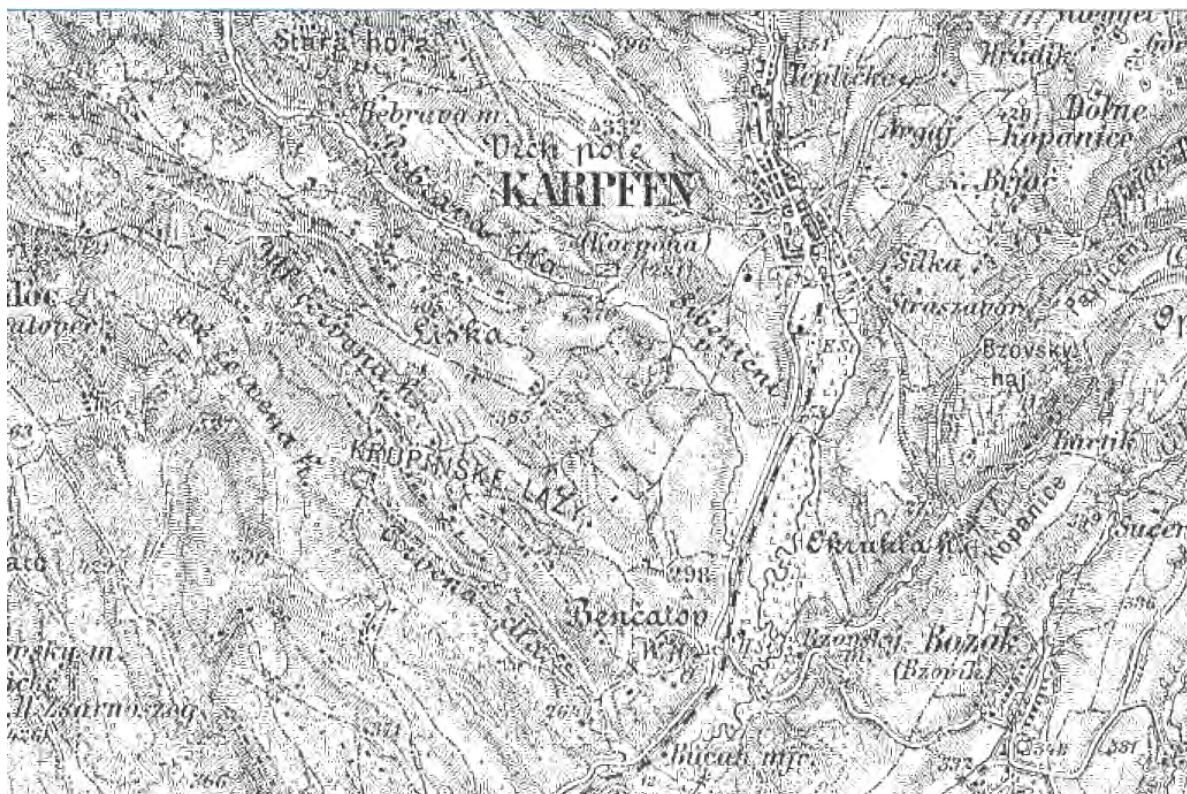
Obr. č. 5. II. vojenské mapovanie (1843)

Začiatkom 20. storočia (r. 1901) boli na návrh Michala Matunáka (krupinský historik, národovec a kňaz) pomenované ulice a námestia, niektoré z pomenovaní sa zachovali dodnes. (Podrobnejší popis v časti – staršie názvy ulíc).

Podľa posledného sčítania ľudu pred I. sv. vojnou (v roku 1910) žilo v Krupine 4339 obyvateľov, z toho bolo 484 obyvateľov maďarskej národnosti, 24 Nemcov, 3460 Slovákov a 48 nezaraďených. V I. svetovej vojne zahynulo 117 Krupinčanov.

Obr. č. 6. Historická katastrálna mapa z roku 1868

Obr. č. 7. III. vojenské mapovanie (1882)

Šiesta stavebná etapa: 20. storočie

Medzivojnové obdobie (1918 – 1939)

Rozpad Rakúsko-Uhorskej monarchie a vznik 1. Československej republiky prinieslo nové spoločenské zmeny a nové architektonické smery. Krupina sa stala okresným mestom, dôsledkom čoho sa začali budovať nové verejné a súkromné stavby s uplatnením znakov nového architektonického smeru – funkcionalizmu (už od konca 20.-tych rokov). Od roku 1921 začalo budovanie elektrickej siete v centre mesta. V roku 1925 bola dobudovaná železničná trať, ktorá spojila Krupinu so Zvolenom a Banskou Bystricou

V 30. rokoch boli postavené nové alebo prestavané staršie objekty v historickom jadre mesta - Stredoslovenská národná banka (Svätotrojičné nám. č. 8, dnešná budova VÚB banky), budova Starej pošty (Partizánska ulica č. 24/2, dnes domov dôchodcov), Katolícky kultúrny dom – prestavaný na kino (Sládkovičova ulica č. 9) a ďalšie menšie objekty v jadre mesta a v jeho blízkom okolí (Roľnícky dom, Nemocenská poisťovňa – neskôr prestavaná v štýle postmoderny).

Okrem výstavby verejných budov, bol v roku 1938 založený mestský park, ktorý niesol názov Park Andreja Hlinku (od r. 1945 - súčasný názov *Park Andreja Sládkoviča*). Park je situovaný v bezprostrednej blízkosti farského kostola Narodenia Panny Márie a mestského opevnenia. V parku je situovaná socha Andreja Sládkoviča, ktorej autorom je národný umelec Fraňo Štefanko. (Bližší popis parku a jeho hodnôt v kapitole Zeleň)

Podľa sčítania obyvateľov mala Krupina v r. 1938 - 5341 obyvateľov.

Mesto počas II. svetovej vojny 1939 – 1945

Počas II. svetovej vojny bola Krupina bombardovaná, ľudia sa ukrývali v pivniciach, boli zničené verejné budovy a zariadenia (mestský dom, železničná stanica, železničná trať, mestský hotel, budova robotníckej poisťovne). V priebehu II. svetovej vojny zahynulo celkovo 216 obyvateľov Krupiny. Na viacerých miestach boli prebúrané hradobné múry a v roku 1942 došlo k zbúraníu

Dolnej brány mestského opevnenia (významnej architektonickej pamiatky). Pred r. 1941 bola asanovaná budova objektu r. k. fary z 18. storočia a na jej mieste bol v r. 1942 postavený nový objekt r. k. fary podľa projektu arch. A. Zraževského. V roku 1940 malo mesto nový regulačný plán, ktorý zahŕňal návrh elektrifikácie, vodovodu a kanalizácie mesta. Predtým mesto zásobovalo vodou 6 studní, do dnešných čias sa zachovala jediná studňa na Palánkovej ulici. Okrem technickej infraštruktúry mesta sa v rokoch existencie Slovenského štátu vybudovali viaceré významné stavby, a to hlavne budovy cirkevných spoločenstiev – katolícka a evanjelická fara, evanjelický kultúrny dom v štýle funkcionalizmu z r. 1942 a budova okresného úradu na Svätotrojičnom námestí (dnes budova Jednoty). Tieto stavby charakterizujú betónové základy, tehlové múry, železobetónová konštrukcia a architrávný systém. Úpravou prešlo aj Bočkayho námestie situované pri farskom kostole.

Z dôvodu nedostatočnej regulácie rieky Krupinica vznikali povodne, v roku 1944 sa mestom prehnala veterná smršť, ktorá poškodila mnohé rodinné domy a časť verejných budov.

Výrazné zásahy do integrity historického mesta sa začali po druhej svetovej vojne.

Obdobie po II. svetovej vojne (1945 – 1989)

Udalosti po roku 1948 priniesli okrem zmeny politického režimu aj výraznú zmenu v urbanizme mesta (stavebný rozmach, priemyselná výroba, prílev obyvateľstva z okolia). Zmenou vlastníckych práv a znárodnením podnikov zanikli v meste obchodníci, remeselníci a ich dielne, v r. 1955 boli zrušené výročné jarmoky. Z urbanistického hľadiska došlo k negatívnym zásahom v samotnom centre mesta - zbúranie časti historickej zástavby na západnej strane Svätotrojičného námestia, napr. Ecksteinov dom (1946), Kohnov dom, Balassov dom (1964), Spitzerov a Švoňavcov dom (70. roky). Historickú zástavbu nahradili objekty občianskej vybavenosti - dom služieb (1967) a budova pošty s architektonickým výrazom prislúchajúcim smeru socialistického realizmu. Hoci predmetné stavby dodržia výškovú úroveň okolitej zástavby; narušili pôvodnú historickú parceláciu, celistvosť a priestorovú skladbu zástavby Svätotrojičného námestia. Stali sa novými objemovo-priestorovými dominantami centra, čím zmenili a narušili jeho pôvodný historický charakter. Ďalším zásahom do integrity mesta bolo zbúranie Holej bašty (r.1955), na mieste ktorej vzniklo nové parkovisko. V 60-tych rokoch bola v severnej časti Svätotrojičného námestia inštalovaná fontána a na jeho západnej a južnej strane sa v 70-tych rokoch vybudovali parkoviská. Na takmer celej ploche Námestia SNP sa koncom 80-tych rokov 20. storočia vystavala autobusová stanica (autobusový prístrešok bol pristavaný k hradbovému múru mestského opevnenia, uplatnením arkádovej chodby v ukončení s polkruhovými oblúkmi, zastrešený pultovou strechou).

Koncom 80-rokov 20. storočia bola zbúraná časť ČSA ulice, kde boli historické objekty postupne nahrádzané novou architektúrou, bez ohľadu na historický kontext mesta (napr. Kleinov dom).

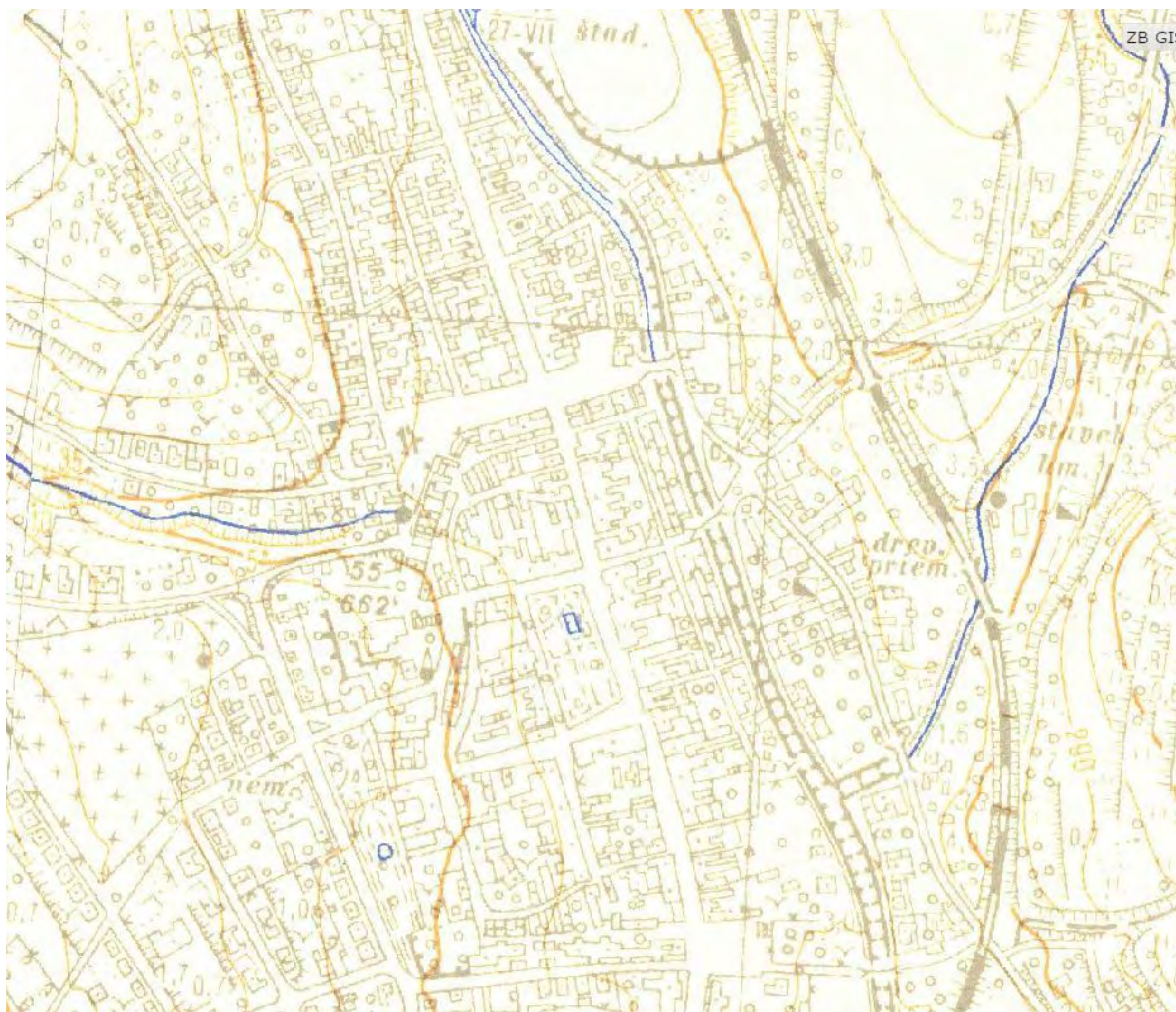
Od roku 1956 začali práce na regulácii rieky Krupinica, ktoré pozmenili charakter prírodného prostredia mesta.

Ďalšia výstavba pokračovala stavbami panelových bytových domov na uliciach Malinovského, M.R. Štefánika a na Majerskom rade, ktoré sa nachádzajú v bezprostrednej blízkosti pamiatkovej zóny. Tieto nové panelové dominanty mesta narušili historicky vyvinutú panorámu a siluetu mesta, ktorá bola dovtedy najlepšie vnímateľná z vyhliadky Vartovky.

Obr. č. 8. Topografická mapa mesta, M 1:25 000 (1952-1957)

Od roku 1975 sa mesto riadi územným plánom, ďalší bol schválený v roku 2004 (platí dodnes, v znení neskorších zmien a doplnkov).

Obr. č. 9. Topografická mapa mesta, M 1:10 000 (1957-1971)

Obdobie po roku 1989 – po súčasnosť

Po roku 1989 boli postavené objekty novej tržnice (na JV strane Svätotrojičného námestia), obchodného domu a okresného úradu. Po povodni mesta Krupiny v r. 1999 bola realizovaná komplexná obnova Námestia SNP, v rámci ktorej sa autobusová stanica (pôvodne situovaná na celej ploche Námestia SNP) presunula len na jeho východnú stranu a na jeho západnej časti bolo vybudované parkovisko. Severným smerom od štátnej komunikácie I/66 (po asanácii zástavby pri Hornej bráne) boli na Námestí SNP v r. 2006 až 2012, v dotyku s hradbovým múrom opevnenia postavené dva polyfunkčné domy; jedno a dvojpodlažný s obytným podkrovím, zastrešené sedlovou strechou. V jednom z týchto objektov je prezentovaný múr opevnenia (murovaný z kameňa, kameň ukladáný v riadkoch so škárovaním). Na mieste zbúraného Kleinovho domu a Holej bašty bola v roku 2006 postavená nová veľkopredajňa obchodného reťazca, bez ohľadu na historickú parceláciu. Po roku 2010 bol v bezprostrednej blízkosti objektu r. k. fary postavený polyfunkčný objekt zdravotného zariadenia s dvomi nadzemnými podlažiami, zastrešený nízkou valbovou strechou.

Súčasným problémom historického jadra je stále sa zintenzívňujúca tranzitná doprava, ktorá pretína pamiatkovú zónu a má výrazný vplyv na jeho pamiatkové hodnoty. Tento najväčší problém by mala riešiť plánovaná výstavba obchvatu v rámci rýchlostnej komunikácie R3. Od roku 1996 plní Krupina funkciu okresného mesta. Je administratívnym, školským a hospodárskym centrom a prirodzenou spádovou oblasťou pre obyvateľov okresu.

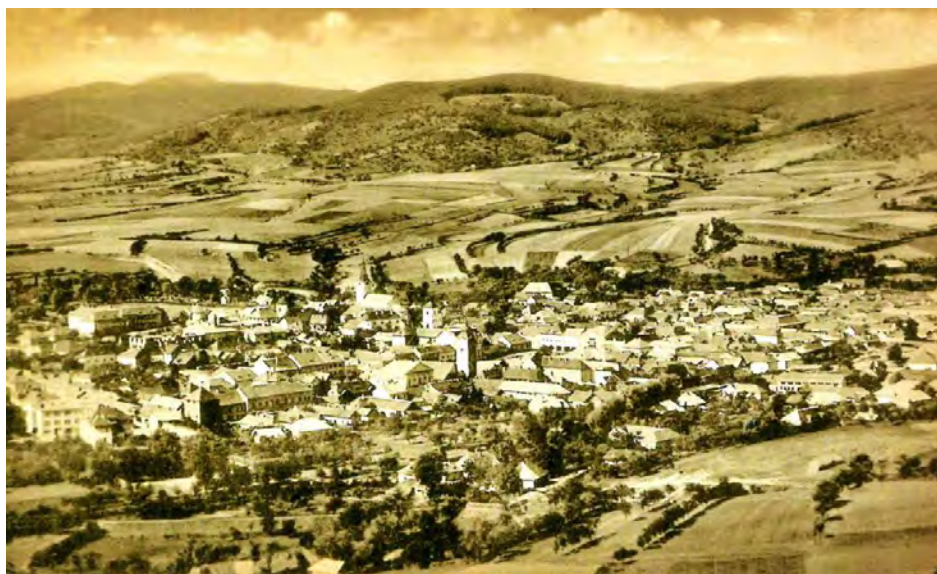
Historická fotodokumentácia Krupiny:

A

Krupina. Celkový pohľad.

B

C

Obr. č. 10. Pohľady na zástavbu mesta: A- čelný, B- západný, pred r.1905; C- západný, diaľkový, 30.-te r. 20. st. (dominanty mesta- r. k. kostol, veža ev. a. v. kostola, Dolná brána)

Obr. č. 11. Pohľad na severnú, severozápadnú a severovýchodnú časť zástavby Svätotrojičného námestia, v pozadí veža r. k. kostola Narodenia Panny Márie r. 1901

Obr. č. 12., č. 13. Mestský dom s pôvodnou zástavbou domov z r. 1901, Mestský dom cca v 60.-tych rokoch 20. storočia (po asanácii domov pôvodnej zástavby)

Obr. č. 14. Pohľad z južnej strany na r. k. kostol Narodenia Panny Márie, ešte s pôvodnou budovou katolíckej fary (asanovanou na začiatku 40.-tych rokov 20. storočia)

Obr. č. 15. Husitská bašta a r. k. kostol Narodenia Panny Márie, okolo r. 1935-1938

Obr. č. 16. Pohľad na Husitskú baštu, pravdepodobne 30.-te roky 20. storočia

Obr. č. 17. Zvyšky hradbového múru, južná časť (ulica 29. Augusta) – v súčasnosti zachované

Obr. č. 18. Dolná (Stará) brána, pravdepodobne r. 1938 – 1942

Obr. č. 19. Vstupná brána – Dolná brána, po stranách s pôvodnou zástavbou – pred r. 1940

Obr. č. 20. , č. 21. Dolná brána a časť Holej bašty, okolo r. 1930; Dolná brána - búranie, rok 1942

Obr. č. 22. Horná brána, v popredí Löwyho dom s podlubím, pred r. 1900

Obr. č. 23., č. 24. Pohľad na vežu evanjelického kostola a rozostavanú ev. a. v. faru, r. 1942; Veža ev. a. v. kostola a pôvodná evanjelická fara, v popredí svätotrojičný stĺp, pred r. 1940

Obr. č. 25., č. 26. Pohľad južným smerom na dnešnú ulicu ČSA - Ev. a. v. kostol, kultúrny dom, v pozadí Dolná brána, pred r. 1942; pohľad smerom od Svätotrojičného nám., v popredí veža ev. a. v. kostola, časť zástavby a Dolná brána, pred r. 1942

Obr. č. 27. Pohľad severným smerom na dnešnú ulicu ČSA – v popredí hotel Slovan, v pozadí ev. a .v. kostol a veža ev. a. v. kostola, pravdepodobne začiatok 20. storočia

Obr. č. 28, č. 29. Pohľad na Obchodnú ulicu - v pozadí veža evanjelického kostola, pravdepodobne zač. 20. storočia
Svätotrojičné námestie – severná časť zástavby, okolo r. 1890

Obr. č. 30., č. 31. Svätotrojičné námestie – severovýchodná časť, okolo r. 1900;
Svätotrojičné námestie - západná časť zástavby, po r. 1901 (po výstavbe radnice)

Obr. č. 32., č. 33. Svätotrojičné námestie – severozápadná časť, pred r. 1905; severná časť zástavby, po r. 1905

Obr. č. 34., č. 35. Svätotrojičné námestie – severná časť zástavby, 20.-te roky 20. storočia; severná strana zástavby, r. 1928, pohľad z východu

Obr. č. 36., č. 37. Svätotrojičné námestie – výročný jarmok, okolo r. 1930, západná strana zástavby, okolo r. 1930

Obr. č. 38., č.39. Svätotrojičné námestie pred rokom 1950 – severozápadná strana, juhozápadná časť námestia

Obr. č. 40., č. 41. Svätotrojičné námestie – západná strana, po roku 1970; v popredí fontána, 60.- te roky 20.storočia

Obr. č. 42. Malý rínek, dnešné Námestie SNP - severozápadná časť zástavby, r. 1928

Obr. č. 43. Malý rínok – južná časť s mostom na Majere, r. 1928

Obr. č. 44., č. 45. Pohľad na budovu piaristického kláštora, 20-te roky 20.storočia - južná časť, severná časť

Obr. č. 46. Pohľad na dostavbu kina (funkcionalizmus) k piaristickému kláštoru, okolo r. 1939
(Pôvodne budova katolíckeho kultúrneho domu)

Obr. č. 47. Pohľad zo Sládkovičovej ulice východným smerom na vežu ev. a. v. kostola, v popredí novostavba pošty r. 1974

Obr. č. 48., č. 49. Park Andreja Sládkoviča – pohľad severným smerom, r. 1938

Obr. č. 50. Park Andreja Sládkoviča – pohľad južným smerom, zakladanie parku s kruhovým pôdorysom fontány, r. 1938

F. CHARAKTERISTIKA PAMIATKOVÝCH HODNÔT ÚZEMIA

F.1. Pamiatkové hodnoty územia objemovo-priestorovej povahy

F.1.1. Obráz krajiny (reliéf terénu, vodné plochy, prírodné prvky) – charakteristické pohľady

Krupina sa nachádza na území Hontianskej župy v nadmorskej výške 262 m. n. m, leží v údolí obklopenom z východnej strany Krupinskou planinou, ktorá tvorí predhorie Javoria a zo západnej strany Štiavnickými vrchmi. Severným smerom od Krupiny je 30 km vzdialené mesto Zvolen, južným smerom je 42 km vzdialené mesto Šahy. Mestá spája štátna komunikácia I/66 vo výraznej severojužnej orientácii. Zo severu ohraničuje mesto Pliešovská kotlina s náhornými plošinami. Mesto leží na geologickom podklade zloženom z tufov a tufitov, ktoré sa nahromadili na okrajoch sopečných centier Štiavnických vrchov a v Javorí. Štruktúra zástavby mesta sa rozširovala severojužným smerom a pamiatkové územie sa nachádza na západnej strane územia, na terasách s miernou svahovitosťou vytvorených vplyvom toku rieky Krupinica.

Na územie Krupiny (v jej západnej časti) zasahuje Chránená krajinná oblasť Štiavnické vrchy, vyhlásená v roku 1979. Medzi maloplošné chránené územia patria Národná prírodná rezervácia Mäsiarsky bok, vyhlásená v roku 1980 s rozlohou 127, 81 ha, Prírodná rezervácia Holý vrch, vyhlásená v roku 1988 s rozlohou 16,81 ha, Národná prírodná pamiatka Štangarigel' (Krupinské bralce), vyhlásená v roku 1975 s rozlohou 0,69 ha a Prírodná pamiatka Sixova stráň, vyhlásená v roku 1985 s rozlohou 0,83 ha. Medzi chránené stromy patrí brekyňa na Havrane a tisovec dvojradý v areáli Domčeka – Centra voľného času v Krupine.

Kultúrna krajinná štruktúra okolia mesta Krupiny bola priamo ovplyvňovaná poľnohospodárskymi činnosťami obyvateľstva, pričom je charakteristická rozptýleným lazničným osídlením - poľnohospodárskymi usadlosťami. Pod ich vplyvom došlo z veľkej časti odlesneniu Krupinskej planiny (juhovýchodná časť územia) a priľahlej časti Štiavnických vrchov, súvislo zalesnené zostali len strmé svahy údolí. Poľnohospodárstvo tvorilo hlavný spôsob obživy a okolité strány tvorili polia, sady a vinice, protierozné medze sa vysádzali stromoradiami ovocných stromov. V sadoch sa pestovali ovocné stromy jablone, hrušky, slivky a hlavne čerešne (krupinské dudečky), budovali sa pivnice vo vinohradoch. Bývalé medze sú rozpoznateľné aj v súčasnosti, v podobe terasovitého terénu. Medzi prvky krajiny patria aj cesty a komunikačné trasy, v minulosti nespevnené, ktoré využívali najschodnejší terén. Vplyvom prírodných daností terénu, vznikali a prechádzali cesty najmä západným a juhovýchodným smerom, pričom k hlavnej trase patrilo prepojenie s Banskou Štiavnicou a jej okolitými obcami.

Vodné plochy:

Mesto Krupina je rozložená na mierne vyvýšených riečnych terasách vytvorených tokom rieky Krupinica, ktorá pramení v Javorí na úpätí vrchu Veľký Lysec a patrí k povodiu rieky Ipel', do ktorej sa vlieva pri meste Šahy. Krupinica preteká východnou časťou mesta severojužným smerom, tvar povodia je pretiahnutý až vejárovitý, južným smerom sa rieka rozširuje. Po povodni mesta v r. 1999 bol tok Krupinice upravený.

V sídle Krupina má rieka Krupinica tri pravostranné prítoky a dva ľavostranné prítoky. Pravostranné prítoky tvorí: Vajsov, Klítopoch a potok Bebrava. Ľavostranné prítoky: Kňazov jarok a Briáč. Potok Bebrava pramení v Štiavnických vrchoch na svahu Bukoviny, na jej hornom konci má vybudovanú rozlohou väčšiu vodnú nádrž, tečie juhovýchodným smerom a do Krupinice ústi cca 6 km od pamiatkového územia a napája vodnú nádrž Krupina. Potok Klítopoch preteká pozdĺž ulice Koháryho rad a cez Námestie SNP v západo – východnom smere, kde je prekrytý miestnou komunikáciou, v závere sa vlieva do Krupinice.

V pamiatkovom území, na Svätotrojičnom námestí a v parku A. Sládkoviča, sú inštalované dve fontány, jednoduchého výrazu (oválny tvar, teleso fontán realizované z betónu).

Špecifiká územia pamiatkovej zóny:

- historický pôdorys mesta s pravidelným, šachovnicovým systémom, ktorej stred tvorí obdĺžnikové námestie (Svätotrojičné námestie) lemované meštianskymi domami, ulice smerujú od námestia na všetky svetové strany a kolmo pretínajú paralelné ulice so štátnou komunikáciou I/66
- situovanie druhého námestia – Námestia SNP, spolu so Svätotrojičným námestím sú spolu prepojené priamočiarou spojnicou - Obchodnou ulicou, ktorá je súčasťou štátnej komunikácie; a lemujú ho zväčša prízemné roľnícko-remeselné domy
- charakter sídla vo vzťahu k determinantom krajiny - osídlenie na území so svahovitým terénom s nevyhnutnými zásahmi do jeho morfológie
- charakter krajiny - poľnohospodárska krajina, v symbióze s prírodnou krajinou

F.1.2. Vonkajší obraz územia – panoráma, siluetaPanoráma mesta je najlepšie vnímateľná:

- I. pohľad z vyvýšenej polohy nad mestom juhovýchodným smerom na mesto, s dominantami ev. a. v. kostolom s vežou na Svätotrojičnom námestí a r. k. kostolom Narodenia Panny Márie, v pozadí so strážnou vežou Vartovkou a Krupinskou planinou, ktorá tvorí predhorie Javoria
- II. pohľad z vyvýšenej polohy nad mestom, od cesty k miestnym lazom západným smerom na mesto, v popredí r. k. kostol Narodenia Panny Márie
- III. pohľad z vyvýšenej polohy nad mestom od Vartovky severozápadným smerom na mesto, s dominantou r. k. kostola Narodenia Panny Márie a ev. a. v. kostola s vežou
- IV. pohľad z vyvýšenej polohy nad mestom od Tureckej studne západným smerom na mesto, s dominantou r. k. kostol Narodenia Panny Márie
- V. pohľad juhovýchodným smerom na mesto, od ihriska pri železničnej stanici, v pozadí veža ev. a. v. kostola

Panoramatické pohľady zahŕňajú vyrovnanú úroveň dvojpodlažnej a jednopodlažnej zástavby pamiatkového územia, s dominantným výškovým a objemovo-priestorovým postavením r. k. kostola na návrší ponad štátnu komunikáciu I/66 a evanjelického a. v. kostola s vežou, ktorý tvorí súčasť zástavby na južnej strane Svätotrojičného námestia. Pohľady dotvára okolitá krajina Krupinskej planiny a Štiavnických vrchov. V popredí panorámy PZ Krupina, na jej východnej strane, je rad bytových domov (boli vo výstavbe pred vyhlásením PZ Krupina). Charakteristickú siluetu pamiatkového územia určujú jej dominanty r. k. kostol Narodenia Panny Márie a evanjelický a. v. kostol s ich vežami.

Chránené diaľkové panoramatické pohľadové uhly na pamiatkové územie:

- I. pohľad juhovýchodným smerom z vyvýšenej polohy na mesto z plánovanej IBV „pri Kríži“, s dominantami mesta, s vežou ev. a. v. kostola na Svätotrojičnom námestí a r. k. kostolom Narodenia Panny Márie, v pozadí s Vartovkou a Krupinskou planinou, ktorá tvorí predhorie Javoria

- II. pohľad západným smerom z vyvýšenej polohy od Tureckej studne na mesto, s dominantou r. k. kostola Narodenia Panny Márie a evanjelického a. v. kostola s ich vežami

- III. pohľad západným smerom na mesto z vyvýšenej polohy, od cesty k miestnym lazom, v popredí r. k. kostol Narodenia Panny Márie

- IV. pohľad severozápadným smerom z vyvýšenej polohy od Tureckej studne na mesto, s dominantou r. k. kostola Narodenia Panny Márie a s vežou evanjelického a. v. kostola

- V. pohľad juhovýchodným smerom na mesto, od ihriska pri železničnej stanici, v pozadí veža ev. a. v. kostola

F.1.3. Vnútny obraz územia – priestorová štruktúra - výškové a objemovo-priestorové usporiadanie

Chránené pohľadové uhly v interiéri pamiatkového územia:

1. pohľad južným smerom na zástavbu remeselníckych domov na Pribinovej ulici v pozadí dominantu veža evanjelického a. v. kostola na Svätotrojičnom námestí
2. pohľad južným smerom na obojstrannú zástavbu Hornej ulice
3. pohľad západným smerom na zástavbu Námestia SNP, v pozadí veža r. k. kostola Narodenia Panny Márie na návrší
4. pohľad južným smerom na zástavbu Námestia SNP a časti ulice Koháryho radu v pozadí dominantu r. k. kostola Narodenia Panny Márie
5. pohľad západným smerom na zástavbu Bernolákovej ulice
6. pohľad západným smerom na zástavbu Obchodnej ulice

7. pohľad juhozápadným smerom na zástavbu Svätotrojičného námestia, v popredí jeho sadová úprava, na západnej strane námestia mestský dom
8. pohľad na zástavbu meštianskych domov severovýchodnej strany Svätotrojičného námestia, v popredí trojičný stĺp
9. pohľad na zástavbu juhovýchodnej strany Svätotrojičného námestia, v popredí trojičný stĺp a v pozadí veža ev. a. v. kostola
10. pohľad na Bočkayho námestie a areál r. k. kostola Narodenia Panny Márie na návrší v popredí s bránou do areálu
11. pohľad západným smerom na dominantu PZ Krupina, kostol Narodenia Panny Márie na návrší, z Obchodnej ulici
12. pohľad severným smerom na Sládkovičovú ulicu od amfiteátra a na Múzeum Andreja Sládkoviča
13. pohľad južným smerom na obojstrannú zástavbu Prostrednej ulice

1. pohľad južným smerom na zástavbu remeselno-roľníckych domov na Pribinovej ulici, v pozadí dominantu veža ev. a. v. kostola na Svätotrojičnom námestí

2. pohľad južným smerom na obojstrannú zástavbu Hornej ulice (východná a západná strana)

3. pohľad západným smerom na zástavbu Námestia SNP, v pozadí veža r. k. kostola Narodenia Panny Márie na návrší

4. pohľad južným smerom na zástavbu Námestia SNP a časti ulice Koháryho radu v pozadí dominantu r. k. kostol Narodenia Panny Márie

5. pohľad západným smerom na zástavbu Bernolákovej ulice

6. pohľad západným smerom na zástavbu Obchodnej ulice

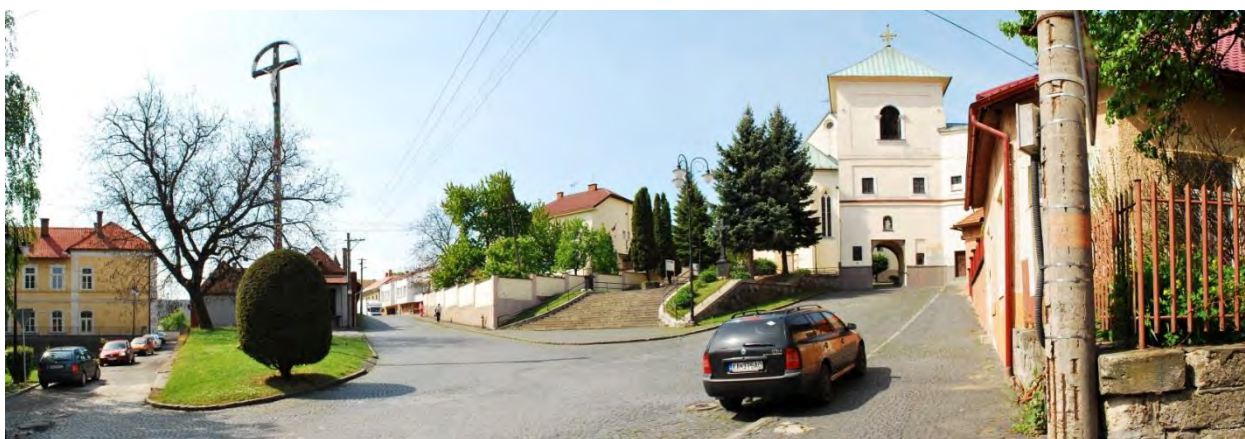
7. pohľad juhozápadným smerom na zástavbu Svätotrojičného námestia, v popredí sadová úprava, na západnej strane námestia mestský dom

8. pohľad na zástavbu meštianskych domov severovýchodnej strany Svätotrojičného námestia, v popredí trojičný stĺp

1. pohľad na zástavbu juhovýchodnej strany Svätotrojičného námestia, v popredí trojičný stĺp a v pozadí veža ev. a. v. kostola a fara

2. pohľad na Bočkayho námestie a areál r. k. kostola Narodenia Panny Márie na návrší, v popredí s bránou do jeho areálu

3. pohľad západným smerom na dominantu PZ Krupina, kostol Narodenia Panny Márie na návrší, z Obchodnej ulice

4. pohľad severným smerom na Sládkovičovú ulicu od amfiteátra a na Múzeum Andreja Sládkoviča

5. pohľad južným smerom na obojstrannú zástavbu Prostrednej ulice

Chránené pohľadové uhly z exteriéru na interier pamiatkového územia:

- a. pohľad juhovýchodným smerom na kolmé kríženie E. M. Šoltésovej ulice a ulice Koháryho radu
- b. pohľad na zástavbu západnej strany ČSA ulice, v pozadí veža evanjelického a. v. kostola
- c. pohľad východným smerom na areál r. k. kostola Narodenia Panny Márie z Novej ulice

a. pohľad juhovýchodným smerom na kolmé kríženie E. M. Šoltésovej ulice a ulice Koháryho radu

b. pohľad na zástavbu západnej strany ČSA ulice v pozadí veža evanjelického a. v. kostola

c. pohľad severným smerom na areál r. k. kostola Narodenia Panny Márie z Novej ulice

F.1.3.1. Objemovo - priestorová skladba zástavby

PZ Krupina je územie, ktoré sa vyvinulo v priestore vymedzenom po stranách historickej komunikácie, dnes štátnej komunikácie I/66, kompozičnej osi celého územia mesta a spájajúcej Zvolen so Šahami. Štátna komunikácia I/66 je priamou spojnicou zo severnej na južnú stranu a v území PZ Krupina je tvorená úsekmi ulíc: Pribinova ulica, Námestie SNP, Svätotrojičné námestie a ČSA ulica. Na východnej strane územie PZ Krupina determinuje rieka Krupinica a na severozápadnej strane návršie s r. k. kostolom Narodenia Panny Márie. Štátna komunikácia I/66 má výraznú severojužnú orientáciu. Postupne v strede mesta vzniklo pravouhlé námestie obdĺžnikového pôdorysu, Svätotrojičné námestie (Veľký rínek) so šachovnicovým systémom radenia vedľajších ulíc, ktoré pokračovali z jeho rohov na všetky svetové strany. Tieto vedľajšie ulice kolmo pretínajú paralelné ulice so štátnou komunikáciou I/66. Ich vznik a trasovanie zároveň ovplyvňovala mierne svahovitá konfigurácia terénu a tok rieky Krupinica.

Severným smerom od návršia r. k. kostola Narodenia Panny Márie sa historicky prirodzene z nezastavaného priestoru pred hradbami mestského opevnenia vyvinul druhý verejný priestor, dnes Námestie SNP (Malý rínek) s pôdorysom rovnoramenného trojuholníka, ktorý kolmo pretína štátnu komunikáciu I/66. Paralelne so štátnou komunikáciou I/66 vznikli vedľajšie ulice v tvare vidlice. Ich vznik a trasovanie zároveň ovplyvňovala mierne svahovitá konfigurácia terénu, tok rieky Krupinica a jej prítok zo severu potok Kltipoch, dnes zregulovaný, viedol južnou stranou Námestia SNP.

Priestor PZ Krupina je charakterizovaný základnými urbanistickými prvkami - pôdorysnou a objemovou skladbou, charakteristickou panorámou a siluetou s dominantami, uličnou štruktúrou zástavby s výškovou hladinou meštianskych domov a ľudových, remeselno-roľníckych domov s objektmi kultúrnych pamiatok a verejných budov, spolu tvoria celkové kultúrne (urbanizované) územie s prechodom na okolitú prírodnú krajinu.

Historická objemovo-priestorová skladba zástavby, je charakteristická situovaním viacerých typologických druhov stavieb, ktoré sa sformovali na určitých územných častiach PZ Krupina v radovej zástavbe alebo jednotlivých stavieb s voľným radením. Urbanistická zástavba územia si zachovala výškovú hladinu pôvodnej dvojpodlažnej zástavby meštianskych domov (pôvodne prízemné domy) v prevahe okolo Svätotrojičného námestia a jeho vedľajších ulíc. V úseku časti Sládkovičovej ulice popod západnú líniu mestského opevnenia sa v období renesancie sformovala zástavba samostatne stojacich dvojpodlažných objektov s pomerne rozľahlejšími pozemkami. Dvojpodlažná radová zástavba je čiastočne aj na západnej a severnej strane Námestia SNP. Na jeho priľahlých uliciach (paralelných so štátnou komunikáciou I/66) v severnej časti územia PZ Krupina: Pribinova ul. Prostredná ul., Horná ul. Gliarska ul., je prízemná zástavba remeselno-roľníckych domov. Neskôr v území PZ Krupina došlo k nevhodnej asanácii hodnotnej historickej zástavby, k jej prestavbám a v menšom počte novo postavenej dvoj a trojposchodovej, preexponovanej objemovo-priestorovej zástavby. Bola vystavaná na severozápadnej a juhovýchodnej strane Svätotrojičného námestia v druhej polovici 20. storočia až dodnes (budova mestského úradu r. 1901, tržnice, COOP Jednoty, pošty a domu služieb - zastrešené rovnou strechou, okresného úradu). **Výstavba novej, rušivej, objemovo – priestorovej zástavby sa uskutočnila pred vyhlásením časti historického územia mesta za PZ Krupina v r. 1991.**

Obr. č. 51., č. 52. Pohľad na radovú zástavbu Hornej ulice a severnú zástavbu Námestia SNP

Svätotrojičné námestie (Veľký rínok) a jeho vedľajšie ulice:

Jedná sa o najpočetnejšiu zástavbu meštianskej architektúry v časti pamiatkového územia (vystavaná spravidla na šírku parcely; predpoklad najstaršej zachovanej zástavby domov - gotika), je dvojpodlažná a ojedinele prízemná, obdĺžnikového veľkorysejšieho pôdorysu, dispozičnej skladby priestrannejších miestností, prevažne so zaklenutými stropmi, sú dvoj, troj až štvortraktové. Na meštianskych domoch po ich vzniku (prevaha v renesancii) sa uskutočnili vizuálne zreteľné stavebné úpravy (architektonické zmeny) v období baroka a klasicizmu. Na uličných fasádach domov sa uplatnilo výraznejšie a bohatšie dekoratívne štukové zdobenie, aj vstupné drevené brány majú výraznejšie vyrezávané rámové konštrukcie s kazetami. Meštianske domy sú vo väčšom počte podpivničené – ich podzemné priestory sú ojedinele navzájom poprepájané chodbami. Táto zástavba využila miernu svahovitosť terénu, do pivníc sa vchádza dodnes z ulice alebo dvora. V štruktúre zástavby prevládajú meštianske domy obytného charakteru alebo polyfunkčného charakteru; na 1. nadzemnom podlaží situované

služby a obchody, na 2. nadzemnom podlaží sa zachováva dodnes trvalé bývanie. Za uličným krídlom meštianskych domov na Svätotrojičnom námestí sú do dvora radené jednotraktové, dvorové krídla, ktoré tvoria ich hospodárske zázemie (sklady, dielne, kôlne). V priľahlých uliciach je hospodárska časť objektov limitovaná priestorovými možnosťami. V druhej polovici 20. storočia boli hospodárske stavby vo veľkom počte stavebne upravené.

Námestie SNP (Malý rínok) a okolité paralelné vedľajšie ulice:

Druhá hodnotná, historicky zachovaná štruktúra zástavby s výrazným vidieckym charakterom remeselníckych domov tvorí v PZ Krupina územie „*slovenského predmestia*“ (názov zavedený slovenskou historiografiou). Predmetná zástavba sa postupne sformovala pred renesančnými hradbami mestského opevnenia a na vedľajších uliciach nadväzujúcich na Námestie SNP. Ľudové remeselnícke domy sú prízemné, niektoré aj podpivničené, obdĺžnikového pôdorysu, alebo pôdorysného tvaru písmena „L“. Delia sa na obytnú časť a hospodársku časť s prejazdom do dvora v osi alebo bočnej polohe uličnej fasády domu. Výrazným architektonickým prvkom ľudových domov sú vo veľkom počte dodnes zachované drevené vstupné brány osadené do pravouhlého, polkruhového alebo ojedinele segmentovo ukončeného murovaného portálu, ojedinele kamenného. Drevené brány sú zhotovené vo viacerých spôsoboch kladenia dosiek, ojedinele sa vyskytuje zachovaná špecifická zvlaková konštrukcia brán.

Historickému jadrú územia PZ Krupina v minulosti a aj dnes dominovali stavby r. k. kostola Narodenia Panny Márie, piaristického kláštora, radnice - mestský úrad, evanjelického a.v. kostola s pristavanou samostatnou vežou a trojičný stĺp v severnej časti Svätotrojičného námestia.

Výškovými a objemovo-priestorovými dominantami v území PZ Krupina a mesta, sú historické architektúry: r. k. kostol Narodenia Panny Márie s opevnením (Husitská bašta a vstupná brána) na miernom návrší v severozápadnej časti územia PZ, tiež objekt piaristického kláštora v západnej časti územia PZ, veža evanjelického a. v. kostola umiestnená na južnom rohu Svätotrojičného námestia, kde tvorí súčasť uličnej zástavby, trojičný stĺp umiestnený v severnej časti plochy Svätotrojičného námestia, objekt mestského domu – historickej radnice, ktorý tvorí súčasť zástavby Svätotrojičného námestia na jej západnej strane, ako aj bastióny mestského opevnenia.

Na východnej a západnej strane Svätotrojičného námestia svojím objemovo-priestorovým riešením pôsobí rušivo prestavaná stavba tržnice a nové stavby: budova okresného úradu, COOP Jednoty, budova pošty a domu služieb (postavené pred vyhlásením PZ Krupina r. 1991). Pred ich výstavbou bola asanovaná historicky hodnotná zástavba meštianskych domov – bohatých podnikateľov.

Historická štruktúra zástavby si zachovala pôvodné stredoveké radenie parciel, takmer rovnakej šírky, uplatnením rovnakého členenia ich vnútorných priestorov, na ktorých je situovaná zástavba rešpektujúca mierne svahovitú konfiguráciu terénu a vyvinutú uličnú čiaru. Historická objektová skladba v území PZ Krupina, je tvorená stavbami meštianskych domov, meštianskych domov reprezentovaných rozľahlejšou vnútornou dispozíciou (v podobe mestských šľachtických sídel situovaných v úseku časti Sládkovičovej ulice) a ľudových domov remeselníckeho typu. Sklon striech je v rozsahu cca 33–45° s orientáciou hrebeňa rovnobežne k uličnej čiare v malom počte kolmo k uličnej čiare. Parcely meštianskych domov sú väčšie, priestrannejšie; okrajové polohy mesta v severnej časti majú užšie parcely, preto miera zastavanosti tohto územia pôsobí hustejšie.

Obr. č. 53. Pohľad na zástavbu po stranách Námestia SNP

Obr. č. 54. Pohľad severným smerom na zástavbu Sládkovičovej ul. v popredí Múzeum A. Sládkoviča v pozadí piaristický kláštor s vežičkou

Dvorové časti parciel zástavby meštianskych domov boli na ich hĺbku zastavané dvorovými krídlami (hospodárske zázemie), v závere s plochou záhrad. Dvorové časti remeselnorolníckych domov boli postupne pristavované o priestor dielni na vykonávanie remeselnej výroby maštalí, stajní, chlievov, kôlní a v závere sa ponechávala menšia plocha záhrad. Parcely sa rozčleňovali na obytno-hospodársku časť a časť záhrad. Niektoré dvorové časti parciel (ul. Pribinova, Horná, Prostredná) boli v strede predelené na dve časti, preto sa na koncoch dotýkajú svojimi záhradami. Napriek poľnohospodárskej orientácii obyvateľstva sú dvory domov veľmi malej plošnej výmery, čo súvisí s hospodárskym zázemím situovaným mimo mesta. Zástavba dvorov neprechádzala výraznými zmenami, je vo veľkej miere v nezmenenom rozsahu zachovaná dodnes.

Domy sú osadené na úrovni terénu a potreba preklenutia vstupu, je upravená schodiskovými stupňami (závisí to od situovania parcely, v severozápadnej časti územia PZ Krupina – mierne svahovitý terén, juhovýchodná a juhozápadná časť územia – rovinatejší terén) Pri dvojpodlažných objektoch sú obytné priestory na poschodí sprístupnené spravidla vnútorným jednoramenným priamym alebo točitým schodiskom.

Obr. č 55. Pohľad západným smerom na zástavbu Pribinovej ulice

Zmeny v historickej urbanistickej štruktúre boli výrazne uskutočnené v druhej polovici 20. storočia prestavbami poškodených domov počas 2. svetovej vojny alebo výstavbou nových budov (spájanie viacerých parciel v jednu), po asanácii hodnotnej historickej zástavby. Prestavané meštianske domy a prízemné ľudové remeselné-roľnícke domy boli zastrešené sedlovými strechami s polvalbami, alebo sedlovými strechami s presvetlením podkrovia strešnými vikiermi rôznej veľkosti a počtom. Fasádne omietky boli použité hrubozrnné, brizolitové, došlo k zamurovaniu podlúbí na meštianskych domoch a v časti parteru okenné výplne boli nahradzané výkladnými skriňami a vo veľkom počte sa ich otvory zväčšovali. Soklové časti sa obložili nevhodným keramickým obkladom. Na ľudových domoch sa stavebnými úpravami uličných fasád, vybúraním nového vstupného otvoru, sa vytvorili podmienky pre zriadenie obchodov. Postupne došlo (v prevahe v druhej polovici 20. storočia) k výmene pôvodných drevených okenných výplní, často aj so zmenou ich veľkosti a použitého materiálu. Vstupné drevené brány boli v malom počte vymenené za plechové, ojedinele premurované. Rušivo pôsobí v PZ Krupina nová objemovo-priestorová zástavba a nevhodná podlažnosť: budova okresného úradu (objekt zastrešený sedlovou strechou nevhodného sklonu), tržnice (predimenzovaná objemovo - priestorová skladba objektu, výrazný rizalit v osi uličnej fasády so vstupným portálom a jeho ukončenie trojuholníkovým tympanómom), budova COOP Jednota (predimenzovaná v objemovo-priestorovom riešení) a budova pošty s domom služieb (predimenzované v objemovo-priestorovom riešení s tromi nadzemnými podlažiami, fasády riešené v horizontálnom členení v štýle postmoderny a ich zastrešenie rovnou strechou).

F.1.3.2. Strešná krajina - výšky ríms, hrebeňov, tvar striech, komíny, vikiere, vetracie prvky druhy a tvary krytiny, farebnosť krytiny

Obráz strešnej krajiny historickej architektonicko-urbanistickej štruktúry pamiatkového územia je premenlivý v závislosti od konfigurácie terénu a od miesta pohľadu. Strešná krajina je tvorená viacerými typmi striech, rovnobežnou (v malom počte kolmou) orientáciou ich hrebeňov na os štátnej komunikácie I/66 i vedľajších ulíc a použitím minimálneho počtu rôznych druhov strešných krytín.

Najrozšírenejšími originálnymi typmi striech objektov sú sedlové strechy, neskôr sedlové strechy s polvalbami a štvrťvalbami, majú murované štítové steny (hladká omietka) alebo drevené (zvislo kladené dosky). Dvorové krídla sú zastrešené sedlovou alebo pultovou strechou.

Dvojpodlažné meštianske domy, majú prevažne do hĺbky parcely radené za sebou obytné aj dvorové krídla - hospodárske zázemie. Výškové ohraničenie ríms zástavby je cca 7,50 m a výška hrebeňov striech cca 9,00 až 12,50 m od úrovne terénu (výšku ovplyvňovala svahovitosť terénu). Strechy dvorových krídel radených za obytnou časťou sú vo väčšom počte

nižšie od obytného domu, ukončené murovanými stenami. Podkrovný priestor je sprístupnený vnútorným jednoramenným schodiskom. Rovné strechy majú budova pošty, dom služieb a polyfunkčný objekt situovaný severným smerom od budovy COOP Jednota.

Remeselno-roľnícke domy, jednopodlažné ľudové domy majú prevažne do hĺbky parcely radené za sebou vedľa seba stojaci obytný dom a hospodárska stavba. Výškové ohraničenie ríms zástavby je cca 3,50 m a výška hrebeňov striech cca 6,50 až 7,50 m od úrovne terénu (výšku ovplyvňovala svahovitosť terénu). Strechy hospodárskych objektov radených za obytnou časťou sú vo väčšom počte nižšie od obytného domu, ukončené murovanými alebo drevenými štítovými stenami s výlezom do podkrovia cez drevené dvierka. Prípadne je podkrovie sprístupnené jedným hospodárskym vikierom (umožňoval ukladanie sena a produktov do podkrovia).

Pre zástavbu v druhej polovici 20. storočia sú charakteristické sedlové strechy s polvalbami, sedlové a tiež ojedinele rovné strechy (budova pošty, domu služieb – západná strana Svätotrojičného námestia a polyfunkčný dom severným smerom od COOP Jednoty).

Strešná krytina:

Z dostupných historických prameňov nie je známa pôvodná historická strešná krytina. Na objekte Husitskej bašty a objekte pôvodnej fary bola šindľová krytina. Na niektorých obytných a hospodárskych objektoch bola položená slamená a šindľová krytina. Vzhľadom na archeologické nálezy z okolitých lokalít, nie je vylúčené ani použitie historickej pálenej škridle. Pôvodnú historickú krytinu postupne v priebehu niekoľkých rokov, pravdepodobne od 2. polovice 19. storočia nahrádzala keramická škridla. (Za jednu z možných príčin výmeny materiálu strešnej krytiny možno pokladať aj posledný veľký požiar mesta v r. 1841 a zároveň existenciu mestskej tehelne a jej rozšírenú produkciu výroby škridiel najmä v 20.-tych rokoch 20.storočia). Strecha a veža r. k. kostola Narodenia Panny Márie má v súčasnosti medenú krytinu v pásach a ev. a. v. kostol a veža má strešnú krytinu plechovú v pásach. Charakteristickou a najviac rozšírenou strešnou krytinou na strechách pôvodnej zástavby meštianskych a ľudových domov a ich hospodárskych stavieb je pálená keramická škridla žltobielej farebnosti, maloformátová, dvojdrážková krytina alebo bobrovka. Z neskoršieho obdobia ojedinele eternitové šablóny v šedej a červenej farbe, keramická krytina v tehlovočervenej farebnej odtieni a v malom počte sú používané plechové krytiny (kusové alebo v pásach). Strešná krytina je vo farebných odtieňoch od žltobielej cez tehlovočervenú, hnedočervenú a šedú, špecifikom je škridla miestnej výroby v tvare bobrovky s miernym segmentovým ukončením.

Detaily striech, komíny, strešné vikiere, vetracie prvky:

Historické komíny nad strechami sú v malom počte zachované autenticky. Prevahu tvoria komíny tvarovo jednoduché, murované z tehál so škárovaním alebo omietaním s maľbou bielej farby situované prevažne v zadnej časti domov. Komínové hlavice sú ukončené jednoduchou profiláciou. Len ojedinele sú ukončené sedlovou strieškou, prípadne oblúkovou strieškou s oplechovaním.

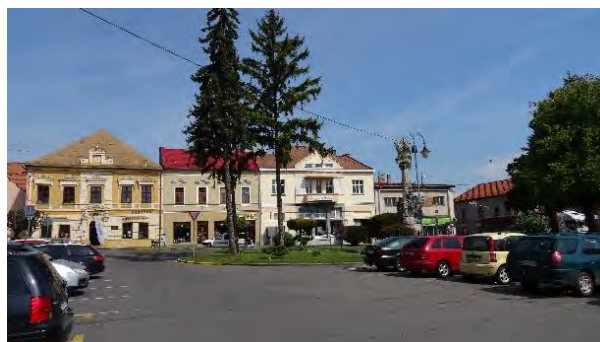
Podkrovné priestory striech uličných krídiel meštianskych domov sú odvetrané vetracími otvormi, v tvare volského oka, trojuholníka a kruhu z plechového materiálu (niektoré aj so zdobením) a sú prístupné vnútorným spravidla jednoramenným schodiskom. Ľudové domy majú na hospodárskych stavbách vo dvore výlezy do podkrovia v murovanej alebo drevenej štítovej stene. Ich otvor je prekrytý ojedinele drevenými dvierkami. Niektoré hospodárske stavby ľudových domov majú hospodársky vikier orientovaný do dvorovej časti so sedlovou alebo pultovou strieškou. Vzhľad a vnímanie striech dotvárajú aj zastaralé formy elektrického vedenia (konzoly, stĺpy prípojk a novodobé satelitné antény s rušivo naťahovanými káblami) umiestnené na plochách striech alebo v úrovni hrebeňa striech. Koncom 20. storočia sa na strechy meštianskych a ľudových domov, z dôvodu zbytnenia podkrovia, začali vo väčšom počte

(jeden až štyri) situovať strešné vikiere so sedlovou strieškou alebo sedlovou strieškou s valbou (Svätotrojičné námestie č. 2, č. 10, č. 11, č. 12, č. 13, č. 14, ulica Hajdúsky rad č. 10, ulica Koháryho rad č. 1, Obchodná ulica č. 10, Pribinova ulica č. 42, Prostredná ulica č. 23).

Fotodokumentácia strešnej krajiny PZ Krupina, príklady striech a ich detaily:

Obr. č. 56. Zachované charakteristické tvary striech Horná ulica (sedlové strechy - s valbou a - štvrt'valbou)

Obr. č. 57., č. 58. Charakteristické strechy remeselno-roľníckych domov a strechy meštianskych domov na Svätotrojičnom námestí

Obr. č. 59., č. 60., č. 61. Druhy strešných keramických krytín

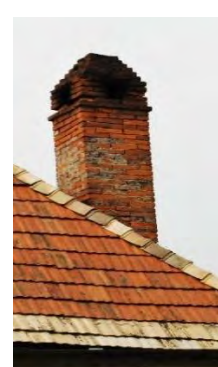
Obr. č. 62., č. 63., č. 64. Strešný vikier tzv. hospodársky vikier so sedlovou stieškou remeselno-roľníckych domov, rôzne druhy krytiny

Obr. č. 65., č. 66., č. 67. Strešné vikiere meštianskych domov, 90.-te roky 20.storočia

Obr. č. 68., č. 69., č. 67. Strešné vetráky

Obr. č. 68., č. 69., č. 70. Charakteristické komíny so škárovaním tehlového muriva a omietaním komínového telesa

ukončené s jednoduchou komínovou hlavicou, so sedlovou strieškou, prípadne oblúkovou strieškou s oplechovaním

F.1.4. Funkčné využitie územia

Historické funkcie mesta:

- obranno-fortifikačná opevnenie okolo r. k. kostola a opevnenie mesta (štyri bašty a dve brány), mimo PZ Krupina Vartovka,
- mestské právo súdne kompetencie (riešenie sporov okolitých obcí a mestečiek, právo meča, procesy s bosorkami)
- obytná meštianske domy, remeselno-roľnícke ľudové domy
- výrobná hospodárske stavby – remeselné dielne, existencia cechov
- administratívno-správna mestský dom (radnica), budovy farských úradov
- kultúrno-spoločenská sakrálne stavby, spolkový život, mestský hotel, mestská kaviareň, vydávanie novín (tlač), ruže – Geschwind, kino
- vzdelávacia rímskokatolícka a evanjelická a. v. škola, gymnázium evanjelické, gymnázium katolícke – piaristické, piaristický kláštor, Vyššia ľudová škola, Štátna chlapčenská meštianska škola
- obchodná konanie trhov, jarmokov a obchodovanie na rínkoch, obchody okolo Svätotrojičného námestia a vo vedľajších uliciach, po vnútornú hranicu opevnenia mesta podzemné pivničné priestory
- relaxačno-oddychová plochy záhrad meštianskych domov, okolie r. k. kostola neskôr vznik sadovej úpravy na Svätotrojičnom námestí (po r. 1950) a pred opevnením mesta, severozápadné územie – park A. Sládkoviča (r. 1938 – park A. Hlinku)
- dopravná trasovanie historickej obchodnej cesty „Via magna“, dnes štátna komunikácia I/66, trasy a spojenia v západnom smere s Banskou Štiavnicou

Dnešné funkcie mesta:

Územie PZ Krupina nadobudlo polyfunkčný charakter jeho dlhodobým historickým vývoja a je prezentovaný aj v súčasnosti. Po zániku plnenia obrannej funkcie, zachované zvyšky fortifikačného systému mesta a r. k. kostola plnia funkciu dokumentačnú (k ich znehodnocovaniu došlo v minulosti). Hradbový múr s Husitskou baštou okolo r. k. kostola je v procese pamiatkovej obnovy. Vartovka situovaná mimo pamiatkového územia cca 5 km juhovýchodným smerom, je mestskou rozhľadňou. Na území PZ Krupina prevláda dodnes obytná funkcia (trvalé bývanie) a forma prechodného ubytovania (prenajímanie) v objektoch meštianskych aj ľudových domov. Služby a obchody sú sústredené v objektoch na námestiach a okolitých vedľajších uliciach a naplňajú vo veľkej miere časť ich priestorov parteru. Krupina si dodnes zachovala administratívno-správnu funkciu posilnenú v súčasnosti o novostavbu budovy okresného úradu – okresná samospráva. Na pamiatkovom území je v malej miere

rozvinutá drobná výroba (len služby ako oprava obuvi, tašiek, nábytku, krajčírstva...), prevažne umiestnená v priestoroch ľudových domov. Objekty NKP sú rôzne využívané: v objekte na Svätotrojičnom námestí č. 15, ktorá je vo vlastníctve samosprávy je zriadená Mestská knižnica, v objekte NKP na Sládkovičovej ulici č. 20 je zriadené Múzeum Andreja Sládkoviča, pôvodne budova piaristického kláštora na Sládkovičovej ul. č. 10 (vzdelávanie – katolícke gymnázium) dnes plní funkciu sociálnych služieb. Mesto má dodnes zachovanú spoločensko-kultúrnu funkciu, o čo sa zaslúžili mnohí katolícki a evanjelickí dejatelia v minulosti. Kultúrno - spoločenská funkcia sa rozšírila o vysielanie mestskej televízie, postavilo sa kino – prestavba katolíckeho kultúrneho domu (r. 1939) a kultúrnospoločenské stredisko, zriadila sa mestská knižnica a mestské Múzeum A. Sládkoviča (založené v r. 1968). Vzdelávanie v pamiatkovom území je zastúpené pôsobnosťou Osobitnej základnej školy na Partizánskej ul. 4. Pôvodné trasovanie jednej z odbočiek historickej obchodnej cesty „magna via“ stredom mesta sa zachovalo (dnes štátna komunikácia I/66), v minulosti podporilo výrazný rozvoj mesta, no dnes má negatívne účinky na architektonické a výtvarné hodnoty zástavby v území PZ Krupina. Oddychovo-relaxačnú funkciu plnia zachované záhrady meštianskych a ľudových domov, zeleň verejných priestranstiev: mestský park A. Sládkoviča (založený r. 1938), zeleň so sadovníckou úpravou na Svätotrojičnom námestí (po r. 1950), areál r. k. kostola Narodenia Panny Márie a plynulý prechod územia mesta na okolitú prírodnú krajinu.

F.1.5. Historický pôdorys a parcelácia

Pôdorysná štruktúra, parcelácia:

Pôdorysný tvar hranice územia PZ Krupina je nepravidelný, pričom historická urbanistická štruktúra v jej území, má pravidelný geometrický systém radenia ulíc, verejných priestorov, so severo-južnou komunikačnou osou. Základnú urbanistickú kompozičnú os tvorí pôvodne historická obchodná cesta, dnes štátna komunikácia I/66, ktorá kopíruje konfiguráciu terénu mesta a na ktorú nadväzuje radová zástavba po jej stranách. V historickom jadre mesta (vo vnútri mestského opevnenia) západným smerom od štátnej komunikácie I/66 je situovaná centrálna plocha Svätotrojičného námestia. Námestie má pravouhlý obdĺžnikový pôdorys, ktorý je ohraničený na všetkých svetových stranách radovou blokovou zástavbou v prevahe dvojpodlažných meštianskych domov. Z rohov Svätotrojičného námestia pokračujú v šachovnicovom systéme vedľajšie ulice a spoluvytvárajú komunikačný systém: z juhovýchodného rohu ČSA ulica a z juhozápadného rohu Partizánska ulica pokračujú smerom južným, pričom Partizánska ulica sa kolmo lomí (pri budove pošty) a jej časť vedie aj západným smerom (má tvar obráteného písmena L); zo severozápadného rohu námestia sa napája BočKayho námestie (je nástupným priestorom pred r. k. kostolom) a pokračuje smerom západným po južnej hranici areálu r. k. kostola až po západnú hranicu pamiatkového územia, ktorú tvorí východná strana zástavby Šoltésovej ulice. Zo severovýchodného rohu námestia sa napája Obchodná ulica, ktorá pokračuje severným aj východným smerom (má tvar obráteného písmena L). Obchodná ulica tvorí priamočiaru spojnicu medzi Námestím SNP a Svätotrojičným námestím. Zo severnej strany BočKayho námestia kolmo (pod návrším r. k. kostola) odbočuje Bernoláková ulica, z ktorej následne odbočuje Kmeťova ulica. Obidve ulice vedú východným smerom a paralelne spolu kolmo ústia na Obchodnú ulicu. Z južnej strany BočKayho námestia, v terénnom zlome pod návrším r. k. kostola, odbočuje Sládkovičova ulica a pokračuje smerom južným. Za objektom Múzea A. Sládkoviča sa otáča východným smerom, kolmo pretína Partizánsku ulicu a ústi do ČSA ulice. Zo Sládkovičovej ulice - v bode jej otáčania odbočuje (šíkmo) ulica Hajdúsky rad a paralelne so Sládkovičovou ulicou kolmo ústí do ČSA ulice. Južnú hranicu územia PZ tvorí severná zástavba domov situovaná na ul. 29. augusta. Námestie SNP, ktoré sa sformovalo pred hradbami opevnenia mesta, má pôdorys rovnoramenného trojuholníka a kolmo pretína štátnu komunikáciu I/66. Zo severnej časti Námestia SNP (paralelne so štátnou komunikáciou I/66) kolmo odbočujú vedľajšie ulice v tvare vidlice: Gliarska ulica na jeho východnej strane (zároveň tvorí severovýchodnú hranicu územia PZ Krupina), Horná a Prostredná ulica (na západnej strane Nám. SNP), Pribinova ulica v strednej časti Námestia SNP, Hornú, Prostrednú a Pribinovu ulicu na ich severnom konci kolmo pretína Palánkova

ulica. Tieto ulice od rieky Krupinica pretína niekoľko kolmo úzkych priebežných, priechodných uličiek (bezmenných), zakreslené už v historickej mape a zachované dodnes, niektoré z nich sú súčasťou dvorov. Dvorové trakty situované na severnej strane zástavby Palánkovej ulice tvoria severnú hranicu územia PZ Krupina. Z južnej časti Námestia SNP odbočuje vedľajšia ulica (paralelne so štátnou komunikáciou I/66) Kuzmányho ulica a zároveň tvorí juhovýchodnú hranicu územia PZ Krupina. Námestie SNP a jeho príslahlé ulice majú po stranách zástavbu tvorenú predovšetkým samostatne stojacimi prízemnými ľudovými, remeselnými-roľníckymi domami. Na západnej a severnej strane zástavby Námestia SNP majú niektoré domy dve nadzemné podlažia. ČSA ulica, časť Svätotrojičného námestia, západná časť Obchodnej ulice, Pribinova ulica majú severo-južnú orientáciu v pamiatkovom území, sú súčasťou štátnej komunikácie I/66, ktorá tvorí kompozičnú os mesta a pretína územie PZ Krupina v jeho východnej časti, pozdĺžnym smerom. Fortifikačný systém (mestské opevnenie) zakonzervovalo historický pôdorys počas jeho vývoja a je dodnes zreteľne vnímaný v systéme sídelnej štruktúry pamiatkového územia (necitlivé búranie vstupných brán v r. 1905, 1942, Holey bašty v r. 1955 a častí opevnenia mesta). Vznik a trasovanie uličného systému a verejných priestorov zároveň ovplyvňovala mierne svahovitá konfigurácia terénu a tok rieky Krupinica. Urbanistická štruktúra bola narušená od 70-tych rokov 20. storočia (pred vyhlásením PZ Krupina r. 1991) asanáciou domov na juhovýchodnej a severozápadnej strane Svätotrojičného námestia, asanovala sa časť hodnotnej historickej zástavby meštianskych domov.

Obr. č. 71., 72. Letecká snímka mesta Krupina, pohľad na Svätotrojičné námestie a príslahlé ulice, na Námestie SNP a príslahlé ulice

Pôvodná historická zástavba bola postupne nahrádzaná novou zástavbou, ktorá svojou objemovo-priestorovou skladbou a ojedinele výškovou hladinou nenadviazala na pôvodnú historickú štruktúru zástavby, čím čiastočne narušila vnútornú dispozíciu mesta (tržnica, budova pošty, dom služieb, budova COOP Jednota, nový okresný úrad).

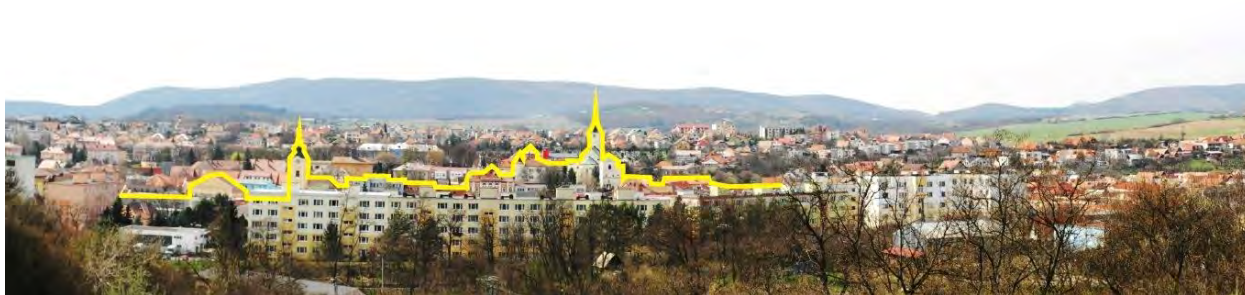
Urbanistické hodnoty historického pôdorysu PZ Krupina vo veľkej miere autenticky zachované. Tento pravidelný geometrický typ pôdorysu je charakteristický pre gotické a renesančné mestá. Jedinečným prvkom pôdorysu mesta je aj zachovaná vzájomná previazanosť zástavby pri hradbových múroch mestského opevnenia. Táto sa vyznačuje situovaním na úzkej parcele, dom je pozdĺžne a priamo napojený na múr opevnenia alebo múr je zakomponovaný do domu a tvorí jeho súčasť. V pamiatkovom území sa nevyvinula typická úzka hradbová ulička, výnimku predstavuje zástavba na Hajdúskom rade. Historický pôdorys je zachovaný v takmer neporušenom stave. Vývoj urbanizmu mesta dokladuje zachovanie pôvodnej stredovekej parcelácie, v jej pravidelnom radení, pozemkov rovnakej šírky a výmery, osou orientovanou kolmo k uličnej čiare. Pôdorys meštianskych a ľudových domov je väčšinou obdĺžnikový, prípadne v tvare písmena L, ojedinele vo dvore sú situované solitérne hospodárske stavby. Parcelačné múry vystavané na hranici parciel sa zachovali v malej miere. Sú zachované v záhradách meštianskych domov postavených na východnej strane Svätotrojičného námestia.

Prestavbami uličnej zástavby a dostavbami dvorových krídel dochádza k postupnému v malej miere narušeniu ich pôvodného historického pôdorysného usporiadania na ploche parcely pri jej delení na obytnú časť a príslušné záhrady.

Obr. č. 73. Letecký pohľad na mesto Krupina

Obytné domy (meštianske domy aj ľudové domy) sú umiestňované výhradne smerom k ulici, hospodárske objekty sú radené za obytnou časťou a vedľa nej, do dvora sa vstupuje bránami. Domy sa spravidla predlžovali do dvora o hospodárske stavby (dielne, sklady, maštale, stajne, chlievy...) Vnútorne sa parcely členia na dve časti, na zastavanú obytnú plochu a príslušné záhrady menšej plošnej výmery. V novoveku sú zaznamenané ojedinele výrazné zmeny v tvare parciel, došlo k ich spájaniu na juhovýchodnej a severozápadnej strane zástavby Svätotrojičného námestia, po asanácii hodnotnej historickej zástavby meštianskych domov. Parcely sú ohraničené aj múrmi domov, ktoré tvoria prirodzenú hranicu parcely. Najväčšie výmery parciel majú najdôležitejšie historické architektúry pamiatkového územia r. k. kostol Narodenia Panny Márie, ev. a. v. kostol s vežou (spolu s farou a spoločenskou sálou), piaristický kláštor.

Obr. č. 74. Silueta mesta Krupiny (v popredí panelová výstavba bytových domov mesta – na Malinovského ulici M.R. Štefánika ulici a na ulici Majerský rad)

F.1.6. Objektová skladba územia - kompozícia

F.1.6.1. Dominanty a akcenty - celouzemné a miestne

Najvýraznejšími objemovými a výškovými dominantami mesta, v ktorom prevláda dvojpodlažná zástavba (v 20. storočí doplnená o výstavbu trojpodlažnej zástavby), sú r. k. kostol Narodenia Panny Márie so vstupnou bránou a Husitskou baštou, situovaním excentricky na návrší nad mestom v severozápadnej časti pamiatkového územia, ponad kompozičnú os mesta - štátnu komunikáciu I/66, s r. k. farou umiestnenou južne od kostola, ev. a. v. kostolom (súčasť zástavby ul. ČSA na západnej strane) so samostatne stojacou vežou na rohu Svätotrojičného námestia, bastiónmi mestského opevnenia a k severnej línii opevnenia pristavanou kolonádou autobusovej stanice z 20. storočia. Tieto dominanty vizuálne vnímané z diaľkových pohľadov a pohľadov z interiéru mesta. Jedinečným výtvarným prvkom interiéru pamiatkového územia, je stáročia situované na pôvodnom mieste Súsošie svätej trojice (severná časť Svätotrojičného námestia). Výraznou architektonickou dominantou Svätotrojičného námestia na západnej strane jeho zástavby je aj budova mestského domu z r. 1901, ktorá svojou dvojpodlažnou výškovou úrovňou prevyšuje okolitú zástavbu meštianskych domov. Zástavbu radových meštianskych domov okolo Svätotrojičného námestia narušila výstavba budov preexponovanej objemovo-priestorovej skladby koncom 20. storočia, ktorá narušila postavenie dominantnosti historických architektur v území PZ Krupina.

Unikátnou formou výrazne spojenou s historickou sídelnou štruktúrou mesta sú podzemné priestory - pivnice ojedinele poprepájané navzájom chodbami.

F.1.6.2. Systém opevnenia – fortifikačná architektúra

Za najstaršiu písomnú zmienku o opevnení mesta je v odbornej literatúre pokladaný údaj, uvádzaný v listine Ostrihomskej kapituly z r. 1437, ktorý dokladá existenciu špitálu sv. Alžbety a jeho situovania „*extra muros*“. Doposiaľ realizované archeologické výskumy a neexistencia nálezov súvisiacich so stredovekým opevnením mesta umožňuje interpretovať túto písomnú zmienku jedine vo význame opisu polohy špitálu sv. Alžbety a jeho situovania v extraviláne, bez možnosti jej hodnotenia k vývoju fortifikácie.

Obr. č. 75. Brána mestského hradu, vľavo severozápadná bašta mestského hradu

Obr. č. 76., 78. Bašta mestského hradu, tzv. Husitská bašta a zvyšky severozápadnej tzv. Mušketovej bašty

V polovici 15. storočia dochádza k výstavbe mestského hradu – *kirchenburgu*, ktorého stavbu podnietila pravdepodobne politická situácia – boje medzi stúpenkami Jána Huňadyho a Jána Jiskru z Brandýsa. (Typickým znakom stredovekých banských miest v 15. storočí je výstavba opevnenia okolo farského kostola, ktoré bolo postupne modernizované dostavbou prvkov aktívnej obrany napr. flankovacie veže, vežové brány, barbakany.)

Opevnenie kostola je v Krupine doložené dvomi písomnými zmienkami. Prvá písomná zmienka z r. 1440 – dokladá existenciu bašty v opevnení (údaj o pití vína v pivnici pod baštou). Jedná sa pravdepodobne o zachovanú Husitskú (juhozápadnú) baštu, ktorá ako jediná z bást opevnenia kostola má vybudovanú pivnicu (ide pôvodne o kostnicu zaniknutého karnera). Pamiatkový výskum realizovaný v r. 2012 datoval vznik objektu bašty až do obdobia 16. storočia, avšak bez bližšieho zdôvodnenia. (Vzhľadom na primárnu polohu bašty v rámci opevnenia, zachované písomné pramene, typológiu a analógiu s vývojom kirchenburgov v banských mestách je možné predpokladať, že Husitská bašta bola súčasťou opevnenia už v 15. storočí). Druhá písomná zmienka z r. 1441 – poskytuje všeobecný údaj o hrade Krupina „*fortalitio Corpona*“.

Mestský hrad je situovaný na miernej vyvýšenine nad mestom. Jeho poloha poskytovala priestor na pravidelnú kompozíciu fortifikácie v súlade s pravidlami 15. storočia. Opevnenie vymedzuje pôdorys takmer pravidelného štvorcového tvaru s nárožnými valcovými baštami, ktoré umožňujú flankovanie pozdĺž kurtín. Bašty majú archaický zatvorený tyl (znak typický skôr pre prvú polovicu 15. storočia). Severovýchodná bašta chránila zároveň vstupnú bránu, ktorej vežový prejazdny objekt sa pravdepodobne časom s baštou stavebne zlúčil. V súčasnosti je zachované opevnenie v rozsahu vstupnej vežovej brány a príľahlej bašty, juhozápadnej bašty (Husitskej), torza severozápadnej (Mušketovej) bašty a torza kurtín medzi týmito tromi objektmi. Juhovýchodná bašta bola asanovaná v 20. storočí, spolu s objektom pôvodnej, barokovej fary. (Objekt pôvodnej fary bol v 40.-tych rokoch 20. storočia nahradený novým, do ktorého pôdorysu bola opätovne zakomponovaná nová hmotová rekonštrukcia bašty).

Obr. č. 79., 80. Historická fara so zakomponovanou hmotou stredovekej juhovýchodnej bašty mestského hradu okolo r. 1938 a novostavba fary z 20. storočia s prezentáciou bašty, súčasný stav

Mestské opevnenie vzniklo po prehratej Moháčskej bitke (r. 1526), v prvej polovici 16. storočia, mestské brány boli postavené okolo roku 1551. Opevnenie mesta Krupina je typickým príkladom opevnenia nížinného sídla 16. storočia (opevnenie má rovnaký stavebný rukopis ako opevnenie Pukanca, či Zvolena. Systém opevnenia vychádza z teoretického základu starotalianskej inžinierskej školy, založenej v roku 1527 Michele Sanmichelim, z protobastiónov budovaných Giulianom da Sangalom St. a Franciscom Giorgom di Martinim. Systém sa zakladá na aplikácii súvislého obvodu bastiónov spojených kurtinou s predsunutou širokou priekopou a prípadne kavaliermi za kurtinami. Pri stredoslovenských opevneniach je toto riešenie zjednodušené absenciou kavalierov a priekop). Do mestského opevnenia bol zakomponovaný starší mestský hrad. V rokoch 1579 až 1583 na zdokonalení opevnenia pracoval staviteľ Giulio Ferrari. Okrem neho sú známe mená stavebného pisára G. Magna a kontrolóra P. Ferrabosca.

Obr. č. 81., 82. Juhovýchodný bastión, tzv. Holá bašta, zbúraný v roku 1942, okolo r. 1938 a Juhozápadný bastión, tzv. Turecká bašta, súčasný stav

Krupinské opevnenie má pomerne pravidelný pôdorys obdĺžnika s nárožnými bastiónmi a flankovacími baštami. Kratšia strana obdĺžnika je obrátená proti smeru predpokladaného tureckého postupu. V tomto smere sú umiestnené kvalitnejšie spracované obranné prvky. Ide o nárožné bastióny štvorcového pôdorysu so sypaným telesom a murovaným plášťom, čo zodpovedá technike starotalianskej inžinierskej školy. Archeologický výskum juhovýchodného

bastiónu (dnes už zaniknutej) tzv. **Holej bašty** priniesol zatiaľ nejednoznačné nálezy, ktoré môžu naznačovať, že buď boli bastióny do opevnenia pristavané sekundárne alebo bol násyp z tylovej strany spevnený pomerne silným zadným plášťom. Obranné prvky na ostaných liniách sú tvorené len murovaním bez moderného násypového opevnenia a ide teda o jednoduchšie prvky, rovnako sú budované aj kurtíny. Medzi **dvomi bastiónmi na južnej línii** opevnenia (čiže medzi tzv. Tureckou a Holou baštou) sa nachádzala vstupná brána, zvaná **Dolná Brána**. Dolná brána mala charakter vežovej prejazdnej brány s malým obdĺžnikovým opevneným predbráním, ktoré nemalo zalomenie typické pre barbakany. Vstupný portál do prejazdu veže má ešte neskorogotický lomený oblúk v supraporte bola viditeľná vpadlina pre padací most, ktorého priekopa pravdepodobne tvorila celú plochu opevneného predbránia. Po stranách vpadliny sa nachádzali delové strielne. Samostatný padací most malo aj predbránie. Nad portálom predbránia sa nachádzal pravdepodobne smolný nos. Na najvyššom treťom podlaží brány sa nachádzali dvojice delových strielní orientovaných na všetky svetové strany.

Obr. č. 83. Dolná brána – A) vonkajšia fasáda so sekundárne zastrešeným predbráním zaniknutým po roku 1938; B) vonkajšia fasáda po odstránení predbránia (r. 1938-1942); C) vnútorná fasáda brány (r. 1938-1942).

Pozdĺž východnej línie boli umiestnené v približne pravidelných rozostupoch dve **flankovacie bašty s otvoreným tylom**. Jedna s pravouhlým a druhá s polygonálnym pôdorysom. Severná línia opevnenia bola opatrená nárožnou pravouhlou baštou s otvoreným tylom, tzv. **Tupou Baštou**.

Obr. č. 84. Severovýchodný bastión, tzv. Tupá bašta mestského opevnenia, aktuálny stav

Vstup zo severnej strany bol zabezpečený vežovou **Hornou bránou** podobnej charakteristiky ako Dolná brána. Padací most premošťoval vodnú priekopu tvorenú tokom Klípu. Nad Hornou bránou sa v línii opevnenia nachádzala tzv. **Vodná bašta** (išlo o polygonálnu baštu s otvoreným tylom, pravdepodobne bez násypu).

Obr. č. 85. Horná brána – vonkajšia a vnútorná fasáda pred rokom 1900

Obr. č. 86. Severozápadný bastión, tzv. Vodná bašta, prestavaná na obytný objekt z 19. storočia, stav pred asanáciou r. 2016

V priestore nad Vodnou baštou sa mestské opevnenie napájalo na mestský hrad - v mieste bašty pri bráne mestského hradu. Pred severnou líniou opevnenia sa v rámci severného tzv. slovenského predmestia vytvoril prázdny priestor (z dôvodu obrany, aby prípadní útočníci nemali možnosť vytvorenia krytého postavenia v blízkosti hradieb). Z tohto priestoru sa neskôr vyvinulo námestie SNP.

Západná línia opevnenia nadväzuje na južnú kurtinu opevnenia mestského hradu. Podľa nálezov základu opevnenia pri stavbe pod husitskou vežou, existencie portálu na južnej strane husitskej veže a vyobrazenia z Pioratovej veduty z roku 1676 možno konštatovať, že pravdepodobne v tomto priestore sa nachádzala **falsa braga**, teda predsunuté renesančné opevnenie zodpovedajúce parkánu s dvomi delovými batériami. V tejto línii sa už nenachádzali ďalšie obranné objekty.

Kurtinová hradba je postavená z lomového kameňa a je pomerne subtilná. V súčasnosti nie sú známe úseky, kde by sa zachovala v plnej výške, preto jej forma a podoba ukončenia nie je známa. Na základe veduty zo 17. storočia možno predpokladať, že po celom obvode bola na

hradbe predprseň so strieľňami z vnútornej strany zabezpečená obežnou prestrešenou pavlačou. Jediným známym nálezom, ktorý by preukázal tvar strieľní je otvor v hradbe za objektom na Sládkovičovej ulici č. 11. Južná línia opevnenia je architektonizovaná priebežnou kamennou rímsou.

Obr. č. 87., 89. Južná kurtina opevnenia v úseku medzi Dolnou bránou a Tureckou baštou – detail rímasy a Západná kurtina, za objektom na Sládkovičovej ulici č. 11 – detail strieľne

Pred severným opevnením sa nachádzalo predmestie, ktoré podľa veduty zo 17. storočia malo **l'ahké palisádové opevnenie**. Na severovýchodnom nároží a v severozápadnom nároží je v palisáde zobrazený murovaný objekt označený v legende ako „*velleta*“. Minimálne severovýchodný objekt má formu vežovej brány s prejazdom a vychádza odtiaľto cesta do Banskej Štiavnice. Vo východnej línii priamo pod Holou baštou mestského opevnenia sa v palisáde nachádza jednoduchá drevená **kulisová brána**, z ktorej vychádza cesta do Zvolena.

V súčasnosti je opevnenie zachované fragmentárne. V areáli mestského hradu je zachovaná brána s príslahlou severovýchodnou baštou, juhozápadná – Husitská bašta; torzo severozápadnej – Mušketovej bašty, západná a severná línia opevnenia sú zachované len v torze a pamiatkovo upravené. Mestské opevnenie je zachované v severnej línii od brány mestského hradu po tzv. Vodnú baštu. Vodná bašta, do ktorej boli pravdepodobne niekedy v 18. alebo 19. storočí vložené dva obytné objekty, asanovaná v roku 2017. Zachovaný je ďalej úsek od bývalej Vodnej bašty po Hornú bránu, asanovanú v roku 1905. Zachovaný je aj úsek od bývalej Hornej brány po tzv. Tupú baštu vrátane bašty. Východná línia je zachovaná od prierazu v Tupej bašte po Obchodnú ulicu, kde sa nachádzala flankovacia bašta v mieste objektu na Kuzmányho ul. č. 12, zanikla už pred prvou polovicou 19. storočia. Ďalej je zachovaný úsek hradby po približne druhú flankovacia baštu, zaznamenanú na katastrálnej mape z 19. storočia; dnes už zaniknutá, spolu s celým úsekom hradby po Holú baštu. Holá bašta bola asanovaná spolu s Dolnou bránou. Dolná brána bola zbúraná po častiach. Najprv okolo roku 1938 predbránia a v roku 1942 samotná brána. Úsek hradby od bývalej Dolnej brány po tzv. Tureckú baštu, čiže juhozápadný bastión vrátane neho je zachovaný. Západná línia opevnenia je zachovaná takmer v celku, okrem menších prieluk za kinom, v mieste schodiska medzi parkom a Sládkovičovou ulicou, v mieste cesty z Bočkayho námestia na ulicu 29. Augusta. Južná časť opevnenia je prezentovaná formou nanovo vystavaného múru.

F.1.6.3. Priestory - námestia, ulice, voľné plochy

Kompozičná os historickej komunikácie – štátna komunikácia I/66 a línie vedľajších odbočujúcich ulíc tvoria základnú kostru pamiatkového územia, majú rôznu šírku a ich vznik determinovala konfigurácia terénu a tok rieky Krupinica.

V rámci vývoja sa postupne sformovali štyri urbanizačné priestranstvá: prvé - návršie s r. k. kostolom Narodenia Panny Márie a neskôr s opevnením - Husitskou baštou, pred ktorým sa

sformoval nástupný priestor v podobe Bočkayho námestia, druhé - pravdepodobne centrálny priestor pamiatkovej zóny: Veľký rínek (rink) – Svätotrojičné námestie obdĺžnikového pôdorysu (od vzniku bol miestom zhromažďovania a obchodovania obyvateľov) so šachovnicovým systémom pokračovania vedľajších ulíc, tretie – v priestore severne od kamenných hradieb mesta, Malý rínek - Námestie SNP s vedľajšími ulicami paralelnými so štátnou komunikáciou v tvare vidlice, štvrté – priestor pred vstupom do piaristického kláštora (tzv. *Rákoczyho tér, Olasovské námestie*), v súčasnosti tvorí časť Sládkovičovej ulice. V polovici 20. storočia sa sformoval nový verejný priestor - relaxačno-oddychový, za budovou piaristického kláštora, situovaný už mimo pôvodného opevnenia mesta, kde vznikol park A. Sládkoviča.

Ústrednou plochou PZ Krupina je Svätotrojičné námestie, s pôdorysom obdĺžnika, v strede so sadovnícky upravenou plochou, so stáročne situovaným trojičným stĺpom a neskôr v strede s umiestnenou fontánou (po r. 1950). Na južnom konci je situovaný pomník sovietskej armády (autor: F. Štefunko, r. 1950), v severnej časti námestia je situovaný pomník francúzskym partizánom (z r. 2006). Priestor Svätotrojičného námestia bol pravidelne obnovovaný, zrealizovali sa nové povrchy chodníkov. Skladba zástavby okolia námestia je dvojpodlažná, rušivo pôsobí zástavba trojpodlažných budov pošty, tržnice, domu služieb, COOP Jednota. Kompaktnosť a zahusťenie zástavby na pamiatkovom území je možné doplniť novými stavbami len po zaniknutých a asanovaných stavbách.

F.1.6.4. Zástavba - architektonické, umelecko-historické a výtvarné hodnoty objektov

Zástavba Krupiny sa kontinuálne vyvíjala a odrážala jej ekonomický a spoločenský význam. Ovplynili ju viaceré požiare (v 18. a 19. storočí, posledný veľký požiar mesta v r. 1841), ktoré zničili jej pôvodnú drevenú zástavbu, poškodili a neustále ohrozovali mnohé významné objekty sakrálnej a profánnej architektúry. Novo obnovovaná zástavba nadviazala na pôvodnú urbanistickú štruktúru zástavby s rešpektovaním založených verejných priestorov, vedľajších ulíc a rešpektovaním uličných čiar. Pôvodne prízemná zástavba kamenných meštianskych domov na Svätotrojičnom námestí a v jeho priľahlých uliciach bola v priebehu 16. - 17. storočia nadstavaná o jedno nadzemné podlažie. Od 18. storočia Krupina postupne hospodársky upadala, v meste prevládala cechová výroba a poľnohospodárstvo, nedošlo k vzniku manufaktúrnej výroby. Až v druhej polovici 20. storočia dochádza k industrializácii mesta, avšak mimo hraníc pamiatkového územia.

Sakrálna architektúra:

- rímskokatolícky kostol Narodenia Panny Márie
- ev. a. v. kostol s vežou
- bývalý kláštor piaristov

Obranná - fortifikačná:

- opevnenie okolo r. k. kostola a opevnenie mesta (štyri bašty a dve brány)
- mimo PZ Krupina Vartovka,

Profánna architektúra:

administratívno-správna funkcia
kultúrno-spoločenská funkcia
obytná funkcia
skladovacia funkcia
školsťvo

- obecný úrad, okresný úrad, objekty farských budov
- kultúrny dom, kino, knižnica
- meštianske domy, ľudové domy, rodinné domy
- podzemné pivničné priestory, chodby
- osobitná škola, objekty bývalých školských budov

Drobná architektúra:

- trojičný stĺp, pomník sovietskej armády, pomník francúzskym partizánom, pomník so sochou Andreja Sládkoviča, pomník Obetiam I. a II. sv. vojny v parku A. Sládkoviča, pamätná tabuľa A. Sládkoviča na jeho rodnom dome, pamätná tabuľa Šoltésovej na ev. a. v. farskom úrade, pamätná tabuľa SNP a pamätná tabuľa obetiam II. svetovej vojny na objekte mestského domu

Plochy zelene v pamiatkovom území: - areál r. k kostola, zachované záhrady, sadová úprava Svätotrojičného námestia, park A. Sládkoviča, aleja stromov na Pribinovej ul.

Sakrálna architektúra:

Kostol s opevnením, parc. C-KN č. 15, 16/1, 20/1, 1538/1, NKP, ÚZPF č. 1098/1-2, Rímskokatolícky kostol Narodenia Panny Márie, NKP, ÚZPF č. 1098/1, bol postavený v 1. polovici 13. storočia, pravdepodobne banskoštiavnickou stavebnou hutou, ako trojlod'ová románska bazilika, prestavaný neskoršími stavebnými úpravami. Kostol má pozdĺžnu východo - západnú orientáciu, s polygonálne ukončeným presbytériom s opornými piliermi, na južnej strane s pristavanou kaplnkou Panny Márie s polygonálnym uzáverom (z 15. storočia) a barokovou prístavbou predsieň so vstavanou vežou na západnej strane. Múry kostola sú z lomového kameňa a z exteriéru ich podopierajú mohutné oporné piliere. Fasády kostola sú omietnuté hladkou omietkou, členené okennými otvormi rôznych tvarov. Hlavná loď kostola je zastrešená sedlovou strechou, dve bočné lode majú plytkú pultovú strechu, krytinou je medený plech. Veža kostola je zastrešená štíhlou helmicou. Kostol mal pôvodne tri apsidy, z ktorých sa zachovala len južná, zaklenutá konchou. Severná apside bola zbúraná r. 1924 a na jej mieste je postavená sakristia. Trojlodie je zaklenuté barokovými krížovými klenbami, jednotlivé lode sú navzájom priechodné, otvorené tromi širokými arkádami a ukončením v podobe polkruhových oblúkov, ktoré dosadajú na mohutné štvorcové piliere. V spodnej a strednej časti sú piliere obložené travertínom. Predsieň je zaklenutá českou plackou, presbytérium a kaplnka Panny Márie rebrovou krížovou klenbou. V západnej časti strednej lode sa zachovala pôvodná románska empora (bez klenby). Interiér kostola je presvetlený okrúhlymi oknami hlavnej a dvoch bočných lodí, ako aj štíhlymi, vysokými oknami svätyne, ktoré sú ukončené trojlístkovou kružbou (gotika). V kostole sa zachovali plastiky z pôvodného gotického oltára – socha Blahoslavennej P. Márie s Ježiškom, sv. Kataríny a sv. Barbory. Oltárna architektúra vznikla ako rekonštrukčná kópia v r. 1950-1951, ale plastiky sú gotické. Posledná obnova kostola, realizovaná v r. 2002, bola zameraná na prispôbenie vzhľadu kostola pôvodnej románskej bazilike – zjednodušením výzdoby stien a zvýraznením monumentálnosti románskych oblúkov medzi piliermi lodí. V stredoveku bol kostol ohradený kamenným múrom so štyrmi baštami (1. polovica 15. storočia). Ide o prvú kamennú fortifikačnú architektúru mesta. Dodnes sa zachovala JZ Husitská bašta aj so zvyškami kamenného múru. Kostol patrí k najhodnotnejším architektúram v pamiatkovom území.

Obr. č. 90., 91. Pohľad na východnú fasádu r. k. kostol Narodenia Panny Márie so vstupnú bránu, západná fasáda

Katolícka fara, parc. C-KN č. 18/3

Budova katolíckej fary bola postavená v rokoch 1941-1942 podľa projektu arch. Zraževského, na mieste pôvodnej budovy katolíckej fary z r. 1729. Baroková fara bola zbúraná pred rokom

1941, pravdepodobne z dôvodu výrazného zavlhania objektu. Spolu s barokovou farou bola pravdepodobne zbúraná aj pôvodná JV bašta opevnenia, ktorá bola zakomponovaná do jej pôdorysu.

Kláštor piaristov, Sládkovičova ul. č. 10, parc. C-KN č. 33/2, NKP, ÚZPF č. 11079/1

Objekt bol postavený pravdepodobne na mieste staršieho stredovekého - Dobayho domu, ktorý piaristi zakúpili r. 1726. Objekt je dvojpodlažný, čiastočne podpivničený, s pôdorysom tvaru písmena "L". Nárožie severnej a východnej fasády je spevnené mohutným oporným pilierom, múry na západnej strane sú spevnené tromi mohutnými piliermi. Fasády objektu sú hladké, zvýraznené vysokým omietaným soklom, členené len nepravidelným rytmom okenných otvorov pravouhlého tvaru. Objekt je zastrešený plytkou valbovou a sedlovou strechou, krytinou je pozinkovaný plech v pásach. V strede strechy je umiestnená štvorcová vežička s oknami segmentového tvaru, s vonkajšími okenicami, zastrešená stanovou striedkou ukončenou krížom. V interiéri sa zachovali valené klenby s lunetami, niektoré priestory majú rovné stropy. Vstup do pivnice je z východnej fasády, zo Sládkovičovej ulice, polkruhovým portálom. Od r. 1726 bolo v objekte zriadené piaristické gymnázium, definitívne zrušené koncom 19. storočia. Posledná rekonštrukcia objektu bola realizovaná v r. 2008, 2009. Objekt je v súčasnosti využívaný ako sociálne zariadenie a domov dôchodcov.

Obr. č. 92., 93. Pohľad na súsošie svätej trojice a západnú fasádu piaristického kláštora

Súsošie Svätej Trojice, parc. C-KN č. 204/2, NKP, ÚZPF č. 1101/1

Súsošie je situované v severnej časti Svätotrojičného námestia. Originál stĺpu z r. 1752, ktorej autorom bol sochár Dionýz Stanetti, je v súčasnosti uložený v depozite Múzea Andreja Sládkoviča. Kópia stĺpu bola realizovaná v r. 1982, jej autormi sú sochári: Ladislav Lebedinský a Ondrej Kubovčák. K realizácii kópie sa pristúpilo z dôvodu nesúdržnosti a malej odolnosti materiálu krupinského tufu, ktorý bol použitý na stavbu konštrukcie, ako aj samotných plastík originálu. Stĺp má podstavec tvaru rovnoramenného trojuholníka, dominantnou sochou stĺpa je Immaculata, okolo sú sochy sv. Urbana, sv. Floriána a sv. Rócha. Na vrchole stĺpu sú plastiky Boha Otca a Boha Syna, Duch Svätý je zobrazený v podobe pozlátenej kovovej holubice.

Evanjelický a. v. kostol, ul. Čsl. armády, parc. C-KN č. 81,

Kostol bol postavený medzi rokmi 1784-1786 v klasicistickom slohu, s pôdorysom obdĺžnika a dvomi bočnými rizalitmi (na severnej strane je situovaná sakristia, v južnom rizalite bol pôvodne situovaný oltár - do r. 1820). Kostol je svojou hlavnou, východnou fasádou orientovaný do ulice Čsl. armády, ktorá tvorí súčasť štátnej komunikácie I/66. Hlavné priečelie kostola bolo prefasádované v r. 1841, vstup je cez predstavaný portikus. Kostol je zastrešený sedlovou strechou s plechovou pozinkovanou krytinou v pásach. Hlavná fasáda je členená horizontálne pásovou rustikou v 1.NP, kordónovou a korunnou rímou, ukončená je tympanonom. Vertikálne je hlavná fasáda členená zvislými pilastrami 2.NP a okennými otvormi. Okenné otvory 2.NP hlavnej fasády majú pravouhlý tvar, nad okennými otvormi sú situované profilované frontóny.

Fasáda je zvýraznená pravidelným striedaním slepých okien na 2.NP, na 1.NP sú na fasáde situované len štyri slepé okná segmentového tvaru. Sieňový priestor kostola je v interiéri ohraničený piliermi, nesúcimi valenú klenbu s lunetami a emporu. Pôvodné zariadenie sa zväčša nezachovalo. Od r. 1820 je v kostole umiestnený oltárny obraz od banskobystričského maliara Letača, umiestnený na západnej strane kostola. Areál kostola dopĺňa evanjelická a. v. veža, situovaná v JV rohu Svätotrojičného námestia.

Veža evanjelického a. v. kostola, Svätotrojičné námestie č. 21, parc. C-KN č. 82

Veža bola postavená v r. 1829 na mieste pôvodnej, drevenej veže, ktorá zhorela pri požiari r. 1824. Objekt veže má štvorcový pôdorys, je trojpodlažný, zastrešený atypickou cibulovou strechou vo vrchole s krížom. Strešnou krytinou je medený plech. Hlavný vstup je situovaný na severnej fasáde, cez portál polkruhového tvaru vo vrchole s klenákom. Vo vstupnom otvore sú osadené drevené, dvojkrídlové, kazetové dvere. V priestore nad hlavným vstupom je centrálne umiestnený latinský nápis, zvýraznený hladkou štukovou šambránou a okenný otvor oválneho tvaru. Fasády objektu sú horizontálne členené profilovanou, kordónovou rímsou, pod ktorou je situovaný štukový pás prebiehajúci po celom obvode veže. Všetky štyri fasády objektu sú vertikálne členené dvomi štukovými pilastrami, medzi ktorými je centrálne situovaný jeden polkruhový okenný otvor 3.NP. V okennom otvore sú osadené drevené žalúzie. Fasády sú ukončené profilovanou rímsou s oblúkovým vybratím, pod ktorým je umiestnený ciferník vežových hodín. V interiéri veže je zachované pôvodné, drevené točité schodisko vedúce z 1.NP na 2.NP.

Evanjelická a. v. fara, Svätotrojičné námestie č. 21, parc. C-KN č. 82

Súčasná budova evanjelickej a. v. fary bola postavená v r. 1942, podľa projektu staveľskej firmy Gescheidt-Čatloš, na mieste pôvodnej, zbúranej, jednopodlažnej budovy evanjelickej a. v. fary. Objekt fary je dvojpodlažný, s pôdorysom obdĺžnika, zastrešený plytkou sedlovou strechou s tromi vetracími otvormi trojuholníkového tvaru. Hlavná, severná fasáda je zvýraznená vstupom, balkónom 2.NP a veľkými, trojkrídlovými okennými výplňami. Na hlavnej fasáde je umiestnená pamätná tabuľa venovaná spisovateľke Elene Maróthy-Šoltésovej. Pamätná tabuľa je NKP, zapísanou v ÚZPF pod č. 1167/1 a bola osadená ešte v r. 1929 (za života spisovateľky) na objekte pôvodnej budovy ev. a. v. fary - jej rodného domu.

Obr. č. 94., 95. Pohľad na západnú fasádu ev. a. v. kostola s vežou a južnú fasádu ev. a. v. fary s pristavanou vežou

Profánna architektúra:

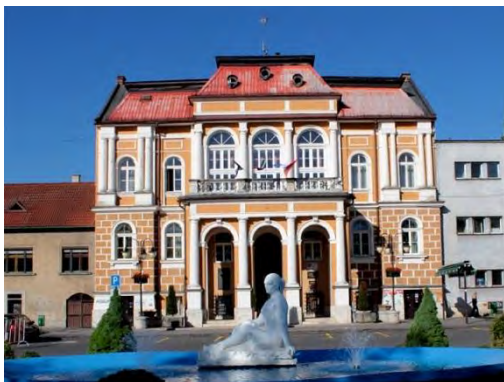
Mestský dom - radnica, Svätotrojičné námestie č. 4, parc. C-KN č. 93/2, ÚZPF č. 2879/1

Objekt radnice bol postavený v r. 1901 podľa projektu J. Cajhána z Banskej Štiavnice. Objekt je dvojpodlažný, podpivničený, trojtraktový so stredným trojosovým rizalitom a bočnými

jednoosovými rizalitmi, z ktorých prostredný má manzardovú strechu. Rizality sú na fasáde 2.NP vertikálne členené pilastrami. Stredný rizalit je zvýraznený hmotou balóna s balustrádovým zábradlím, nesený stĺpmi so štvorcovým pôdorysom a dosadajúcimi arkádovými oblúkmi. Hlavná, východná fasáda orientovaná do námestia je horizontálne členená pásovou bosážou na 1.NP a profilovanou kordónovou rímsou. Soklová časť je realizovaná v podobe odvetraného, kamenného sokla. Strecha budovy v priestore nad stredným rizalitom je ozdobená tromi prevetrávacími otvormi – v podobe kruhu. Interiéru dominuje veľké hlavné schodisko s kovaným zábradlím. Na fasáde objektu je umiestnených niekoľko pamätných tabúl.

Vyššia chlapčenská meštianska škola, Svätotrojičné námestie č. 6, parc. C-KN č. 102

Predmetný meštiansky dom je dvojpodlažný, s pôdorysom tvaru písmena „L“, zastrešený valbovou strechou s pozinkovaným plechom. Dispozícia prízemia je trojtraktová, v strednom trakte je situované podbránie, zaklenuté valenou klenbou. Hlavná, južná fasáda domu orientovaná do námestia je symetricky členená, 5-osová, s centrálne situovaným hlavným vstupom s oblúkovým nadpražím na 1.NP. Fasáda je horizontálne členená pásovou rustikou na 1.NP, kordónovou rímsou a ukončená profilovanou korunnou rímsou. Vo vertikálnom smere je zvýraznená stredná, centrálna os domu (na fasáde 2.NP uplatnená pásová rustika). Zvýraznenie vertikálneho smeru pokračuje aj nad strešnú rímsu v podobe atiky so segmentovým ukončením. Okenné otvory 2.NP majú segmentové frontóny, v strednej osi je trojuholníkový frontón. Od r. 1906 bola v objekte zriadená Vyššia chlapčenská meštianska škola, na ktorej v rokoch 1920-1921 učil spisovateľ Jozef Cíger – Hronský.

Obr. č. 96., 97. Pohľad na východnú fasádu mestského domu a južnú fasádu cechového domu (Svätotrojičné námestie č. 6)

Evanjelické gymnázium

Budova pôvodného evanjelického gymnázia, ktoré existovalo už v 16. storočí sa nezachovala a nie je zdokumentovaná ani fotograficky. Objekt stál pravdepodobne v priestore medzi Svätotrojičným a Bočkayovým námestím. Dnes je pravdepodobne v tomto priestore osadený drevený kríž.

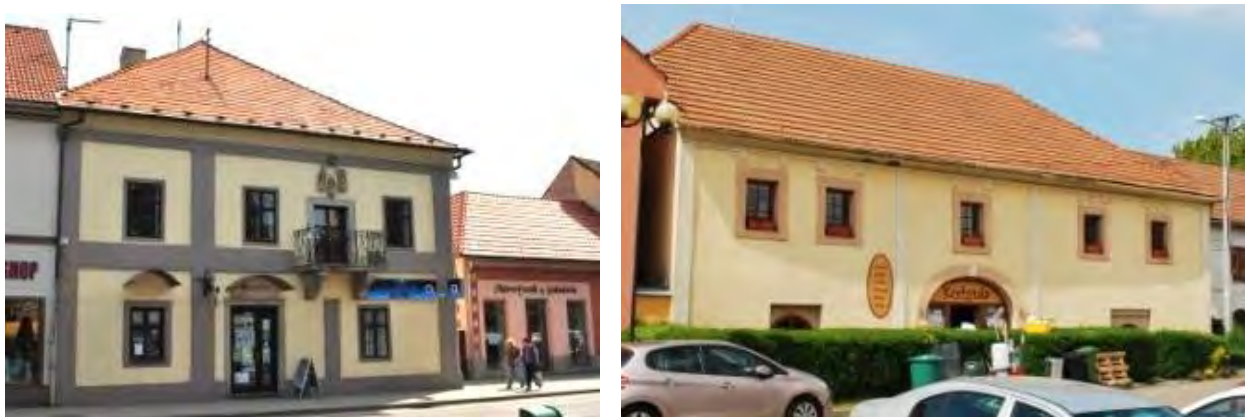
Meštianske domy

Najpočetnejšie sú zastúpené okolo Svätotrojičného námestia a v jeho prilahlých uliciach, v menšom rozsahu aj okolo Nám. SNP. Objekty predstavujú honosnejší typ architektúry, sú charakteristické väčším pôdorysom a objemovo - priestorovou skladbou. Predmetné objekty meštianskych domov sú zväčša dvojpodlažné, s podpivničením (niektoré pivnice sú poprepájané chodbami), so vstupnou sieňou alebo prejazdom a s neskôr pristavanými dvorovými krídlami. Typickým pôdorysom meštianskych domov – je pôdorys tvaru písmena „L“. Strechy domov sú proporčne vyššie (vo vzťahu k hmotě stien), sú prevažne sedlové, paralelné k uličnej čiare (niektoré kolmo na uličnú čiaru), zastrešené sedlovou strechou alebo sedlovou strechou s valbou, pokryté keramickou škridlou. Fasády meštianskych domov majú barokový a klasicistický výraz, niektoré so zachovanými renesančnými architektonickými detailmi v podobe arkierov a balkónov. Meštianske domy majú vo vstupnom otvore osadené drevené

dvere s rámovou konštrukciou s kazetami, ojedinele brány – niektoré z nich majú umeleckoremeselné spracovanie (dekorácie, kováčske a zámočnícke detaily). Priestory v interiéri sú zväčša zaklenuté klenbami, prípadne na 2.NP majú priestory rovné stropy. Schodisko na poschodie je situované vo vnútri dispozície. Druhým typom meštianskych domov sú spravidla prízemné objekty, s jednoduchšou, vnútornou dispozíciou so vstupom z ulice. Charakteristickým znakom domov sú jednoduché brány osadené v portáli prejazdu. Predmetné objekty meštianskych domov svojím architektonickým výrazom a jednoduchosťou fasád pripomínajú ľudové, remeselnícko - roľnícke domy.

Obr. č. 98., 99., 100. Pohľad na južnú fasádu meštianskeho domu č. 7 Svätotrojičné nám., pohľad na nárožie meštianskeho domu č. 12 Kuzmányho ulica, západná fasáda meštianskeho domu č. 1 s arkierom na ulici ČSA.

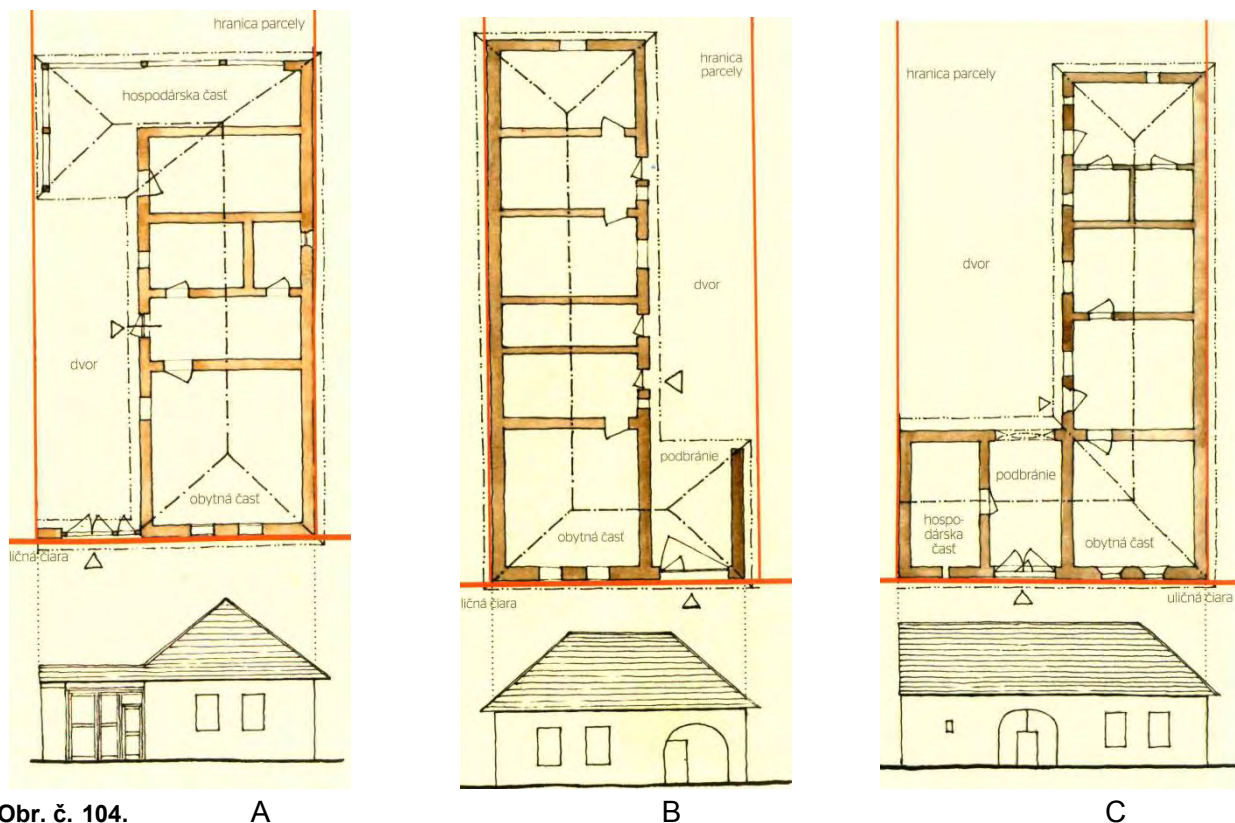
Obr. č. 101., 102. Pohľad na západnú fasádu domu meštianskeho č. 15 Svätotrojičné nám. a východnú fasádu domu meštianskeho č. 20 na Námestí SNP

Obr. č. 103. Pohľad na úpravu dvorov meštianskych domov na východnej strane Svätotrojického námestia

Remeselnícko-roľnícke domy

Najpočetnejšia zástavba remeselnícko – roľníckych domov je situovaná v severnej časti mesta – na Námestí SNP a priľahlých uliciach smerom na sever od námestia (Horná, Prostredná, Pribinova ul., mimo pamiatkového územia Zvolenská cesta). Objekty remeselnícko-roľníckych domov sú prízemné, so zachovanými pivničnými priestormi, s pôdorysom obdĺžnika, alebo písmena „L“. Hospodárska časť domu bola na pozemok umiestňovaná v závislosti od šírky parcely (oproti obytnej časti domu, kde pôsobí ako samostatná stavba, alebo v pokračovaní obytnej časti domu – do záveru parcely). Dvorovú časť domu od verejného priestoru oddeľuje brána, niektoré domy majú bránu s podbráním. Brány remeselnícko – roľníckych domov sú jednoduchšie, bez výzdoby, zvlakovej konštrukcie. Niektoré domy majú v dvorovej časti samostatne ďalšie stojace objekty (väčšinou drevenej konštrukcie, ktoré slúžili ako sklady náradia, chlievy ...) Obytná časť domu tvorí dispozičný jednotrakt, ktorého pozdĺžna os je situovaná kolmo na líniu uličnej čiary. V prípade, že obytná a hospodárska časť domu sú situované oproti sebe, vzniká medzi nimi priestor podbránia, ktorý je prestropený dreveným trámovým stropom, výnimočne valenou klenbou. V tomto prípade sú obidve časti domu zastrešené spoločnou, sedlovou strechou so štítlami alebo valbovou strechou, ktorá je pokrytá keramickou škridlou. Jednotlivé typy remeselnícko – roľníckych domov sú zdokumentované v odbornej literatúre vydanej pod názvom: „*Historické brány krupinských domov*“ z r. 2014, ktorú spracoval kolektív autorov pod vedením Ing. arch. Kataríny Voškovej. Z uvedenej publikácie sú prevzaté pôdorysné zamerania jednotlivých typov remeselnícko-roľníckych domov, uvádzané v nasledovnej časti:

Obr. č. 104.

A

B

C

A – typ domu – obytný jednotraktový bez prestrešenia

B – typ domu – obytný jednotraktový s prestrešeným podbráním

C – typ domu – obytný jednotraktový s prestrešeným podbráním a hospodárskou časťou

Umelecko-historické a architektonické hodnoty ľudových domov:

- pôdorys v tvare obdĺžnika alebo veľkého písmena „L“
- osadenie objektu v teréne – kolmo alebo rovnobežne k ulicnej čiare, prízemná stavba aj s podpivničením (využitie svahovitosti terénu)
- murivo kamenné a tehlové
- tvar striech - sedlová strecha, sedlová strecha s valbou
- strešné štítové steny doskové (zvislo kladené širšie dosky) alebo murované s omietnutím hladkou omietkou
- strešná krytina keramická dvojdrážková škridla, bobrovka
- komíny tvarovo jednoduché, murované z tehál so škárovaním alebo omietaním, ukončené jednoduchou komínovou hlavicou, ojedinele so striedkou s oplechovaním
- jeden vikier so sedlovou striedkou (tzv. hospodársky vikier)
- fasády omietané hladkou omietkou s priznaním nerovností kamenného muriva, natierané bielym vápenným náterom, ojedinele jednoduchá štuková výzdoba okolo okien (šambrány), omietaný sokel
- murované brány so segmentovým, polkruhovým a rovným nadpražím, podbránia
- vstupné brány, drevené jednoduché doskové dvojkrídlové s bráničkou, s jedinečnou zvlakovou drevenou konštrukciou
- dvojité dverné výplne vstupných dverí obytnej časti, osadené do drevenej tesárskej zárubni, jednokrídlové alebo 2-krídlové, vnútorné krídlo dverí v členení so sklom, ojedinele kovové dvere
- drevené okenné výplne, dvojité, obdĺžnikové, 6-tabuľkové alebo s pevným priečnikom s vonkajším členením v tvare veľkého písmena „T“
- pôvodne drevené oplotenie, nízke latkové ploty s drevenými stĺpkami (vertikálne kladené latky)

Fotodokumentácia ľudových domov:

Obr. č. 109. Zástavba ľudových domov na Bernolákovej ulici

Obr. č. 110., 111. Zástavba ľudových domov na Sládkovičovej a Pribinovej ulici

Obr. č. 112., 113. Zástavba ľudových domov na Hornej ulici a Sládkovičovej ulici

Obr. č. 114., 115. Príklady úpravy dvorov za remeselno-roľníckymi domami ulica Hajdúsky rad a Kuzmányho ulica

Obr. č. 116. Pohľad z východnej strany Námestia SNP na jeho zástavbu severným smerom, v pozadí veža r. k.

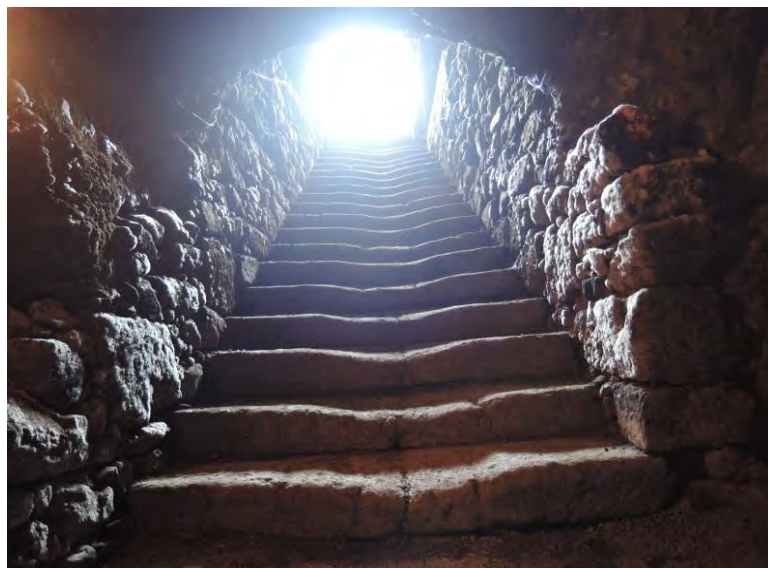
Pivnice – podzemné priestory

Unikátnym javom, ktorý je úzko spojený s historickou sídelnou štruktúrou v území PZ Krupina sú rozsiahle kresané podzemné pivnice. Nachádzajú sa pod zástavbou prevažne na jej západnom a južnom území. Do pivníc sa pôvodne vstupovalo priamo z ulice schodíkmi cez otvor so segmentovým portálom. Pivnice majú pod domom polozahĺbenú vstupnú murovanú miestnosť, zaklenutú valenou kamennou klenbou, alebo dreveným trámovým stropom a z nej sa zostupovalo priamym schodiskom s kamennými alebo dreveným stupňami do kresaných častí pivníc. Podlahy (dná) kresaných častí pivníc sa nachádzajú v hĺbke cca 4 - 8 m pod úrovňou súčasného terénu. Pivnice vznikali postupne, pravdepodobne najprv vznikla hlavná, približne priama chodba. Postupne k nej boli dokresávané bočné chodby kolmo alebo šikmo odbočujúce a niektoré sa mohli aj ďalej vetviť. V niektorých pivniciach sa nachádza aj viacero rovnocenných hlavných chodieb - Partizánska ulica č. 3, pri iných pivniciach boli postupne prepojené dva pivničné systémy - ulica ČSA č. 15, Partizánska ulica č. 4 a č. 5. K tomuto prepojeniu došlo pravdepodobne aj v súvislosti so spojením objektov nad pivnicami, pričom bol do nich ponechaný len jeden vstup. V dvoch prípadoch je známe prepojenie pivníc s nesúvisiacimi objektmi, došlo k tomu pravdepodobne náhodne (Sládkovičova ulica č. 20 so Sládkovičovou ulicou č. 39 a Sládkovičova ulica č. 34 s ulicou ČSA č. 15). Dôležitým charakteristickým prvkom týchto pivníc je, že v prevažnom počte ich priebeh nerešpektuje nadzemnú pravidelnú parceláciu a teda môžu zasahovať aj pod niekoľko susedných parciel.

Vznik pivníc nie je zatiaľ datovaný a exaktne doložený, na základe výskytu jednotného typu segmentového portálu u všetkých dostupných pivníc, aj na základe historických udalostí možno predpokladať, že ich vznik spadá do polovice 16. storočia (obdobie po Moháčskej bitke, r. 1526). V tomto období sa pravdepodobne presunulo skladovanie vinárskej produkcie Krupinčanov, ktorí s vínom obchodovali, z vinogradov mimo mesta z bezpečnostných dôvodov do opevneného územia mesta.

Obr. č. 105. Časť kresanej pivnice pod objektom na Partizánskej ulici č. 4, v popredí typický segmetový portál, vľavo portál sekundárne čiastočne zamurovaný

Obr. č. 106., 107. Vstupná miestnosť do kresaných pivníc - Partizánska ulica č. 3 a schodisko - Sládkovičova ulica č. 22

Obr. č. 108. Vetrací komín - Partizánska ulica č. 3 a cisterna - Partizánska ulica č. 4

F.1.6.5 Zatriedenie nehnuteľností – stavby, pozemky, zeleň (samostatná príloha)**F.1.7.1 Archeologické náleziská****F.1.6.5. Zatriedenie nehnuteľností - stavby, pozemky, zeleň**

V území PZ Krupina boli realizované archeologické výskumy v malom počte. Na základe doložených písomných prameňov s osídlením už od 12. storočia a s historickou architektúrou neskororománskej baziliky, však možno územie PZ Krupina považovať za potenciálne archeologické nálezisko.

V území PZ Krupina boli realizované nasledovné archeologické výskumy:

Kuzmányho ulica

Parc. CKN č. 373/1, 374 – záchranný výskum pri stavbe športovo-relaxačného centra pristavaného k exteriéru východnej línie hradobného múru. Zistená bola pôvodná konfigurácia terénu medzi hradobným múrom a riekou Krupinica a historický chodník popod hradbu dláždený z lomového kameňa. Výskum vykonala spol. Ithaka BB, s.r.o., E. Hrašková v r. 2010.

Parc. CKN č. 125/3 – predstihový výskum pred asanáciou a novostavbou rodinného domu. Výskumom bolo zistené založenie prihradobného domčeka do zvrstvenia postupne navyšujúceho terénu oproti jeho pôvodnej nivelete počas 16., 17. - 18. storočia približne o 2 m. Výskumom bola získaná kolekcia renesančných a barokových hnutelných nálezov. Výskum realizovala spol. Terra Antiqua s.r.o., V. Hanuliak a L. Roganský v r. 2006.

Námestie SNP

Parc. CKN č. 532/1 – predstihový výskum pred výstavbou polyfunkčného objektu. Zistená bola zaniknutá prístavba prihradbového objektu z obdobia 18.-19. storočia. Výskum realizovalo Slovenské banské múzeum, J. Labuda, v r. 2006.

Parc. CKN č. 532/2 – priebežný výskum počas výstavby polyfunkčného objektu, priniesol informáciu o umelom navýšení terénu v tejto časti námestia SNP o cca 1 m. Výskum realizovala spol. Ithaka BB, s.r.o., M. Kučerová, v r. 2010.

Horná Ulica

Parc. CKN č. 1936/1 – záchranný výskum počas rekonštrukcie vodovodu v ploche komunikácie na Hornej ulici, nepriniesol archeologické nálezy a situácie. Výskum realizovala spol. Terra Antiqua, s.r.o., V. Hanuliak a A. Botoš, v r. 2007.

Sládkovičova ulica

Parc. CKN č. 25/3 – predstihový výskum pred výstavbou prístavby objektu lekárne. Zistené bolo základové múrivo prístavby k mestskému opevneniu a nálezový materiál z obdobia 16. – 18. storočia. Výskum vykonalo Slovenské banské múzeum, J. Labuda, v r. 2006.

Sládkovičova ulica a Hajdúsky rad

Parc. CKN č. 314, 316 – záchranný výskum pri výstavbe verejného osvetlenia v trase telies ulíc. Výskum nepriniesol archeologické situácie, získal sa keramický materiál z obdobia 19. – 20. storočia. Výskum realizoval Archeologický ústav SAV, J. Beljak a L. Roganský, v r. 2009.

A. Kmeť

Parc. CKN č. 533/2 – predstihový výskum pri výstavbe obchodného objektu. Zistili sa základy prístavby k hradobnému múru a požiarový horizont. Sprievodný materiál z obdobia 17. – 18. storočia. Výskum realizoval Slovenské banské múzeum, J. Labuda, v r. 2006.

Predpokladané miesta archeologických nálezov

Vzhľadom na urbanisticko-historický vývoj územia, stavebno-historický vývoj jednotlivých objektov je celé územie PZ Krupina charakteristické nielen zachovanými kultúrnymi vrstvami, ale aj nálezmi materiálnej kultúry zo stredoveku až novoveku. Predpokladajú sa aj nálezy zaniknutých objektov dokumentovaných na historickej katastrálnej mape, aj starších objektov u ktorých sa nezachovala dokumentácia. Iným typom archeologických nálezísk sú zaniknuté časti mestského opevnenia a opevnenia mestského hradu. Predpoklad nálezov základových murív objektov mestského opevnenia:

Horná brána, Obchodná ulica

Vodná bašta, Námestie SNP

Dolná brána, Ulica ČSA

Zaniknuté bašty, Kuzmányho ulica

Zaniknutý objekt „falsa braga“, Ul. 29. Augusta

F.1.8. Zeleň v pamiatkovom území

V území PZ Krupina bola v minulosti zeleň zámerne vytváraná plochami záhrad a dvorov. Išlo o plochy úžitkového charakteru, ktorých zakladanie priamo súviselo s výstavbou obydľí a s osídľovaním územia. Plochy záhrad sa využívali na pestovanie plodín (zelenina, byliny a pod.) a ovocných stromov, najmä jabloní, hrušiek, sliviek a orechov. Plochy dvorov tvorili hospodárske zázemie, s drobnými stavbami s podielom zelene (chov drobných hospodárskych zvierat, pestovanie kvetín, ovocných stromov, remeselná činnosť).

Na mape I. vojenského mapovania r. 1782 – 1784 (obr. č. 3) v severnej, neopevnenej časti územia sídla sú zakreslené záhrady, v nadväznosti na remeselné-roľnícke domy. V opevnenom území sa predpokladajú úžitkové záhrady meštianskych domov, s výrazne menšou výmerou ako pri ľudových domoch. Plochy dvorov vznikali pri obytných domoch a tvorili ich bezprostredné okolie.

Na mape II. vojenského mapovania z r. 1843 (obr. č. 5) sú výrazne odčlenené a ohraničené plochy dvorov od plôch záhrad najmä na severnom a južnom území sídla. Zakreslené sú aj novovzniknuté plochy záhrad z vonkajšej strany mestského opevnenia (pred južnou, juhovýchodnou a juhozápadnou časťou hradieb), predpokladá sa trávny porast s výsadbou ovocných stromov.

Plochy zelene v území PZ Krupina sú zaznamenané na katastrálnej mape z r. 1868 (obr. č. 6) ako plochy záhrad a dvorov. V tomto období ešte nie je zaznačená sadovnícky upravená väčšia plocha zelene. Výrazným otvoreným verejným priestranstvom, pravouhlého pôdorysu bola plocha súčasného Svätotrojičného námestia, ktoré v minulosti slúžilo konaniu trhov a jarmokov (Veľký rínek). V analógii s inými sídlami, ktoré mali námestie situované v centre (s funkciou konania trhov, jarmokov a zároveň verejného priestoru na zhromažďovanie) sa predpokladá, že na Svätotrojičnom námestí bola realizovaná solitérna výsadba stromovej vegetácie, koncom 19. storočia. Neskôr bola doplnená alebo nahradená líniovou výsadbou stromov po obvode námestia (obr. č. 10, 23, 28, 29, 30, 31, 34, 35). Nová úprava plochy Svätotrojičného námestia bola vykonaná pravdepodobne po 2. svetovej vojne. Rozčlenený bol na trávnaté plochy s výsadbou stromov, krov a kvetinových záhonov a na plochy určené na

spevnenie (obr. 36, 37). K úpravám námestia došlo i v 60-tych rokoch 20. storočia, výsadbové plochy boli novo rozčlenené, doplnila sa fontána a prvky mobiliáru (obr. č. 38, 39). S menšími kompozičnými úpravami si Svätotrojičné námestie zachovalo sadové úpravy dodnes, avšak dosadby niektorých vegetačných prvkov pôsobia na ploche námestia rušivo.

Vo vnútri opevneného územia v jeho severozápadnej časti bol voľný priestor pred r. k. kostolom Narodenia Panny Márie (dnes Bočkayho námestie), sformovalo sa po asanácii objektu katolíckej školy a pravdepodobne sa po 2. svetovej vojne doplnilo o sadovnícku úpravu (súčasne s úpravami Svätotrojičného námestia).

Areál kostola Nanebovzatia Panny Márie s opevnením bol v minulosti využívaný aj ako cintorín. Bezprostredné okolie kostola tvorilo otvorené voľné priestranstvo a jeho vyvýšená časť smerom k hradbám mestského opevnenia je zakreslená ako záhrada, kde sa predpokladá trávnatý podrast s výsadbou ovocných drevín. Areál kostola si zachoval dodnes pôvodné členenie a charakter úžitkovej záhrady s ovocnými drevinami a bol doplnený o výsadbu okrasných drevín v blízkosti r. k. fary, okolia kostola a popri jeho prístupovom schodisku. V rámci areálu r. k. kostola pôsobia rušivo tuje a ihličnaté dreviny.

Väčšia voľná plocha je na historických mapách zakreslená v priestore pred hradbami, tzv. Malý rínek (Námestie SNP). Možno predpokladať, že na tejto ploche nebola cielená výsadba zelene. V tom období jedinou vegetačnou štruktúrou tohto priestranstva bola vegetácia brehového porastu popri pretekajúcom vodnom toku Kltipoch na jeho južnej strane. Plocha námestia bola komplexne obnovená v r. 2002-2004, po povodni z r. 1999. Došlo k sadovým úpravám jeho novo rozčlenených plôch.

V juhozápadnej časti územia pred hradbovým opevnením bola situovaná otvorená plocha - záhrada, tvorená trávnatým porastom s ovocnými stromami. V r. 1938 bol založený mestský park, pôvodne Park Andreja Hlinku. Z plochy sa odstránili ovocné dreviny a na vyčistenej ploche sa uskutočnili rozsiahle terénne úpravy (mierne stúpajúci terén bol upravený formou terás). Parková plocha sa riešila pravidelnou pôdorysnou dispozíciou, ktorá je tvorená geometrickou komunikačnou sieťou a plochami trávnik. Výsadby stromov boli tvorené najmä líniovou výsadbou líp, doplnené skupinovú výsadbou stromov a krov (obr. č. 124-127). Súčasťou kompozície bol aj vodný prvok (kruhovú vodnú plochu – fontána). Táto základná kompozícia je v území parku zachovaná dodnes.

Výrazný vegetačný prvok v pamiatkovom území tvorí obojstranná línia výsadby líp (strihané lipy na hlavu) dnes na Pribinovej ulici, so vznikom po 2. svetovej vojne, približne spolu so sadovými úpravami Svätotrojičného námestia. Z pôvodnej obojstrannej líniovej výsadby líp ulice, je zachovaná v súčasnosti na jej východnej strane len torzálna.

V území PZ Krupina sa nachádza niekoľko hodnotných solitérnych jedincov orecha kráľovského (*Juglans regia*) a líp (*Tilia sp.*), sú situované na verejných priestranstvách, dvorov alebo záhrad (na Bočkayho námestí, Svätotrojičnom námestí).

Súčasná plocha zelene pamiatkového územia sú tvorené hlavne plochami dvorov, záhrad a zeleňou verejných priestranstiev, v menšom plošnom rozsahu zeleň ostatná a hodnotné solitérne stromy alebo skupiny stromov.

Porastové štruktúry územia PZ Krupina sú charakteristické uplatnením pôvodných domácich druhov drevín - listnatej stromovej vegetácie okrasného a úžitkového charakteru. Z okrasných drevín je najpoužívanejšou drevinou lipa (*Tilia sp.*) a hrab (*Carpinus sp.*) Z ovocných drevín majú dominantné postavenie jablone, hrušky, slivky a orechy. Niektoré pôvodné ovocné i okrasné listnaté druhy drevín sú v súčasnosti nahrádzané, prípadne dopĺňané nevhodnými ihličnatými druhmi drevín (*Thuja*, *Chamaecyparis*, *Picea a pod.*).

ZATRIEDENIE ZELENÉ PODĽA ZACHOVANÝCH PAMIATKOVÝCH HODNÔT

A. Plochy zelene zapísané v ÚZPF:

solitérna zeleň alebo plochy zelene, zachované do súčasnosti na pôvodnej ploche, s relatívne vysokým stupňom autenticity, prípadne v malej miere plošne zredukované, sú národnými kultúrnymi pamiatkami v zmysle pamiatkového zákona:

- „park mestský“, ul. 29. Augusta, ÚZPF č. 1166/1, parcela CKN č. 34/1,2, k. ú. Krupina – mestský park, vznik je datovaný do 30-tych rokov 20. storočia, dodnes je zachovaný v pôvodnom rozsahu, s hodnotnými jedincami stromov, došlo k nevhodným dosadbám (líniové výsadby tují okolo schodísk) a položeniu nevhodných asfaltových komunikácií.

B. Plochy navrhované na zápis za NKP:

- tento typ zelene sa na území pamiatkovej zóny nevyskytuje.

C. Plochy zelene s pamiatkovou hodnotou:

plochy zelene, solitérna zeleň alebo alejová zeleň zachované aspoň vo fragmentoch na pôvodných plochách a uliciach, s väzbou na zachovanú historickú krajinnú štruktúru:

- Plochy dvorov - tvoria ohraničený priestor bezprostredného okolia domu, vo funkčnej kombinácii spevnených plôch a zelene, s drobnými hospodárskymi stavbami; v malom počte s nežiadúcou väčšou mierou spevnených plôch a nevhodnej výsadby tují a iných cudzokrajných drevín.
- Plochy záhrad – plochy úžitkových záhrad meštianskych a remeselno-roľníckych domov, zachovali sa na pôvodných plochách dodnes (mnohé pôvodné záhrady sa zmenili na plochy dvorov); z dôvodu hustej pôdorysnej štruktúry zástavby ide výmerou o malé pozemky. Záhrady sú využívané najmä na pestovanie zeleniny a ovocných stromov (orechy, jablone, hrušky).
- Plochy zelene verejných priestranstiev – výrazne zastúpená štruktúra prezentovaná sadovnícky upravenými plochami námestí a ulíc:
 - Svätotrojičné námestie – plocha námestia pôvodne s obvodovými alejovými výsadbami stromov (zachované pôvodné lipy na východnej strane námestia), s neskoršími úpravami a rozčlenením plôch na spevnené plochy a plochy trávnikov s postupnými dosadbami; v súčasnosti na ploche námestia pestrá druhová a tvarová zmes vegetácie, ktorá narúša historickú hodnotu priestranstva a pôsobí chaoticky a nekonceptne.
- Areál r. k. kostola Nanebovzatia Panny Márie s opevnením – bezprostredné okolie kostola upravené vo forme spevnených a trávnatých plôch doplnených o výsadbu solitérnych alebo skupinových okrasných (najmä ihličnatých) drevín a ruží; pred objektom fary a po stranách prístupového schodiska nevhodná dosadba ihličnatých drevín. Pôvodná vyvýšená časť areálu je do súčasnosti zachovaná vo forme záhrady s ovocnými drevinami.
- Líniové prvky zelene – líniové výsadby na Svätotrojičnom námestí, tvorené vekovo hodnotnými lipami a tzv. na hlavu strihanými hrabmi a líniové výsadby na Pribinovej ulici, tvorené tzv. na hlavu strihanými lipami (*Tilia sp.*).
- Hodnotné solitérne stromy a skupiny stromov - vekovo a historicky hodnotné jedince orecha a líp napr. orech na Bočkayho námestí, za objektom Jednoty v záhradách meštianskych a remeselno-roľníckych domov, lipy na Svätotrojičnom námestí

D. Plochy zelene rešpektujúce (dotvárajúce) historické prostredie:

novodobé sadovnícke úpravy alebo plochy zelene, ktoré síce nenadväzujú na vzory z minulosti, ale vhodne dotvárajú interiér sídla, prípadne akceptujú historické dominanty; plochy zelene na parcelách bez špecifickej funkcie, príp. zeleň náletová, bez negatívneho vplyvu na historické prostredie:

- Plochy zelene verejných priestranstiev:
 - Bočkayho námestie – sadovnícke úpravy námestia sú tvorené trávnatými plochami so solitérnou alebo skupinovú výsadbou stromov a krov rozmanitého druhového zloženia.
 - Námestie SNP - sadovnícke úpravy námestia pozostávajúce z líniových výsadiieb stromov rôzneho vekového a druhového zloženia, plôch výsadiieb rôznych tvarov a umiestnenia, doplnené množstvom mobilnej zelene. Existujúca úprava námestia je nekonceptná, a bez kvalitnej kompozície.

- Areál amfiteátra – areál upravený formou trávnatých porastov so stromovou alebo krovinovou vegetáciou.
- Líniové prvky zelene – v pamiatkovom území zastúpené líniovými výsadbami na Námestí SNP (rôzneho vekového a druhového zloženia).
- Plochy ostatnej zelene – plochy zelene bez špecifickej funkcie, ktoré nie je možné začleniť v rámci uvedených kategórií. V pamiatkovom území sú zastúpené prevažne vegetáciou situovanou pri cestných komunikáciách, pred ľudovými a meštianskymi domami, v okolí vodného toku a pod.

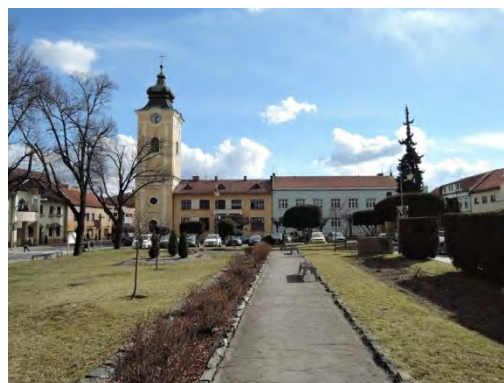
E. Plochy zelene nerešpektujúce historické prostredie:

zeleň, ktorá v interiéri sídla pôsobí nevhodne a rušivo, náletová alebo vysádzaná nekonceptne pod vplyvom módných trendov, pokrývajúca dominanty sídla:

- Plochy rušivej zelene – solitérna zeleň alebo plochy zelene pochádzajúce z novodobých výsadiieb, ktoré sú tvorené nevhodnými alebo cudzokrajnými druhmi drevín (smrek, tuja a pod.) alebo svojím situovaním pokrývajú dominanty sídla (resp. narúšajú pohľady). V území pamiatkovej zóny ide napr. o výsadbu ihličnatých drevín v areáli r. k. kostola Nanebovzatia Panny Márie, pri schodisku od mestského parku v smere na Svätotrojičné námestie, výsadbu tují pri objekte č. 22 na Svätotrojičnom námestí a pod.).

Obr. č. 117., 118., 119. Orech – na Bočkayho námestí, na Kuzmányho ulici (za objektom COOP Jednoty), v záhrade Múzea A. Sládkoviča

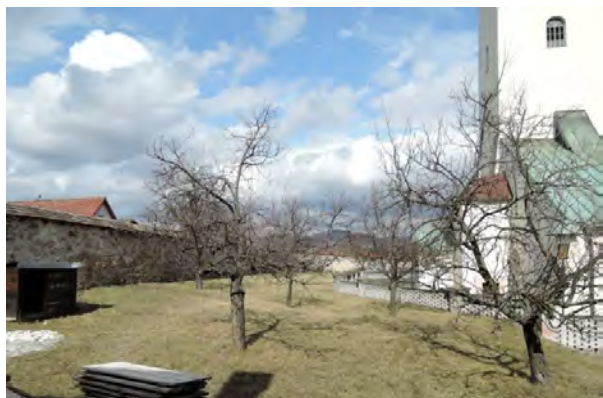
Obr. č. 120., 121. Zeleň na Svätotrojičnom námestí

Obr. č. 122., 123. Zeleň na Svätotrojičnom námestí

Obr. č. 124., 125., 126., 127. Mestský park - Park A. Sládkoviča

Obr. č. 128., 129. Zeleň v areáli r. k. kostola

Obr. č. 130. Nám. SNP, minimálne sadové úpravy

Obr. č. 131,132. Plochy záhrad

Obr. č. 133., 134. Plochy záhrad

Obr. č. 135., 136., 137., 138. Plochy dvorov

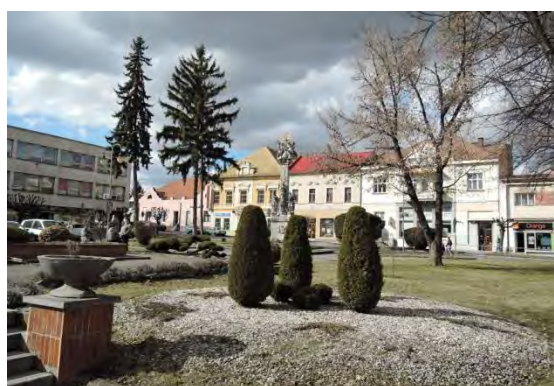
Obr. č. 139., 140. Pribinova ulica

Obr. č. 141., 142. Zeleň v areáli amfiteátra

A

B

C

D

Obr. č. 143., 144., 145., 146. Prvky rušivej zelene, A – pri objekte býv. piaristického kláštora, B – na Svätotrojičnom námestí C – pri objekte r. k. fary (v areáli r. k. kostola), D – na Nám. SNP

F.1.9. Prvky uličného interiéru a uličného parteru

Verejné priestranstvá a komunikácie

Verejné plochy v území PZ Krupina (Svätotrojičné námestie, Námestie SNP, štátna komunikácia I/66 smerom na Šahy ako aj vedľajšie ulice) neboli v minulosti vydláždené a nemali chodníky. Pravdepodobne začiatkom 20. storočia bolo realizované prvé dláždenie v podobe chodníkov – popri obchodoch, z okruhliakov z potoka Krupinice. Mesto začalo

začiatkom 20-tych rokov 20. storočia dláždiť štátnu komunikáciu I/66, Svätotrojičné námestie a priestor Bočkayho námestia (vstupný priestor do areálu kostola) čadičovými kockami ukladanými do suchého podkladu. Z historickej fotodokumentácie je zrejmé, že chodník spájajúci Svätotrojičné námestie s parkom A. Sládkoviča (popri piaristickom kláštore) bol dláždený z kameňa. Rovnaké dláždenie chodníka bolo uplatnené aj v areáli r. k. kostola (po vnútornej strane). Archeologickým výskumom bol doložený podobný chodník aj pozdĺž exteriéru východnej línie mestského opevnenia. Predpokladá sa, že niekedy v tomto období dochádza k oddeleniu a vymedzeniu peších chodníkov od plochy námestí, ktoré neskôr mali asfaltový povrch. Prvé úseky ulíc s asfaltovým povrchom boli realizované pravdepodobne medzi r. 1938 – r. 1942. Chodníky po stranách plochy Svätotrojičného námestia boli na začiatku 21. storočia obnovené tzv. „betónovou zámkovou dlažbou“, rôznej farebnosti a kladení (žltá, šedá, tmavohnedá). Geometrické riešenie dlažby pred vstupmi do objektov je rôznorodé a účinok tejto úpravy je veľmi neusporiadaný, v tomto centrálnom priestore až rušivý. Na západnej strane námestia je parkovisko s asfaltovým povrchom (pred mestským domom – došlo k prekrytiu kamennej dlažby), na južnej strane je parkovisko so zachovaním kamennej dlažby z čadičových kociek. Po povodni mesta Krupiny v r. 1999 bol verejný priestor Námestia SNP – autobusová stanica, kompletne obnovený. Jeho komunikácie, parkovisko (severná strana námestia) a autobusová stanica (východná strana námestia) má úpravu asfaltovým povrchom. Chodníky a autobusové nástupištia majú položenú betónovú dlažbu v šedej a červenej farebnosti a odstavné plochy pre autobusy majú dlažbu kamennú (čadičové kocky ukladané do lôžka). Vedľajšie ulice v území PZ Krupina dodnes vo veľkom počte nemajú oddelené chodníky. Na celú šírku majú v prevahe povrch realizovaný liatym asfaltom alebo betónovou dlažbou (Obchodná ul. – východná časť, stredná časť Bernolákovej ul. a ul. Hajdúsky rad). Charakteristické priechody meštianskych domov z ulice sprístupňujúce ich dvory už v súčasnosti zanikli (stali sa súčasťou bývania alebo obchodnými priestormi), zachovali sa ojedinele (Múzeum A. Sládkoviča, kde prejazd má položenú kamennú dlažbu.) Zamurované boli aj podluby meštianskych domov. V záhradách meštianskych domoch od konca 20. storočia dochádza k spevňovaniu častí alebo celej ich plochy kamennou alebo betónovou dlažbou rôzneho tvaru a farebnosti. V hospodárskych dvoroch ľudových domov sú úpravy terénu realizované položením väčších prírodných kameňov do zemitého terénu alebo sú z časti upravené betónovou dlažbou rôzneho tvaru a farebnosti.

F.1.9.1. Drobná architektúra

Zábradlie, ploty, parcelačné múry, autobusové zástavky

V centrálnej časti pamiatkového územia boli osadené jednoduché konštrukcie kovového zábradlia s náterom, ktoré však nepôsobia rušivo (ohraničenie časti Svätotrojičného námestia, Námestia SNP - premostenie ponad Krupinicu). Oplotenia zástavby sú rôznorodé, v prevahe je oplotenie z priehľadných kovových dielcov a kovových bráničiek z 2. polovice 20. storočia, s nízkym múrikom a tiež murované ploty s omietaním alebo použitím betónových prvkov. Nové drevené oplotenia sú realizované s rôznym ukončením drevených latiek majú murované stĺpiky a múriky. Dodnes sú zachované v malom počte pôvodné oddelenia hraníc dvorov parcelačnými múrmi, z kameňa alebo tehly, ojedinele aj s omietaním (východná strana Svätotrojičného námestia, v iných častiach územia PZ parcelačné múry nie sú historicky podložené). Na východnej strane Námestia SNP – autobusovej stanici, sú osadené dve autobusové zástavky subtilnej kovovej konštrukcie (vo farebnosti nerez) v kombinácii s priehľadným plastickým sklom, ktoré je použité aj na plytkej pultovej strieške.

Obr. č. 147., 148., 149. Príklad kovových brán a oplotenia na ulici ČSA, Gliarska a Kuznányho ulica

Obr. č. 150., 151. Príklady drevených oplotení v pamiatkovom území Sládkovičova ulica a Kuzmányho ulica

Mobiliár

Mestský mobiliár v PZ Krupina je prezentovaný viacerými dizajnerskými a materiállovými prevedeniami, najmä na verejných plochách PZ Krupina (Svätotrojičné námestie, Námestie SNP, ktorého súčasťou je autobusová stanica a park A. Sládkoviča). Umiestnenie prvkov typového mobiliáru (lavičky, zahradzovacie stĺpiky, plagátovací stojan a odpadkové koše) je nekonceptné. Ich stvárnenie a použitý materiál (kombinácia drevo, kov, betón) však nenarúšajú charakter územia. Súčasné umiestnenie prvkov mobiliáru, ako aj ich počet je potrebné riešiť v území PZ Krupina konceptne.

Studne, fontány

Pre potreby zástavby domov sa hľadali studne, spravidla drevené studne s kolesom so strieškami. Studne sa po výstavbe mestského vodovodu (po roku 1940) nezachovali, zasypávali sa (najneskôr po 2. svetovej vojne). Dodnes sa v území PZ Krupina zachovala jedna studňa vo dvore domu na Palánkovej ul. č. 3. Studne sú zachované aj v niektorých podzemných

priestoroch pod objektmi domov na ulici ČSA č. 15, Partizánska ul. č. 4, Nám. SNP č. 20, Koháryho rad č. 1.

Obr. č. 152., 153. Pôvodná studňa na Palánkovej ulici č. 3.

V centrálnej časti Svätotrojičného námestia je situovaná fontána oválneho tvaru, z betónu, v strede so sochou sediacej Maríny. Komplexná rekonštrukcia fontány bola realizovaná v r. 2014. Pravdepodobne už v 60.-tych rokoch 20. storočia bola v tomto priestore inštalovaná pôvodne fontána väčších rozmerov, asymetrického tvaru, zdobená v nárožiach malými soškami. V 70.-tych rokoch 20. storočia došlo k odstráneniu sošiek a k zasypaniu časti pôvodnej fontány. V centrálnej polohe parku A. Sládkoviča bola pravdepodobne už pri založení parku v r. 1938 realizovaná fontána kruhového pôdorysu, z betónu, povrchovo upraveného omietkou. Jej objemovo-priestorové riešenie vhodne dopĺňa relaxačno-oddychovú funkciu parku. V strede nádrže fontány boli pôvodne navŕšené kamene s vodnou tryskou. Teleso fontány nie je v prevádzke (už 40 rokov bez vody).

Obr. č. 154., 155. Pohľad na fontánu na Svätotrojičnom námestí a fontánu v parku Andreja Sládkoviča.

Pomníky, pamätníky, pamätné tabule

- Pomník so sochou Andreja Sládkoviča, parc. C-KN č. 34/1, NKP, ÚZPF č. 1166/2 situovaný v parku Andreja Sládkoviča, postavený r. 1957, autorom je akad. sochár F. Štefunko.
- Pomník Obetiam 1. a 2. svetovej vojny, parc. C-KN č. 34/2, situovaný v parku Andreja Sládkoviča, z r. 1971, autorkou je sochárka J. Podzimková – Mračková.
- Pomník sovietskej armády, umiestnený v juhovýchodnej časti Svätotrojičného námestia, parc. C-KN č. 204/3 slávnostne odhalený r. 1950, autorom je F. Štefunko. V r. 1991 bola zrušená jeho pamiatková ochrana.
- Pomník francúzskym partizánom, ktorí bojovali počas SNP v bojoch pri Krupine. Severozápadná časť Svätotrojičného námestia, pred informačným centrom, vpravo od Mestského úradu, osadený r. 2006.
- Na hlavnej fasáde ev. a. v. fary, Svätotrojičné námestie č. 21, parc. C-KN č. 82 je umiestnená pamätná tabuľa z lešteného mramoru, venovaná spisovateľke Elene Maróthy-Šoltésovej. Pamätná tabuľa je NKP, ÚZPF č. 1167/1.
- Na fasáde rodného domu Andreja Sládkoviča, parc. C-KN č. 28/1, NKP, ÚZPF č. 1165/2, Sládkovičova ul. č. 13 je osadená pamätná tabuľa venovaná tomuto básnikovi. Na fasádu bola umiestnená v roku 1970.
- Na hlavnej fasáde budovy mestského domu, radnice na Svätotrojičnom námestí č. 4, parc. C-KN č. 93/2, sú osadené dve pamätné tabule 1. pamätná tabuľa SNP- revolučný národný výbor, NKP, ÚZPF č. 2879/2, 2. pamätná tabuľa Obetiam SNP a II. svetovej vojny.
- Socha sv. Jána Nepomuckého, Bočayho námestie, parc. C-KN č. 16/2, NKP, ÚZPF č. 1098/3 je súčasťou areálu r. k. kostola.

Obr. č. 156., 157. Pomník so sochou A. Sládkoviča v parku A. Sládkoviča a Pomník sovietskej armády na Svätotrojičnom námestí, autorom oboch pomníkov je akad. sochár F. Štefunko

Obr. č. 158. Pomník obetiam I. a II. svetovej vojny situovaný v parku A. Sládkoviča

Osvetlenie

Historické jadro mesta sa začalo elektrifikovať ako prvé v r. 1921. Od r. 1940 bol mestom prijatý nový regulačný plán, ktorý zahŕňal návrh elektrifikácie, vodovodu a kanalizácie. Začala elektrifikácia verejných budov v meste a postupne došlo k osvetleniu ulíc a neskôr zástavby mesta. V území PZ Krupina na verejných plochách námestí a vedľajších uliciach sú dodnes osadené rady veľkých betónových stĺpov elektrického vedenia (od 40-tych rokov 20. storočia). Pri úprave Svätotrojičného námestia začiatkom 21. storočia boli na námestí vysoké betónové stĺpy vymenené za kovové subtilnejšie stĺpy, nižšie, čiernej farebnosti s historizujúcim účinkom. Stĺpy elektrického vedenia narúšajú pohľady na zástavbu z interiéru a exteriéru pamiatkového územia. Existujúce lampy sú osadzované v niekoľkých etapách nejednotného tvaru, majú rôzny dizajn (pri koncepčnom riešení výmeny stĺpov ich riešiť jednotne vyhovujúco súčasným podmienkam). Na stĺpoch lúč je inštalovaný mestský rozhlas.

Obr. č. 159., 160., 161. Rušivo pôsobiace stĺpy elektrického vedenia na Hornej ul. a Prostrednej ulici, stĺp verejného osvetlenia na Svätotrojičnom námestí

Uličný parter, výklady, drevené vstupné brány, balkóny, nárožné arkiere

Obchodovanie v Krupine sa výrazne rozmáhalo v druhej polovici 19. storočia a to sa prejavilo na spôsobe a rozsahu poskytovania služieb a obchodu. V pamiatkovom území sa vyvinul historický parter tradičného charakteru meštianskej architektúry s osádzaním výkladových skriň a ich drevených dverníč. Neskôr došlo k nevhodným úpravám uličného parteru a ich prispôbenie komerčnému charakteru (veľkoplošné výklady predajných priestorov, zmena okenných otvorov na výklady, zamurovanie podluby a priechodov).

Architektonickým prvkom historickej hodnoty v interiéru mesta sú zachované pôvodné drevené vstupné brány situované k ulici, remeselne vyhotovené, zdobené vyrezávaním a kazetovaním

(meštianske domy – výraznejšie dekorovanie; remeselno-roľnícke domy – jednoduchšie doskové brány, ojedinele zvlakovej konštrukcie). Na meštianskych domoch sa zachovali dva balkóny s kovaným zdobeným zábradlím (Mestská knižnica, Múzeum A. Sládkoviča) a nárožné arkiere (Sládkovičova ulica č. 20., Partizánska ul. č. 3., ul. ČSA č. 13., ul. Obchodná č. 1.). Zábradlie balkónov je liatinové s dekoratívnym zdobením, balkón na objekte meštianskeho domu č. 15 na Svätotrojičnom námestí je nesený na kamenných krakorcoch. Arkiere meštianskych domov majú polkruhový tvar, v spodnej časti sú zväčša zdobené rímsou a presvetlené tromi symetricky rozloženými, okennými otvormi. V súčasnosti je parter poznačený charakterovo rôznorodými formami a materiálmi riešenia výkladov a prezentácie obchodných prevádzok, bez akceptácie historickej hodnoty objektu a hodnôt pamiatkového územia.

Obr. č. 162., 163. Príklady: vstupná brána Sládkovičova ulica - Múzeum A. Sládkoviča a vstupných dverí, Svätotrojičné námestie - mestský dom

Obr. č. 164., 165., 166. Príklad kovových zábradlí: Sládkovičova ulica č.20, Svätotrojičné námestie č. 15 s kamenným súsoším

Obr. č. 167., 168., 169. Príklad arkiera Obchodná ulica a drevených vstupných brán s bráničkou remeselnícko-roľníckych domov Pribinova a Bernoláková ulica

Obr. č. 170., 171., 172. Príklady drevených vstupných brán remeselnícko-roľníckych domov Sládkovičova ulica, Pribinova ulica

Umiestnenie reklamných zariadení

Formy reklamných zariadení sú jednoduché, veľkosť vo veľkom počte predimenzovaná, dizajnérske stvárnenie má prevažne nízku výtvarnú úroveň a materiálové prevedenie je rôzne (vo veľkom počte v území PZ Krupina pôsobia rušivo). Uplatnené sú i typovo vyrábané neónové reklamné zariadenia, krabicového typu. Reklamné zariadenia sú umiestňované prevažne do úrovne kordónovej rímsy, avšak v niektorých prípadoch aj v úrovni II. NP alebo na streche. V súčasnosti vznikajú požiadavky na umiestnenie veľkých billboardov a veľkoplošných obrazoviek, ako aj uplatnenie celoplošných polepov na sklených plochách výkladov a okien.

Obr. č. 173., 174. Príklad umiestnenia veľkého počtu reklám na fasáde a streche, príklad riešenia reklamy vhodnej formy, veľkosti.

Sezónne vonkajšie sedenia

V súvislosti s vytváraním podmienok, pre poskytovanie reštauračných služieb i mimo „kamennej“ prevádzky vznikali požiadavky na vonkajšie sezónne sedenia na verejnom priestore. Zariadenia tohto druhu nie sú koncepčne riešené, doposiaľ boli realizované len v malom počte. Doterajšie realizácie nie sú zhotovené na zodpovedajúcej estetickú úrovni (dizajn, vzhľad, materiál - použitie plastových a poplastovaných materiálov, kovových konštrukcií, nevhodná farebnosť, prekryvanie interiérových priehľadov na zástavbu - najmä severná časť Námestia SNP).

Na pamiatkovom území nevznikajú nové požiadavky na vonkajšie sezónne sedenia, už realizované sú postačujúce. Počas konaných kultúrno-spoločenských akcií, na verejnom priestranstve Svätotrojičného námestia vzniká potreba umiestňovať drobné úžitkové stavby, zariadenia alebo konštrukcie (javiská, pódia, predajné stánky a iné).

Informačný systém

Informačný systém s názvami ulíc a číslovaním obytných domov je v pamiatkovom území riešený použitím typových kovových tabuliek bielej farebnosti s názvami ulíc a číslovaním domov modrej farebnosti, ojedinele plastickými číslicami. Názvy ulíc sú situované na kovových stĺpoch s upevnenými kovovými tabuľkami v schválenej farebnosti mestského informačného systému.

F.2. Pamiatkové hodnoty územia nehmotnej povahy – názov obce, chotárne a topografické názvy, osobnosti obce

Názov mesta „Krupina“ bol odvodený od názvu rieky, ktorá sa až do 17. storočia nazývala Krpinou a iba neskôr dostala pomenovanie „Krupinica“ (v období, keď spoločenský význam mesta prevýšil orientačnú hodnotu rieky).

Názov mesta (ako aj názov rieky):

r. 1238 – Corpona,
r. 1244, r. 1270, r. 1437 – Kurpona
r. 1370 – Carpona
r. 1503 – Körppen
r. 1507 – Kerpen
od r. 1773 – Krupina

slovenská podoba názvu Krupina je známa až z 15. storočia (z poľskej latinskej listiny)

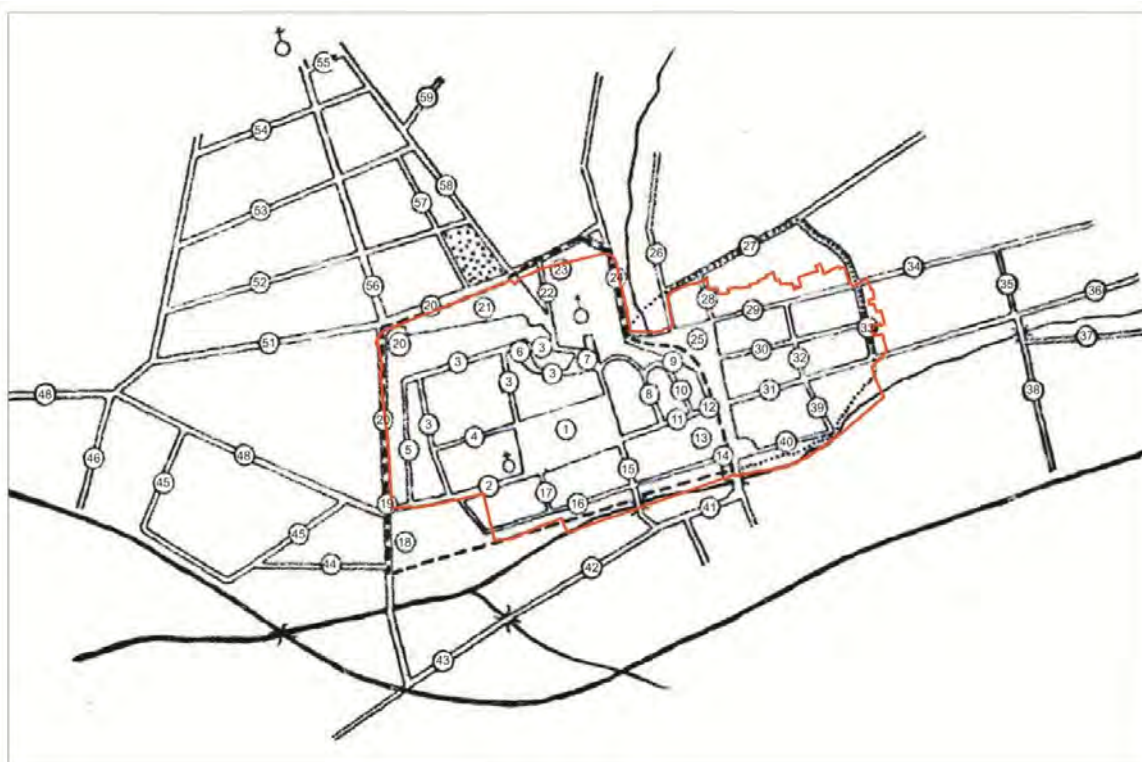
maďarsky názov – Korpona

nemecky názov – Karpfen

latinsky názov – Carpona

Názvy ulíc:

Všetky staršie, pôvodné názvy a pomenovania ulíc mesta boli publikované v článku Milana Majtána: „Z Urbanonymie mesta Krupina. Názvy Krupinských ulíc v minulosti a dnes.“ In: Slovenská reč, roč. 44, r. 1979, č. 2, s. 71-82. Súčasťou odborného článku je mapa – náčrt plánu mesta z r.1975, s uvedenými číslami ulíc a ich následným pomenovaním uvádzaným v tabuľkovej podobe. Z dôvodu precízne a prehľadne spracovaného súhrnu publikovaných najstarších názvov a pomenovaní ulíc mesta; bola mapa a tabuľková podoba spracovania názvov ulíc prenesená do predmetnej výskumnej časti.

Obr. č. 175. Schéma plánu mesta z roku 1975 s číselným vyznačením ulíc a so zakreslením priebehu hranice PZ Krupina z r. 2015. (oranžová línia)

	Starší názov	1901 Matunák	1920—1939	1939—1945	1945—1951	1951—1975 (fudový názov)
• 1.	1695, 1762, 1767, 1952 Ring, 1695 Rink, 1700 Rink prostredný	nám. najsvätejšej Trojice, Trojičné nám., Szenthá- romság tér	Svätotrojičné nám.	Svätotrojičné nám.	Svätotrojičné nám.	nám. Červenej armády (Veľký rink. Hlavné nám.)
• 2.		Szécsényi ul. Széchényi u.	Stefánikova cesta	Stefánikova ul.	Stefánikova ul.	ul. Československej armády
• 3.		Bravatorisovská ul., Braxatoris u.	Braxatorisovská ul.	Sládkovičova ul.	Sládkovičova ul.	Sládkovičova ul.
		Ipolyi ul. Ipolyi Arnold u.	Moyzesova ul.	Moyzesova ul.	Moyzesova ul.	
		Olasovská ul. Olasz Pál u.	Olasovská ul.	Sládkovičova ul.	Sládkovičova ul.	(Kláštorská ul.)
		Piaristická ul. Piarista köz	Piaristická ul.	Piaristná ul.	Piaristická ul.	(Piariská ul.)
	1767 Kostolna ulica	Zámoc'tá ulička Vár köz	Kostolná ul.	Kostolná ul.	Kostolná ul.	(Kostolná ul.)
• 4.		Plachýho ul. Plachy Lajos u.	Plachovská ul.	Piaristická ul.	Plachého ul.	Partizánska ul. (Panská ul., Plachovská ul.)
• 5.		Hajdúcky rad Hajdu sor	Hajdúcka ul. Hajdúchsky rad	rad Hajdúchov	Hajdúsky rad	Hajdúsky rad
• 6.		nám. Rákóczyho Rákóczy tér	Matrná'tovo nám. Olasovské nám.	Olasovské nám.	Olasovské nám.	Olasovské nám.
• 7.		Boč'kayovské nám. Boč'kay tér	Boč'kayovské nám.	Boč'kayovské nám.	Boč'kayho nám.	Boč'kayho nám. (Pod kostolom)
• 8.		Berčániho ulička Bercsényi köz Balaššovská ul. Balassa u.	Matunákova ul.	Stúrova ul.	Bernolákova ul.	Bernolákova ul.

	Starší názov	1901 Matunák	1920—1939	1939—1945	1945—1951	1951—1975 (ľudový názov)
• 9.	1683 Vodna brana	Vodná ulička Víz köz				(iba priechod, Tesná ulička, st. Kufasorito)
• 10.		Kruščova ul. Krusich u.				ul. Andreja Kmeťa Kmetova ul.
• 11.		Deákova ul. Deák Ferenc u.	Masarykova ul. (časť)	Pribinova ul. (časť)	Masarykova ul. (časť)	ul. Jozefa Hakena Hakenova ul.
• 12.	1689, 1675, 1696 Zvolenská brana 1644, 1766 Horna brana					(Horná brána, zbúraná)
• 13.		Kurucká ul. Kurucz u.	Fančiho ul.	Fančiho ul.	Fančiho ul.	(neexistuje, je tam záhradná reštaurá- cia)
• 14.	1695 Bašta (?)	Tupá bašta				(Tupá bašta, zbúraná)
• 15.		Pográňovská ulička Pegrányi köz		Mudroňova ul.	Mudroňova ul.	Vodná ul.
• 16.		Madáčovská ul. Madách u. Szalayovská ul. Szalay László u.	Kuzmányho rad Mudroňov rad	Kuzmányho rad Mudroňov rad	Kuzmányho rad Mudroňov rad	Kuzmányho rad
• 17.		Balázova ulička Balás köz		Hruškoviceva ul.		(Pri Benkovech, iba priechod)
• 18.	1675 Holá bašta	Holá bašta	Holá bašta	Holá bašta	Holá bašta	(Stará bašta, Holá bašta, zbúraná)
• 19.	1683 Cisarska br. 1734, 1763 Dolná brana					(Dolná brána, zbúraná)

	Starší názov	1901 Matunák	1920—1939	1939—1945	1945—1951	1951—1975 (ľudový názov)
20.		Baš'ový rad Bástya sor Turecká bašta	Baštový rad	Baštový rad	Baštový rad	(Za baštou, Baš- tový rad) ul. 29. augusta
• 21.			štvrť Heleny Šol- tésevej (časť)	Hlinkova ul.	štvrť Heleny Soltésevej	park Andreja Sládkoviča
• 22.		Rákóciovská ulička Rákóczi köz		park Andreja Hlinku	park Andreja Sládkoviča	(bez názvu, iba priechod)
• 23.		Husitská bašta	Husitská bašta			(Husitská bašta, Rundieľňa)
• 24.		Kohárovský rad Koháry sor	Kohárovský rad	Táborský rad	Koháryho rad	Koháryho rad
• 25.	1855 Plac	nám. Belu IV. IV. Béla király tér	nám. Slobody	nám. Slobody	nám. Slobody	nám. Slovenského národného povstania (Malý plác, Malý rink)
26.	1685, 1700 Kiti- poch, 1769, 1852 Klitipoch 1853 Kalterbach	Saská ul. Szász u.	Saská ul. Klitipoch	Saská ul.	Saská ul.	Saská ul. (Klitipoch)
27.	1685, 1686, 1760, 1791, 1852, Nova ulica 1760 Nova ulička	Nižňanského ul. Nyizsnyánszky u.	Nová ul.	Nová ul.	Nová ul.	Nová ul.
• 28.		Korunná ul. Korona köz				(bez názvu, iba priechod)
• 29.	1685, 1700, 1852, 1853 Horna ulica	Bórych ul. Bory u.	Borovská ul. Hornia ul.	Horná ul.	Horná ul.	Horná ul. (Hornia ul.)

	Starší názov	1901 Matunák	1920—1939	1939—1945	1945—1951	1951—1975 (ľudový názov)
• 30.	1691, 1765 Prostredna ulička, 1757 Prestredna ulica, 1700, 1760, 1852, 1853 Prostredna ulica	Palástyho ul. Palásty u.	Prostrednia ul. Kuzmányho ul.	Prostredná ul.	Prostredná ul.	Prostredná ul. (Prostrednia ul.)
• 31.	1642, 1683, 1758 Zvolenska ulica, 1765 Dolna ulica Zvolenska, 1700, 1760, 1852 Dolna ulica	cesta Františka Jozefa Ferencz József út (časť)	Dolná ul. Masarykova cesta (časť)	Pribinova ul. (časť)	Masarykova ul. (časť)	ul. kpt. Jána Nálepku Nálepku ul. (Dolná ul., Kra- kovská ul. – časť, aj č. 2, 11, 48)
• 32.		Baloghova ulička Balogh köz		Zábojníková ul.	Zábojníková ul.	(bez názvu, iba priechod)
• 33.	1692 Pri koliech	Palánková ulička Palánk köz	Palánková ul.	Palánková ul.	Palánková ul.	Palánková ul.
34.			Kút	Kút	Kraskova ul.	ul. Ivana Krasku Kraskova ul. (Kút)
35.					Raisova ul.	ul. Petra Jilemní- kého Jilemnického ul.
36.		cesta Františka Jozefa Ferencz József út	Masarykova cesta (časť)	Pribinova ul. (časť)	Masarykova ul. (časť)	ul. Klementa Gottwalda Gottwaldova ul. (Pri kostolci)
37.						ul. Albína Grznára, Grznárova ul. (Pri horňom mlyne)
38.						Plavárenská ul. (Pri plaviarni, Medzi humnami)

	Starší názov	1901 Matunák	1920—1939	1939—1945	1945—1951	1951—1975 (ľudový názov)
• 39.		Husárska ulička Huszár köz	Husárska ul. Legionárska ul.	Husárska ul.	Husárska ul.	Husárska ul.
• 40.		Fánčího ul. Fánchy u.	Búrova ul.	Gliarska ul.	Gliarska ul.	Gliarska ul.
41.		Mlynské nám. Malom tér			Majerský rad (časť)	ul. Víťazného februára
42.	1854 Na majerach	Majerský rad Major sor	Majerský rad	Majerský rad (časť)	Majerský rad (časť)	Majerský rad (Na majerach)
43.		Turecká ul. Török sor	Turecká ul.	Majerský rad (časť)	Majerský rad (časť)	ul. Dionýza Stúra
44.						ul. maršala Malinovského Malinovského ul.
45.			Vilová štvrť	Vilová štvrť	Jesenského ul.	ul. Janka Jesenského Jesenského ul. (Starô jarmočnísko, Pri bitungu)
46.				Mlynská ul.	Mlynská ul.	Mlynská ul.
47.				Staničná ul.	Staničná ul.	ul. Eduarda Urxa Urxova ul. (Pri stanici)
48.			Štefánikova ul. (časť)	Štefánikova ul. (časť)	ul. Českosloven- skej armády (časť)	ul. Karola Marxa Marxova ul.
49.						ul. Osloboditeľov
50.					Tehelná ul.	Tehelná ul. (K šibeniciam)
51.						ul. Júliusa Fučíka Fučíkova ul.
52.						ul. Fraňa Kráľa

	Starší názov	1901 Matunák	1920—1939	1939—1945	1945—1951	1951—1975 (tudozý názov)
53.						ul. Antonína Zápotockého Zápotockého ul.
54.						ul. Pavla Orsága Hviezdoslava Hviezdoslavova ul.
55.						ul. Jána Kalinčáka Kalinčiakova ul.
56.						ul. Jána Švermu Švermova ul. (Jarmočnéisko, Nové jarmočnéisko)
57.						ul. Ladislava Exnára Exnárova ul.
58.				Soltésovej ul.	štvrť Heleny Soltésovej (časť)	ul. Eleny Maróthy Soltésovej Soltésovej ul.
59.						ul. Jozefa Gregora Tajovského Tajovského ul.

Obr. č. Tabuľky so staršími názvami a pomenovaniami ulíc; ulice situované v území PZ Krupina sú označené oranžovým značením (bodkou)

Súčasná pomenovania ulíc v území PZ Krupina (číslovanie zodpovedá plánu z r. 1975 a publikovaným tabuľkám):

1 – Svätotrojičné námestie	17 – neexistuje
2 – ulica Čsl. armády	19 – asanovaná Dolná brána
3 – Sládkovičova ulica	21 – park Andreja Sládkoviča
4 – Partizánska ulica	22 – Bočkayovo námestie
5 – Hajdúsky rad	23 – Husitská bašta
6 – Sládkovičova ulica	24 – Koháryho rad
7 – Bočkayovo námestie	25 – Námestie SNP
8 – Bernoláková ulica	28 – bez názvu, prechod
9 – prechod	29 – Horná ulica
10 – ul. Andreja Kmeťa	30 – Prostredná ulica
11 – Obchodná ulica	31 – Pribinova ulica
12 – asanovaná Horná brána	32 – bez názvu, prechod
13 – neexistuje	33 – Palánková ulica
14 – asanovaná Tupá bašta	39 – časť ul. Gliarska, časť Pribinovej ulice
15 – Obchodná ulica	40 – Gliarska ulica
16 – Kuzmányho rad	

Osobnosti mesta:

BRAXATORIS, ONDREJ (*1782 Hronsek - † 1845 Krupina)

Učiteľ, publicista, básnik. Otec dvoch štúrovských básnikov Andreja Sládkoviča, Karola Braxatorisa a rytca Daniela Braxatorisa. V Krupine pôsobil od roku 1804 až do svojej smrti. Je autorom knihy *Letopisové Krupinští* z r. 1810, ktorá patrí medzi najstaršie publikované práce o Krupine a zároveň medzi najstaršie slovakizovanou češtinou písané tlačene monografie o mestách v Uhorsku. Napísal aj jednu z prvých etnografických štúdií, publikovanú pod názvom: *Uherští Slováci v Hontském a Zvolenském kraji*.

BRAXATORIS – SLÁDKOVIČ, ANDREJ (*1820 Krupina - † 1872 Radvaň, Banská Bystrica)

Evanjelický kňaz, básnik, publicista, prekladateľ, literárny kritik. Patril k významným predstaviteľom štúrovskej generácie, zakladajúcim členom Matice slovenskej, účastníkom Memorandového zhromaždenia v Turčianskom sv. Martine. Za vrchol jeho básnickej tvorby sú považované dve básne: *Marína* a *Detvan*. Na jeho počesť sa od roku 1960 každoročne usporadúva súťaž v umeleckom prednese - *Sládkovičova Radvaň*.

BUJNÁK, PAVOL (*1882 Dolný Kubín - † 1933 Praha)

Literárny vedec, publicista, ev. a. v. kňaz, historik. Do Krupiny prišiel v roku 1908, neskôr po vzniku ČSR, redigoval prvé v Krupine vydávané slovenské noviny *Hontiansky Slovák* (1918 - 1922). V Krupine pôsobil v rokoch 1909 – 1922. Z Krupiny odišiel do Prahy, kde pracoval ako hlavný knihovník Verejnej a univerzitnej knižnice, neskôr na pôde Karlovej univerzity založil prvú katedru maďarského jazyka. Bol redaktorom prvej modernej slovenskej všeobecnej encyklopédie - trojväzkového Slovenského náučného slovníka (1932).

CÍGER – HRONSKÝ, JOZEF (*1896 Zvolen - † 1960 Luján, Argentína)

Spisovateľ, učiteľ, redaktor, maliar, publicista, autor literatúry pre mládež, tajomník a správca Matice Slovenskej. V Krupine pôsobil ako učiteľ v rokoch 1920 – 1923. Neskôr pôsobil aj v Martine, kde redigoval detský časopis *Slniečko* (vychádza dodnes). Po vojne emigroval a od roku 1948 žil v Argentíne. Bol spoluzakladateľom Zahraničnej Matice slovenskej a predsedom zahraničnej Slovenskej národnej rady. Najznámejšie diela: *Tomčíkovci* (r.1933), *Jozef Mak* (r.1933), *Chlieb* (r. 1931), *Svet na trasovisku* (r. 1960), z tvorby pre deti vynikajú rozprávky a povesti: „*Sokoliar Tomáš, Budkáčik a Dubkáčik, Tri múdre kozliatka*“.

GESCHWIND, RUDOLF - JOZEF (*1828 Hředle, ČR - † 1910 Krupina)

Šľachtiteľ ruží, lesmajster. V Krupine pôsobil od roku 1872. Zabezpečoval obnovu lesa, zalesňovanie holín. Podľa jeho plánov bol v roku 1899 zriadený Alžbetin lesopark na Teplíčkách. Jeho najslávnejšou ružou je čajohybrid známy pod menom „*Gruss an Teplitz*“ (*Pozdrav Teplíciam*), ktorú vyšľachtil v roku 1897 v Krupine. Bola vyhlásená za „svetovú ružu“ a v roku 2000 zaradená do Medzinárodnej siene slávy starých ruží.

HRUŠKOVIC, SAMUEL (*1694 Krupina - † 1748 Banská Bystrica)

Evanjelický kňaz, cirkevný hodnostár, náboženský spisovateľ. Jeho najvýznamnejším dielom je životopis „*Život Samuela Hruškovica*“, ktorý napísal ako 30-ročný.

LÁNI, JURAJ (*1646 Trenčianska Teplá - † 1701 Lipsko, Nemecko)

Evanjelický kňaz, náboženský spisovateľ a prozaik. Patrí medzi najdôležitejších predstaviteľov slovenskej barokovej literárnej tvorby. Písal latinskú prózu, cestopisy, filozofické a teologické práce. V Krupine pôsobil v rokoch 1667 – 1674 ako rektor školy, gymnázia. Neskôr zastával pozíciu univerzitného profesora v Lipsku. Jeho najznámejším dielom je kniha: *Krátke a pravdivé historické vyrozprávanie ukrutného a takmer neslýchaného pápeženeckého väzenia*, v ktorej opisuje osobné zážitky z ciest.

MATUNÁK, MICHAL (*1866 Šurany - † 1932 Kremnica)

Katolícky kňaz, historik, archivár, orientalista. V rokoch 1898 – 1902 pôsobil v Krupine ako riaditeľ Vyššej ľudovej školy, zároveň spravoval a usporiadal časť krupinského archívu. Z histórie mesta napísal niekoľko prác: „*Richtári a mešťanostovia slobodného kráľovského mesta Krupina v rokoch 1266-1898, Krupina v rokoch 1848-49, Krupinskí hradní kapitáni*“. V roku 1901 vydal „*Návrh jako by sa mali pomenovať námestia, ulice, uličky a domoradia sv. kr. mesta Krupiny*.“ Neskôr pôsobil v Kremnici ako mestský archivár. Patrí medzi priekopníkov v spracovaní osmanských prameňov na území Slovenska.

POVAŽAN, JÚLIUS, MUDr. (*1926 Sv. Kríž nad Hronom - † 2011 Krupina)

Lekár a maliar, jeden z dôležitých predstaviteľov slovenského insitného umenia. V Krupine pôsobil ako primár detského oddelenia krupinskej nemocnice. Patril medzi

popredných umelcov naivného umenia 20. storočia. V roku 2006 vyšla o jeho živote a tvorbe samostatná monografia od doktorky Čiernej zo SNG a v tomto roku získal aj ocenenie – Plaketu Mesta Krupina.

ŠOLTÉSOVÁ – MARÓTHY, ELENA (*1855 Krupina - † 1939 Martin)

Spisovateľka, redaktorka, osvetová pracovníčka, zakladateľka ženského hnutia na Slovensku. Aktívne sa zapájala do spolkového a kultúrneho života. Bola členkou a neskôr predsedníčkou spolku Živena. Spisovateľskú tvorbu začala prvotinou *Na dedine* (r.1881), je autorkou románu *Proti prúdu*, *Prípravy na svadbu*, *V čiernickej škole*, *Umierajúce dieťa*, *Moje deti*. Posledná práca z r. 1925 vydaná pod názvom *Sedemdesiat rokov života* zachytáva spisovateľkin životný príbeh.

ŠPITZER, JURAJ (*1919 Krupina - † 1995 Bratislava)

Slovenský literárny historik, publicista a scenárista, šéfredaktor Kultúrneho života. Známa je jeho autobiografická kniha *„Nechcel som byť žid“* (r. 1995), posmrtno vydaná kniha *„Svitá, až keď je celkom tma“* (r. 1996).

VACHOLD, JÚLIUS, RNDr. (*1918 Krupina - † 2008 Krupina)

Biológ, zoológ, učiteľ. Vachold sa venoval skúmaniu cicavcov, systematickému zberu sa začal venovať v roku 1952. Zbieral pavúky, pričom vo viacerých lokalitách objavil niekoľko žijúcich nových druhov. Zdôrazňoval potrebu výskumu Krupinskej planiny. Zaujímal sa o krupinské ovocné stromy (jablone, čerešne), ale najmä o vzácne očkohrušky (oskoruše), gaštany jedlé, duby z okolia Krupiny, drevené jahody a krupinskú strieborčinu. Pri príležitosti jeho 80. narodenín bola usporiadaná konferencia *Príroda Krupinskej planiny a jej ochrana* (r. 1998). Dr. Vachold je spoluautorom poslednej veľkej krupinskej monografie (r. 2006).

F.3. Charakteristika pamiatkových hodnôt územia

Všeobecne záväzné nariadenie Okresného úradu vo Zvolene definuje pamiatkové hodnoty PZ Krupina nasledovne:

1. zachovať urbanisticko-priestorové hodnoty historického jadra s námestím obdĺžnikového tvaru, s nadväzujúcou blokovou zástavbou, so šachovnicovým systémom ulíc pokračujúcich z jeho rohov na svetové strany
2. pohľady na panorámu pamiatkovej zóny s vyrovnanou výškovou hladinou zástavby meštianskych a roľnícko-remeselníckych domov, s dôrazom na postavenie historických architektúr (r. k. kostola Narodenia Panny Márie so vstupnou bránou s opevnením a baštou, ev. a v. kostola s vežou)
3. chrániť národné kultúrne pamiatky, objekty vytypované na vyhlásenie za NKP aj s objektmi s pamiatkovou hodnotou
4. chrániť zeleň dotvárajúcu prostredie územia PZ Krupina

Pamiatkové hodnoty zóny sú výsledkom dlhodobého vývoja urbanistickej a architektonickej štruktúry v danom prostredí, podmienenom poľnohospodárskou činnosťou obyvateľstva a remeselnou výrobou a ich špecifikácia je nasledovná:

Historický pôdorys a parcelácia sídla

- historický pôdorys mesta - vo vnútri územia pravidelne geometricky členený
- historicky vyvinutá uličná sieť šachovnicového systému radenia vedľajších ulíc pokračujúcich zo Svätotrojičného námestia na všetky svetové strany a z Námestia SNP v tvare vidlice - paralelne so štátnou komunikáciou, rešpektujúce morfológiu terénu
- historická komunikácia – určila podobu a formovanie urbanistickej štruktúry mesta
- námestie v centrálnej polohe (Svätotrojičné námestie), obdĺžnikového pôdorysu,

orientované v severo-južnom smere

- druhé námestie (Námestie SNP), pôdorysu rovnoramenného trojuholníka, kolmo pretínajúce štátnu komunikáciu I/66 (historickú komunikáciu „via magna“)
- r. k. kostol Narodenia Panny Márie s opevnením okolo kostola situovaný na návrší
- charakter usporiadania meštianskych domov v pravidelnej blokovej zástavbe (Svätotrojičné námestie) a jeho príľahlé vedľajšie ulice a samostatne stojace roľnícko-remeselnícke domy (Námestie SNP) a jeho vedľajšie ulice
- situovanie historickej štruktúry zástavby na parcele a jej spôsob zastavanosti
- zvyšky mestského opevnenia vymedzujúce najstaršie historické jadro mesta,
- podzemné pivnice ojedinele navzájom prepojené chodbami

Silueta a panoráma sídla

- konfigurácia terénu - mierna svahovitosť terénu v severozápadnej časti pamiatkového územia a rovinatejší terén v juhovýchodnej časti
- situovanie architektonických dominánt, r. k. kostola Narodenia Panny Márie, excentricky na návrší a evanjelického a. v. kostola s vežou v zástavbe na južnej strane Svätotrojičného námestia
- vyrovnaná výšková hladina zástavby v PZ Krupina (Svätotrojičné námestie - dvojpodlažná zástavba meštianskych domov a Námestia SNP prízemná zástavba ľudových remeselníckych domov)
- panoráma sídla, tvorená scenériou okolitého krajinného prostredia v pohľadoch z exteriéru a interiéru sídla

Objemovo-priestorová skladba územia

- vyrovnaná výšková hladina dvojpodlažnej radovej zástavby meštianskych domov v PZ Krupina (Svätotrojičné námestie a jeho vedľajšie ulice) a jednopodlažných, samostatne stojacich ľudových roľnícko-remeselníckych domov (Námestie SNP a vedľajšie paralelné ulice so štátnou komunikáciou I/66) a ich poloha k ulici
- reliéf strešnej krajiny so zachovanou pôvodnou skladbou sedlových striech

Objektová skladba územia

- nehnuteľnosti NKP, nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za NKP, nehnuteľnosti s pamiatkovými hodnotami a nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty PZ Krupina
- typologická skladba: sakrálna architektúra, obranná – fortifikačná, verejné budovy, meštianske domy, ľudové domy,
- podzemné pivnice
- historická komunikácia, centrálné Svätotrojičné námestie, druhé Námestie SNP a verejné priestranstvá
- plochy zelene

Architektonicko-historické hodnoty objektov

Pôdorysná dispozičná schéma objektov v pamiatkovom území

- meštianske domy situované na úzkych parcelách (pôvodne prejazdového typu)
- roľnícko-remeselnícke ľudové domy prejazdového a priechodného typu
- sakrálna stavba, verejné budovy
- fortifikačný systém mesta – zvyšky hradbových múrov, zvyšky opevnenia okolo r. k. kostola s Husitskou baštou

Výtvarné a umelecko-historické hodnoty objektov

- zachované drevené výplne okien, dverí
- zachované vstupné vyrezávané drevené brány a drevené dvojkrídlové brány zvlakovej konštrukcie
- štuková výzdoba a architektonické prvky fasád meštianskych domov (nárožný arkier, balkón, kamenný erb, kamenné krakorce, kovové zábradlie balkónov ..) na objektoch NKP

a objektoch vytypovaných za NKP

- jedinečné výtvarné dielo súsošie Svätej trojice situované v severnej časti Svätotrojičného námestia

Kultúrne a pamiatkové hodnoty archeologických nálezov a nálezísk

- areál pôvodne románskeho kostola Narodenia Panny Márie (jeho opevnenie s Husitskou Baštou, príkostolný cintorín)

Zeleň v pamiatkovom území

- plochy zelene areálu r. k. kostola Narodenia Panny Márie
- plochy verejnej zelene, park A. Sládkoviča - NKP, sadová úprava Svätotrojičného námestia,
- plochy zelene záhrad, dvorov

Metóda ochrany a prezentácie pamiatkového územia

- **revitalizácia architektonicko – urbanistickej, historickej štruktúry**
- **sanácia a regenerácia existujúceho stavebného fondu s jeho primeraným funkčným využitím prednostne trvalého bývania**
- **regenerácia zelene**

G. ZÁSADY OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE HODNÔT ÚZEMIA

Pamiatková zóna Krupina:

je územie s historickým pôdorysom, urbanisticko-priestorovým usporiadaním historického jadra, s námestím pravidelného obdĺžnikového pôdorysu s nadväzujúcou blokovou zástavbou popri šachovnicovom radení ulíc, parceláciou, zástavbou tvorenou výškovou hladinou dvojpodlažných meštianskych domov a prízemných remeselníckych ľudových domov, zdôraznená dominantným postavením a situovaním historických architektúr (r. k. kostola Narodenia Panny Márie s opevnením a vstupnou vežou) excentricky na návrší, ev. a. v. kostola s vežou v južnej zástavbe námestia, zvyškov fortifikačného systému, s unikátnou architektonickou formou podzemných priestorov prepojených ojedinele navzájom chodbami, verejnými budovami a predmetom pamiatkovej ochrany je zachovanie objektov NKP, objektov vytypovaných na vyhlásenie za NKP, s nehnuteľnosťami s pamiatkovou hodnotou a plochami zelene dopĺňajúcich prostredie územia PZ Krupina.

Výrazné zásahy do integrity historického mesta sa začali po druhej svetovej vojne a pred vyhlásením časti územia za PZ Krupina. Pôvodná historická zástavba bola postupne nahrádzaná novou zástavbou, ktorá svojou objemovo-priestorovou skladbou a sčasti výškovou hladinou nenadviazala na pôvodnú historickú zástavbu, čím čiastočne narušila vnútornú dispozíciu mesta (tržnica, budova pošty, dom služieb, budova COOP Jednota, nový okresný úrad). Cieľom bude eliminovať a stavebne upravovať ich rušivé prvky, regenerovať a v novej miere rehabilitovať pôvodný architektonický výraz fasád ľudových a meštianskych domov (vrátenie pôvodných okenných a dverných výplní ako i drevených brán; archívne a historickou fotodokumentáciou doložených).

Všeobecné podmienky pri ochrane pamiatkového fondu podľa § 30 ods. 1 pamiatkového zákona: „Každý je povinný správať sa tak, aby svojim konaním neohrozil základnú ochranu kultúrnych pamiatok podľa § 27 a základnú ochranu pamiatkového územia podľa § 29 a nespôsobil nepriaznivé zmeny stavu pamiatkového fondu a stavu archeologických nálezísk.“

G.1. Požiadavky na primerané funkčné využitie pamiatkového územia

Analýza funkcií:

- historická funkcia: administratívno-správna, vzdelávacia, bývanie, poľnohospodárstvo a remeselníctvo, cechy, konanie trhov a jarmokov, obranná - fortifikačná
- súčasná funkcia: administratívno-správna (okresné mesto), trvalé bývanie a prechodné bývanie, vzdelávacia, služby, obchod rozšírených tovarov, malé formy poľnohospodárstva a remeselnej výroby
- cieľová funkcia: administratívno-správna (okresné mesto), trvalé a prechodné bývanie, vzdelávacia, kultúrno-spoločenská (stredne veľké formy), oddychovo-relaxačná a športová, poľnohospodárska malovýroba a malé formy výroby
- neprípustné funkcie: funkcie poškodzujúce pamiatkové hodnoty územia (priemyselná, trvalá tranzitná dopravná, poľnohospodárska veľkovýroba, skladové hospodárstvo, všetky iné funkcie narušajúce urbanizmus a charakter pamiatkového územia a sekundárne vyvolávajúce neprimerané nároky na dynamickú, statickú dopravu a záber verejných priestorov a priestorov verejnej zelene).

Primerané funkčné využitie územia PZ Krupina je základnou požiadavkou ochrany pamiatkového územia:

1. Zachovať a udržiavať súčasné funkčné administratívno-správne využitie územia s dôrazom na trvalú obytnú funkciu a prechodné ubytovanie, služby a obchod rozšírených tovarov, poľnohospodársku malovýrobu, remeselnú malovýrobu bez potreby väčších skladových a výrobných priestorov.

2. Zachovať a udržiavať existujúci stavebný fond, jeho výškovú hladinu a objemovo-priestorové usporiadanie, novú výstavbu situovať len na miestach po zaniknutých a asanovaných objektoch.
3. Nové funkčné využitie nehnuteľností v pamiatkovom území nesmie spôsobiť úbytok ich pamiatkových hodnôt, narúšať kvalitu pohľadovo vhodnej prezentácie pamiatkového územia.
4. Zachovať plochu Svätotrojičného námestia vo funkčno-účelovej kombinácii oddychu a zhromažďovania a regenerovať jeho sadovú úpravu.
5. Vylúčiť rozšírenie a výstavbu nových parkovacích plôch v celom území PZ Krupina. Nové plochy parkovísk riešiť mimo pamiatkového územia (záchytné parkoviská, parkovacie domy).

G.2. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie

G.2.1. Požiadavky na zachovanie a ochranu historickej pôdorysnej schémy

1. Zachovať historický pôdorys, jeho komunikačný systém tvorený historickou komunikačnou osou rozvinutou v geometrickom šachovnicovom systéme pokračovania vedľajších ulíc, s pôvodnou polohou centrálného Svätotrojičného námestia, Námestia SNP, verejných plôch a plôch zelene a udržiavať priechodnosť úzkych uličiek.
2. Zachovať dominantné postavenie r. k. kostola Narodenia Panny Márie a evanjelického a. v. kostola s vežou z hľadiska priestorovej kompozície mesta a stáročné umiestnenie trojičného stĺpa v severnej časti Svätotrojičného námestia, ktorý má jedinečné postavenie v interiéri PZ Krupina.
3. Zachovať, udržiavať a regenerovať princíp historickej parcelácie (tvar, veľkosť a orientácia parciel v teréne a k ulici).
4. Zachovať spôsob zastavania parciel v PZ Krupina, vytvorený blokovou zástavbou meštianskych domov, samostatne stojacich meštianskych domov a zástavbou samostatne stojacich remeselno-roľníckych domov.
5. Novostavby umiestňovať na mieste zaniknutých objektov, rešpektovať uličnú čiaru. Ich objemovo-priestorové riešenie prispôbiť charakteru okolitej usporiadanej zástavbe.
6. Zachovať, udržiavať a regenerovať charakteristickú konfiguráciu terénu, minimalizovať jeho úpravy.
7. Nevytvárať nové verejné komunikácie.

G.2.2. Požiadavky na reguláciu novej zástavby

Územie pamiatkovej zóny svojim situovaním a charakterom nevytvára podmienky pre určenie rezervnej plochy (v súlade s platným územným plánom Mesta Krupina) a umožňuje novostavby po asanovanej a zaniknutej zástavbe (dokladované historickými mapami a fotodokumentáciou).

1. Novostavby umiestňovať na plochách po zaniknutých, asanovaných stavbách (výkres zásad), rešpektovať parceláciu, uličné čiaru, výškovú hladinu a objemovo-priestorové riešenie k okolitej usporiadanej zástavbe.
2. Novostavby riešiť projektovou dokumentáciou spracovanou autorizovanou osobou.
3. Novostavby riešiť v rozsahu pôdorysu obdĺžnika, písmena „L“ a „U“ (typického pre pamiatkové územie) s rešpektovaním uličnej čiaru, jednopodlažné, max. dvojpodlažné s možnosťou využitia podkrovia.
4. Novostavby riešiť uplatnením súčasnej architektonickej tvorby so zohľadnením hodnôt pamiatkového územia.
5. Využitie podkrovia novostavieb na území pamiatkovej zóny, je prípustné len pri zachovaní charakteristického sklonu a tvaru strechy (sedlová strecha, sedlová strecha s valbou, sklon strechy cca 33–45°) s uplatnením komína, výšky hrebeňa strechy vo väzbe na okolitú zástavbu a zohľadnením konfigurácie terénu.

6. Spôsob presvetlenia podkrovia novostavieb bude osobitne posudzovaný (počet strešných okien, ich rozmer). Charakteristické strešné vikiere (sedlová, pultová strieška) situovať jeden max. dva, uprednostniť ich umiestnenie vo dvorovej časti.
7. Pri výbere krytiny novostavby rešpektovať charakteristický materiál, tvar a farebnosť historickej strešnej krytiny v pamiatkovom území (kusová pálená, dvojdrážková keramická škridla, alter. plech v pásoch).
8. Fasády novostavieb riešiť uplatnením charakteristických prvkov a materiálov architektúry domov a ich farebnosť v pastelových farebných odtieňoch.
9. Vylúčiť výstavbu nových objemovo-priestorových a výškových dominant v území PZ Krupina.
10. Chrániť a zabezpečiť pivnice pred zásahmi pri výstavbe novostavieb, stavebných úpravách a činnostiach zasahujúcich do terénu v priestoroch nad existujúcimi pivnicami.
11. Vylúčiť použitie netypických a rušivo pôsobiacich architektonických prvkov, materiálov a spôsobov vonkajších povrchových úprav (plasty, hliník, štrukturované omietky, syty a atypické farebné riešenia).

G.3. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu hodnotnej objektovej skladby

G.3.1. Požiadavky na ochranu charakteru pôvodnej skladby zástavby

1. Zachovať a udržiavať charakteristický spôsob radovej blokovej zástavby a samostatne stojacich domov, ich skladbu v interiéri pamiatkového územia a námestí.
2. Zachovať typické umiestnenie objektov k ulici, v prevažnej miere s pozdĺžnou orientáciou, v malom počte s kolmou orientáciou hrebeňov striech, dvoj a jedno podlažných objektov a do hĺbky dvorov radených hospodárskych stavieb ich architektonické tvaroslovie a farebnosť fasád.
3. Zachovať charakter priestorovej a objemovej skladby zástavby s rešpektovaním pôvodných dvoj a jednopodlažných domov v závere s hospodárskymi stavbami.

G.3.2. Požiadavky na zachovanie a ochranu historických dominant a kompozície výškovej hladiny sídla

1. Zachovať a udržiavať charakteristickú historickú kompozíciu urbanistickej štruktúry a výškovú hladinu jej dvojpodlažných meštianskych domov, prízemných remeselno-roľníckych domov a existujúce historické dominanty územia, verejných budov spoluvytvárajúce panorámu a siluetu mesta.
2. Zachovať a udržiavať hlavnú dominantu PZ Krupina: areál kostola Narodenia Panny Márie so vstupnou bránou, s opevnením a Husitskou baštou (na návrší, excentricky nad Svätotrojičným námestím), dominantu evanjelického a. v. kostola situovaného na západnej strane zástavby ul. ČSA, s evanjelickou a.v. vežou situovanou v južnej časti Svätotrojičného námestia.
3. Zachovať a chrániť kontrast dominantnej architektúry r. k. kostola Narodenia Panny Márie k mierke meštianskych domov a remeselno-roľníckych domov a zástavby spolupôsoiacej v pohľadoch z exteriéru a interiéru.
4. Zachovať historickú objemovo-priestorovú skladbu PZ Krupina, charakteristický obraz sídla a jeho vzťah k okolitej prírodnej krajine.
5. Zachovať historickú objemovú skladbu objektov, navýšenie o jedno podlažie bude osobitne posudzované aj zmena tvaru strechy.
6. Stavebnými úpravami odstrániť účinky rušivo pôsobiacich objektov (veľkosť otvorov a ich výplní, použitia novodobých prvkov, nevhodných farebností, novodobých štrukturovaných omietok, obkladov, detailov a pod.).
7. Nevytvárať nové dominanty alebo priestorové akcenty, vnútorného alebo vonkajšieho obrazu územia.

8. Vylúčiť zmeny proporcií historických objektov - ich nadstavovaním a realizáciou nevhodných stavebných úprav.
9. Vylúčiť umiestňovanie stavieb, technických zariadení a výsadbu zelene v pohľadovo exponovaných polohách, ktoré narušia ustálené usporiadanie dominánt.

G.3.3. Požiadavky na zásady diferencovaného prístupu k ochrane, obnove a údržbe objektov

Obnova NKP je proces, založený na individuálnom prístupe k ich konkrétnym hodnotám s dôrazom na zachovanie urbanistickej, dispozičnej, objemovo-priestorovej, výrazovej a ideovej autenticity a originality predmetnej nehnuteľnosti.

1. Zachovať a chrániť architektonické, umelecké, umelecko-remeselné prvky, pôvodné materiály, povrchové a farebné úpravy, stavebné techniky a technológie NKP. Nepripustné je neopodstatnené nahradzovanie častí prvkov, či detailov kultúrnej pamiatky.
2. Originálne historické prvky alebo materiály nahrádzať, len ak stupeň poškodenia originálu je nezvratný. Kópia musí byť identická s originálom materiálovo tvarovo, konštrukčne, povrchovo a farebne, pri zachovaní rovnakých vizuálnych a funkčných vlastností.
3. Pri realizácii obnovy NKP a iných novodobých zásahoch do historických konštrukcií, prvkov a materiálov uplatniť zásadu reverzibility.

Úprava nehnuteľnosti v pamiatkovom území je procesom s individuálnym prístupom, zameraným na ochranu exteriéru.

1. Stavebné úpravy a zmeny nehnuteľností, ktoré nie sú NKP, nerešpektujú pamiatkové hodnoty pamiatkového územia a pôsobia rušivo, zamerať na odstránenie a nápravu tohto nežiaduceho stavu a rehabilitáciu hodnôt pamiatkového územia.
2. Regenerovať nehnuteľnosti v PZ, s ich objemovou skladbou, s architektonickým a funkčným využitím.

Zástavba na území PZ Krupina sa delí podľa pamiatkovej hodnoty na:

A. Nehnuteľnosti pamiatkovo chránené NKP, zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu; sú to nehnuteľnosti, ktoré tvoria podstatu pamiatkového územia, asanácia týchto objektov je neprípustná.

1. Zachovať, udržiavať a regenerovať všetky pôvodné pamiatkové hodnoty (architektonické, konštrukčné, dispozičné a materiálové, historické, výtvarné, technické riešenia, umelecko-remeselné súčasti interiéru a exteriéru).
2. Zachovať a udržiavať výškové, objemové a priestorové usporiadanie NKP.
3. Vylúčiť akékoľvek nadstavovanie NKP.
4. Zachovať existujúce tvary striech (ich konštrukcie a sklony) komíny a použitú pôvodnú strešnú krytinu.
5. Vylúčiť zatepľovanie NKP (bude osobitne posúdené zateplenie podkrovia pri možnosti jeho využitia).
6. Akékoľvek dostavby a prístavby NKP (bude osobitne posudzované; na základe doložených archívnych podkladov – historické mapy, fotodokumentácia).

B. Nehnuteľnosti vytypované na vyhlásenie za NKP a zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu; sú to nehnuteľnosti s existujúcimi pamiatkovými hodnotami, ktoré je potrebné v budúcnosti na území zachovať a chrániť.

1. Zachovať a udržiavať všetky pôvodné pamiatkové hodnoty (architektonické – konštrukcia, dispozícia a materiál, historické, výtvarné, technické riešenie, umelecko-remeselné súčasti interiéru a exteriéru).

2. Zachovať a udržiavať výškové, objemové a priestorové usporiadanie objektov.
 3. Vylúčiť nadstavanie o ďalšie podlažie.
 4. Zachovať existujúce tvary striech (ich konštrukcie a sklony), komíny a použitú pôvodnú strešnú krytinu.
 7. Vylúčiť zatepľovanie ich obvodových konštrukcií (bude osobitne posúdené zateplenie podkrovia pri možnosti jeho využitia).
 5. Vylúčiť ich neopodstatnené dostavby a prístavby (bude osobitne posudzované, doloženia archívnych dokladov - historické mapy, fotodokumentácia).
1. Nehnuteľnosti s pamiatkovou hodnotou sú nehnuteľnosti, s charakteristickou objemovo-priestorovou skladbou, ich autentickým výrazom historických pamiatkovo hodnotných častí (fasády, strechy, výplne otvorov), konštrukčným riešením a detailmi, použitými materiálmi, priaznivo dotvárajúce prostredie PZ; je vhodné ich zachovať a chrániť.
1. Zachovať, udržiavať a regenerovať rozsah zachovaných pamiatkových hodnôt; architektonické, výrazové, materiálové, konštrukčné riešenia, umelecko-remeselné súčasti exteriéru (pôvodné tvary striech, výplní okien na uličnej fasáde, vstupné brány a dvere).
 2. Zachovať a udržiavať existujúce výškové, objemové a priestorové usporiadanie objektov.
 3. Vylúčiť nadstavanie o ďalšie podlažie.
 4. Zobytnenie a iné funkčné využitie podkrovia, vhodnosť a spôsob presvetlenia podkrovia bude predmetom osobitného posudzovania.
 5. Zachovať existujúce tvary striech, ich sklony, komíny a pôvodnú strešnú krytinu.
 6. Fasády objektov, ktoré nie sú vnímané z verejného priestoru, je možné zatepliť po individuálnom posudzovaní.
 7. Vylúčiť zateplenie uličných fasád objektov so zachovanou pôvodnou štukovou výzdobou pohľadovo vnímateľných z verejného priestoru.
 8. Prípustnosť prístavieb bude predmetom individuálneho posudzovania (v súlade s historickými princípmi zástavby parciel, resp. s princípmi historickej objektovej skladby na parcelách).
2. Nehnuteľnosti rešpektujúce pamiatkové hodnoty územia, ale ktoré vyžadujú čiastočnú úpravu, napr. fasády, výplní otvorov, krytiny, konštrukčných detailov; ide o nehnuteľnosti, ktoré prešli stavebnými úpravami bez znalosti a rešpektovania lokálnych charakteristických detailov, aj novostavby, ktoré svojou objemovo-priestorovou skladbou ako aj osadením na parcele rešpektujú pôvodnú, historickú zástavbu.
1. Udržiavať a rehabilitovať rozsah zachovaných charakteristických pamiatkových hodnôt nehnuteľností, ich historické prvky (architektonické, výrazové, materiálové a konštrukčné riešenia a umelecko-remeselné súčasti ich exteriéru).
 2. Udržiavať a regenerovať ich objemovo-priestorové usporiadanie, stavebné zásahy minimalizovať, odstrániť nimi rušivé detaily a nenarušiť ich vhodné vizuálne vnímanie v území PZ Krupina.
 3. Nadstavanie o ďalšie nadzemné podlažie bude predmetom osobitného posúdenia.
 4. Zobytnenie a iné funkčné využitie podkrovia, vhodnosť a spôsob presvetlenia podkrovia bude predmetom osobitného posudzovania.
 5. Regenerovať pôvodné tvary striech, ich sklony a komíny.
 6. Prípustnosť prístavieb bude predmetom osobitného posudzovania (v súlade s historickými princípmi zástavby parciel, resp. s princípmi historickej objektovej skladby na parcelách).
 7. Novými stavebnými úpravami eliminovať nevhodné zásahy uskutočnené do súčasnosti (výmeny okenných a výkladových výplní, strešnej krytiny, realizácie hrubozrnných omietok fasád a keramických obkladov soklových častí).
3. Nehnuteľnosti nerešpektujúce pamiatkové hodnoty územia, rušivo pôsobiace svojim objemovo-priestorovým aj architektonickým výrazovým riešením, ktoré narúšajú

historické prostredie a z hľadiska ochrany pamiatkových hodnôt PZ Krupina je potrebná ich stavebná úprava, resp. vhodná úprava (ide o väčšinu nehnuteľností, ktoré sú definované ako rušivé a boli postavená pred vyhlásením PZ Krupina).

1. Eliminovať účinok ich nevhodných objemových, architektonických výrazových riešení, tieto budú predmetom osobitného posúdenia.
2. Stavebné úpravy prednostne zamerať na nehnuteľnosti na ktorých je možné odstrániť čiastočne ich nevhodné architektonické, materiálové, konštrukčné a farebné riešenia fasád na zlepšenie ich vizuálnych účinkov v historickom prostredí. (najmä nehnuteľnosti na Svätotrojičnom námestí – budova pošty a domu služieb)
3. V prípade nevyhovujúceho stavebno-technického stavu uprednostniť nahradenie týchto objektov novou architektúrou.

G.4. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu výškového a priestorového usporiadania objektov

1. Zachovať a udržiavať vyrovnanú výškovú hladinu a objemovo-priestorové usporiadanie objektov (meštianskych a ľudových domov) v území PZ Krupina v kontraste s dominantnosťou historickej architektúry r. k. kostola Narodenia Panny Márie a veže evanjelického a. v. kostola.
2. Zachovať veľkosť parciel, ich pozdĺžnu orientáciu k ulici, novou zástavbou rešpektovať uličnú čiaru zástavby, spôsob a rozsah zastavanosti na parcelách.
3. Spájanie a zlučovanie parciel pre umiestnenie novej stavby bude osobitne posudzované.
4. Zachovať pomer zastavanosti parcely, je neprípustné zastávať celú jej plochu.
5. Zachovať dominantnosť a veľkosť parciel historických výškových architektúr r. k. kostola Narodenia Panny Márie, ev. a. v. kostola s vežou.
6. Zachovať jedinečný výtvarný prvok v interiéri PZ Krupina, trojičný stĺp v severnej časti Svätotrojičného námestia.
7. Vylúčiť umiestňovanie akýchkoľvek nových výškových a objemovo-priestorových dominant v území PZ Krupina.
8. Zachovať priestorové usporiadanie zaniknutých forifikačných objektov, tak aby ostal čitateľný ich pôvodný pôdorys, prezentovať ich v dlažbe.

G.5. Požiadavky na zachovanie, údržbu a regeneráciu prvkov uličného interiéru a uličného parteru

G.5.1. Požiadavky na ochranu typických prvkov prostredia

Prvky uličného interiéru

1. Prvky drobnej architektúry (lavičky, koše ...) v pamiatkovom území materiálovo zjednotiť a riešiť ich koncepcne.
2. Zachovať, udržiavať pôvodné remeselné vyhotovené drevené konštrukcie brán, bráničiek aj jedinečnej zvlakovej konštrukcie.
3. Zachovať a rehabilitovať ojedinelé parcelačné múry, ich pôvodnú výšku a materiál a vylúčiť búranie nových otvorov.
4. Zachovať a regenerovať charakteristické oplotenie záhrad dreveným a kovovým oplotením a ich farebnosť.
5. Pred novou zástavbou riešiť oplotenie v analógii s historickým oplotením (charakteristické tvaroslovné prvky a materiál)

Terén a jeho úpravy

1. Zachovať, udržiavať historickú konfiguráciu a niveletu terénu (doklad vývoja mesta, sú predmetom ochrany).
2. Rešpektovať existujúcu, zvýšenú niveletu terénu vo východnej časti Nám. SNP (areál autobusovej stanice).

3. Zachovať a udržiavať plochu centrálného námestia, druhého námestia a iných verejných priestranstiev vo funkčno-účelovej kombinácii spevnených plôch a zelene.
4. Plochy dvorov a záhrad upraviť s minimálnym spevňovaním ich plôch.
5. Vylúčiť rozširovanie parkovacích plôch na úkor verejných priestranstiev, námestí, vedľajších ulíc a plôch zelene.

Povrchy komunikácií a verejných priestranstiev

1. Zachovať línie a parametre historickej komunikácie centrálného námestia, druhého námestia a vedľajších ulíc (niveletu, pozdĺžne a priečne profily).
2. Povrchovú úpravu historickej komunikácie v materiáli asfalt, v prípade vylúčenia tranzitnej dopravy, nahradiť pôvodnou kamennou dlažbou (čadičové kocky ukladané vejárovito, do suchého lôžka).
3. Na úpravu chodníkov použiť prírodný kameň, uprednostniť čadičové kocky, prípadne kombináciu betónovej dlažby s imitáciou kameňa, v šedých farebných odtieňoch.

G.5.2. Požiadavky na zachovanie a použitie charakteristických stavebných materiálov

1. Pri stavebných úpravách NKP a vytypovaných objektoch použiť pôvodné stavebné materiály a technológie s dôrazom na umelecko-remeselné a remeselné prevedenie.
2. Pri exteriérových stavebných úpravách existujúcich nehnuteľností a novostavieb použiť stavebné materiály (pálená krytina, drevo, hladká omietka, kov, kameň, sklo).
3. Strešnú krytinu používať pálenú keramickú, červenej farebnosti dvojžliabkovú, bobrovku (okrem striech veží kostolov) a plechovú krytinu v pásoch v červenej farebnosti, prípadne medenú krytinu.
4. V území PZ vylúčiť použitie nevhodných materiálov a prvkov:
 - novodobé obklady fasád, štrukturované, hrubozrnné omietky (zrno hrúbky nad 1,00 mm)
 - plastové výrobky, obklady s atypickou povrchovou úpravou a štruktúrou
 - materiály s lesklým, reflexným a zrkadliacim povrchom

G.5.3. Požiadavky na zachovanie, ochranu, obnovu a údržbu pamiatkových a výtvarných hodnôt drobnej architektúry a umeleckých diel

1. Zachovať kultúrne hodnoty nehmotnej povahy viažuce sa na udalosti mesta; prezentované pripomienkou padlým a pamätnými tabuľami osobnostiam mesta.
2. Zachovať diela historickej drobnej architektúry (sochy, súsošia pomníky, pamätníky, iné artefakty) a stavebné prvky s nimi súvisiace (podnož, podstavec, schodiskové stupne, povrchová úprava) sú súčasťou obrazu interiéru mesta.
3. Na pamiatkovom území umiestniť diela s umeleckou a výtvarnou hodnotou i vhodného proporčného, materiálového a výtvarného riešenia.
4. Drobné úžitkové stavby, zariadenia alebo konštrukcie na verejných priestranstvách (javiská, pódia, predajné stánky a iné.) neumiestňovať trvale, po ukončení podujatia je nevyhnutné drobné stavby odstrániť.

G.5.4. Požiadavky pre umiestňovanie reklamných zariadení, sezónne vonkajšie sedenia

Reklamné zariadenia

1. Umiestnenie, veľkosť a počet reklamných, informačných propagačných a technických zariadení nesmie narúšať priehľady a pohľady na pamiatkové územie, jeho architektonické dominanty.
2. Umiestňovanie reklamných zariadení je možné len nad vstupmi, vedľa vstupu a nad výkladovou výplňou na objektoch poskytujúcich služby a obchod.
3. Pri viacerých prevádzkach v jednom objekte; vypracovať koncepčný návrh typov označení a reklám a spôsob ich umiestnenia na fasádu. Reklamné tabule, nápisy navrhnuť maľovaným písmom, maľovaným písmom na omietke fasád, samostatnými plastickými písmenami.

4. Reklamné, informačné a propagačné zariadenie musí rešpektovať historický architektonický výraz a tvaroslovie fasád objektov a kompozíciu hlavnej fasády a jej hodnotné detaily (vstupné portály, rímasy, a pod.).
5. Vylúčiť umiestňovanie svietiacich reklám, novodobých svetelných krabicových reklám; reklamné označenie prevádzky je prípustné nasvietiť, podsvietiť.
6. Vylúčiť umiestňovanie reklám mimo parter objektov.
7. Vylúčiť celoplošné prekryvanie okenných resp. výkladových otvorov polepmi nielen v časti parteru, ale aj na ďalších nadzemných podlažiach.
8. Vylúčiť na pamiatkovom území umiestňovanie veľkoplošných reklám, vystužených banneroch, billboardov a veľkoplošných obrazoviek.
9. Umiestňovanie reklamných zariadení viazať na označenie prevádzky, v objekte vylúčiť vývesné štíty a výstrčky typu „coca-cola, Topvar...“ a propagáciu iných aktivít.

Sezónne vonkajšie sedenia

10. Realizácia nových terás sezónneho sedenia v území PZ Krupina bude predmetom osobitného posúdenia.
11. Sezónne zariadenia realizovať voľne dostupné, eliminovať a minimalizovať ich realizáciu v podobe kompaktných zábran (po celom obvode).
12. Prekrytie riešiť formou slnečníkov, subtilnej drevenej alebo kovovej konštrukcie a vhodnej farebnosti (vo svetlých pastelových farbách, v lomenej bielej farbe – slonová kosť, svetlá béžová alebo smotanová)
13. Mobiliár sedení použiť na adekvátnej estetickú úroveň.
14. Vylúčiť materiály plastové a poplastované.

G.5.5. Požiadavky na riešenie infraštruktúry a technických zariadení

1. Osvetlenie verejných priestranstiev a prvky verejného osvetlenia tvarovo a materiálovo zjednotiť, uplatniť koncepčné riešenie v kombinácii na stĺpoch a fasádach.
2. Odstrániť nefunkčné technické zariadenia a sieťové pripojenia.
3. Technické zariadenia (skrinky pre elektromer, plynomer) umiestňovať na bočných fasádach, a eliminovať ich vizuálne vnímanie (uplatnením náteru vo farebnosti fasády).
4. Vedenie technickej infraštruktúry v území PZ Krupina, pri rekonštrukciách sietí viesť prednostne pod povrchom zeme.
5. Zachovať a chrániť pri výstavbe inžinierskych sietí, torzá historických objektov (základy hradobných múrov), minimalizovať zásahy do zvyškov historickej konštrukcie. Uprednostniť polozenie ponad zachovanú korunu muriva, alebo pretlak popod základovú škáru. Možné prieryzy do konštrukcie muriva minimalizovať, budú predmetom osobitného posúdenia.
6. Vysielače mobilných operátorov, slnečné kolektory, klimatizačné jednotky a satelity na objektoch v území PZ Krupina bude predmetom osobitného posudzovania (prednostne ich umiestňovať na vizuálne menej exponovaných miestach, orientovaním do priestorov dvorov).

G.6. Požiadavky na zachovanie a regeneráciu charakteristických pohľadov, siluety a panorámy územia

1. Zachovať, chrániť existujúce historické dominanty územia, ktoré spoluvytvárajú siluetu a panorámu sídla (r. k. kostol Narodenia Panny Márie, evanjelický a. v. kostol s vežou, trojičný stĺp v strede interiéru).
2. Zachovať historickú objemovo – priestorovú zástavbu dvojpodlažných a prízemných objektov.
3. Zachovať vnímanie charakteristického vonkajšieho a vnútorného obrazu pamiatkového územia, určených chránenými pohľadmi.

4. Nové stavebné úpravy existujúcich nehnuteľností a umiestňovanie novostavieb podriaďiť zachovaným historickým dominantám a existujúcej kompozícii výškového a priestorového usporiadania.
5. Vylúčiť akékoľvek stavebné činnosti rušivo pôsobiace na zachovanie a prezentáciu charakteristickej siluety a panorámy; posúdením z viacerých chránených pohľadov.
6. Vylúčiť solitérnu výsadbu drevín, ktorá by mohla tvoriť dominanty a nevhodne vizuálne zasahovať a narúšať charakteristické pohľady.
7. Vylúčiť realizáciu nových dominant alebo akcentov vo vnútornom a vonkajšom obraze PZ Krupina.

Vonkajšie chránené pohľady

- I. pohľad z vyvýšenej polohy nad mestom juhovýchodným smerom na mesto, s dominantami ev. a. v. kostolom s vežou na Svätotrojičnom námestí a r. k. kostolom Narodenia Panny Márie, v pozadí so strážnou vežou Vartovkou a Krupinskou planinou
- II. pohľad z vyvýšenej polohy nad mestom, od cesty k miestnym lazom západným smerom na mesto, v popredí r. k. kostol Narodenia Panny Márie
- III. pohľad z vyvýšenej polohy nad mestom od Vartovky severozápadným smerom na mesto, s dominantou r. k. kostola Narodenia Panny Márie a ev. a. v. kostola s vežou
- IV. pohľad z vyvýšenej polohy nad mestom od Tureckej studne západným smerom na mesto, s dominantou r. k. kostol Narodenia Panny Márie

Vnútorné chránené pohľady

1. pohľad južným smerom na zástavbu roľnícko-remeselníckych domov Pribinovej ulice v pozadí dominantu veža ev. a. v. kostola na Svätotrojičnom námestí
2. pohľad južným smerom na zástavbu západnej a východnej strany Hornej ulice
3. pohľad na zástavbu Námestia SNP západným smerom, v pozadí veža r. k. kostola Narodenia Panny Márie na návrší
4. pohľad na zástavbu Námestia SNP a časti Koháryho radu južným smerom v pozadí dominantu r. k. kostola Narodenia Panny Márie
5. pohľad na Bernolákovu ulicu západným smerom
6. pohľad na zástavbu Kuzmányho ulice západným smerom
7. pohľad na zástavbu Svätotrojičného námestia juhozápadným smerom, v popredí sadová úprava, radnica na západnej strane námestia
8. pohľad na zástavbu meštianskych domov severovýchodnej časti Svätotrojičného námestia, v popredí trojičný stĺp
9. pohľad na zástavbu juhovýchodnej strany Svätotrojičného námestia, v popredí trojičný stĺp a v pozadí veža ev. a. v. kostola
10. pohľad na Bočkayho námestie a areál r. k. kostola Narodenia Panny Márie na návrší v popredí s bránou do areálu
11. pohľad západným smerom na dominantu PZ Krupina, kostol Narodenia Panny Márie na návrší, z Obchodnej ulice
12. pohľad na Sládkovičovú ulicu od amfiteátra severným smerom na Múzeum Andreja Sládkoviča

Z exteriéru na interiér chránené pohľady

- a. pohľad juhovýchodným smerom na kríženie E. M. Šoltésovej ulice a ulice Koháryho radu
- b. pohľad na zástavbu na západnej strane ČSA ulice v pozadí veža evanjelického a. v. kostola
- c. pohľad východným smerom na areál r. k. kostola Narodenia Panny Márie z Novej ulice

(fotodokumentácia, vid' v časti F.1.2. Vonkajší obraz územia – panoráma, silueta)

G.7. Požiadavky na zachovanie regeneráciu a prezentáciu archeologických nálezísk, kresaných pivníc a fortifikačnej architektúry

1. Stavebné činnosti, zasahujúce do terénu s potenciálom výskytu archeologických nálezov, sú podmienené vykonaním pamiatkového archeologického výskumu, o ktorého nevyhnutnosti rozhoduje krajský pamiatkový úrad.
2. Zachovať, rešpektovať a prezentovať prípadné archeologické náleziská v súlade s výsledkami archeologického výskumu.
3. Spôsob, rozsah a forma prezentácie archeologických nálezov sa určí individuálne, na základe ich lokalizácie, výsledkov výskumu, povahy a stavu zachovania nálezu.
4. Zachovať torzá konštrukcií zaniknutých objektov (najmä murovaných) dokladujúcich vývojové etapy mesta (základové murivá hradobných múrov a bášť, i zaniknutých meštianskych domov...).
5. Zachovať, chrániť a regenerovať zachované zvyšky hradbového múru mestského opevnenia.
6. Zachovávať, chrániť a udržiavať existujúce kresané pivnice.
7. Revitalizovať zasypané, v súčasnosti neprístupné kresané pivnice alebo ich časti.
8. Zabezpečiť pivnice pri výkopových a zemných činnostiach v teréne, v územiach nad pivnicami.
9. Prezentovať nálezy základového muriva mestského opevnenia bášť a brán, formou plošného znázornenia v úrovni terénu, alebo niekoľkými riadkami muriva nad terénom.

G.8. Požiadavky na zachovanie, ochranu, regeneráciu a údržbu zelenePlochy zelene zapísané v ÚZPF:

1. Zachovať, obnoviť a regenerovať plochu mestského parku v pôvodnom rozsahu a pôvodnej kompozícii; do úprav nevnašať novodobé a netradičné prvky a materiály.
2. Existujúcu komunikačnú sieť obnoviť s použitím prírodných materiálov (tzv. mlatový povrch, príp. v kombinácii s kamennou dlažbou).
3. Odstrániť líniové dosadby v okolí schodísk tvorené tujou západnou; pri dosadbách vylúčiť uplatnenie rodov čeľade Cyprusoité (lat. *Cupressaceae*).
4. Všetky vegetačné štruktúry udržiavať v dobrom zdravotnom a estetickom stave a vykonávať ich pravidelnú odbornú údržbu; pri náhrade dožitých jedincov uplatniť zásadu zachovania druhového zloženia.

Plochy zelene s pamiatkovou hodnotou:

1. Plochy dvorov zachovať a udržiavať vo funkčno-účelovej kombinácii zelene a spevnených plôch; spevňovať iba nevyhnutné komunikačné trasy a použiť prírodný materiál.
2. Plochy záhrad zachovať a udržiavať vo forme otvorených priestranstiev s výsadbou ovocných drevín a plodín.
3. V porastovej štruktúre dvorov a záhrad uplatniť pôvodné druhy drevín, ovocné dreviny, drobné ovocie a pod.; do úprav nevnašať novodobé a netradičné prvky a materiály.
4. Na plochách dvorov, záhrad vylúčiť výsadbu ihličnatých drevín a existujúce nevhodné ihličnaté dreviny postupne odstrániť.
5. Zachovať, obnoviť a regenerovať na Svätotrojičnom námestí obvodové alejové výsadby stromov, pri výbere druhového zloženia alejí uplatniť zásadu zachovania pôvodných druhov; rehabilitovať existujúce sadovnícke úpravy centrálnej plochy námestia.
6. Konceptne riešiť plochu námestia, v súlade s pôvodným riešením a s uplatnením otvorených plôch trávnik v kombinácii so spevnenými plochami, príp. s doplnením kvetinových záhonov (napr. ruže – odkaz na Rudolfa Geschwinda, známeho šľachtiteľa ruží); odstrániť existujúcu nekonceptnú pestrú druhovú a tvarovú vegetáciu.
7. V areáli r. k. kostola Nanebovzatia Panny Márie zachovať a regenerovať záhrady s ovocnými drevinami; postupne odstrániť nevhodné ihličnaté dreviny v bezprostrednom okolí kostola a prístupového schodiska.

8. Líniové prvky zelene a hodnotné solitérne stromy a skupiny stromov zachovať a udržiavať ich v dobrom zdravotnom a estetickom stave a vykonávať ich pravidelnú odbornú údržbu; pri náhrade dožitých jedincov uplatniť zásadu zachovania druhového zloženia.

Plochy zelene rešpektujúce (dotvárajúce) historické prostredie:

1. Zachovať, udržiavať a regenerovať plochy zelene verejných priestranstiev, plochy ostatnej zelene a zeleň areálu amfiteátra; pri ich úpravách uplatniť pôvodné druhy drevín; vylúčiť výsadbu ihličnatých drevín a do úprav nevnašať novodobé a netradičné prvky a materiály.
2. Zeleň na Námestí SNP rehabilitovať a riešiť koncepčne, s ohľadom na pôvodnú funkciu priestranstva a dnešné využitie; prehodnotiť existujúcu kompozíciu plôch zelene a množstva, druhové zloženie existujúcej mobilnej zelene; líniové výsadby vekovo a druhovo zjednotiť; pri výbere druhov uplatniť pôvodné druhy drevín a vylúčiť výsadbu ihličnatých drevín.
3. Existujúcu stromovú vegetáciu pravidelne udržiavať a zaistiť tak jej dlhodobú funkciu, dobrý zdravotný stav a prevádzkovú bezpečnosť.

Plochy zelene nerešpektujúce historické prostredie:

1. Odstrániť postupne rušivú zeleň v pamiatkovom území a pri náhradách uplatniť pôvodné a domáce druhy najmä listnatých drevín; vylúčiť výsadbu ihličnatých drevín a cudzorodých drevín.

H. LEGISLATÍVA, MANAŽMENT OCHRANY, VYUŽÍVANIA A REGENERÁCIE ÚZEMIA

H.1. Legislatíva, medzinárodné dohovory

Platné právne predpisy:

- Zásady ochrany pamiatkových území, Usmernenie Pamiatkového úradu SR k spracovaniu dokumentácie „Zásady ochrany pamiatkového územia“, s účinnosťou k 1. 1. 2011
- Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 253/2010, ktorou sa vykonáva zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov
- Okresného úradu vo Zvolene o vyhlásení pamiatkovej zóny v obci Dobrá Niva z 24. februára 1992
- Uznesenie č. 91/2001 Z. z. k Deklarácii Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva z 28. februára 2001
- Zákon č. 479/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Vyhláška Ministerstva životného prostredia SR č. 55/2001 o územnoplánovacích podkladoch a územnoplánovacej dokumentácii

Medzinárodné dohovory:

- Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva (revidovaný - oznámenie č. 44/2001 Z. z.)
- Dohovor o ochrane architektonického dedičstva Európy (oznámenie č. 369/2001 Z. z.)
- Európsky dohovor o krajine č. 515/2005 Z. z. (EdoK)
- Medzinárodné dokumenty ICOMOS o ochrane kultúrneho dedičstva.

H.2. Pamiatkový zákon a základné pojmy

Podmienky ochrany kultúrnych pamiatok, pamiatkových území, archeologických nálezov a archeologických nálezísk, v súlade s vedeckými poznatkami a na základe medzinárodných zmlúv v oblasti európskeho a svetového kultúrneho dedičstva, ktorými je Slovenská republika viazaná upravuje zákon č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších zmien.

Pamiatkový zákon ďalej upravuje organizáciu a pôsobnosť orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy, ako aj práva a povinnosti vlastníka, iných právnických osôb a fyzických osôb a ukladanie pokút za protiprávne konanie na úseku ochrany pamiatkového fondu, ktorý je významnou súčasťou kultúrneho dedičstva a ktorého zachovanie je verejným záujmom (pozn. čl. 44 ods. 2 a 3 Ústavy SR).

Pamiatkový fond je podľa § 2 ods.1 pamiatkového zákona súbor hnutelných vecí a nehnuteľných vecí vyhlásených podľa pamiatkového zákona za kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny. Za pamiatkový fond sa považujú aj veci, o ktorých sa začalo konanie o vyhlásenie za kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie a pamiatkové zóny.

Pamiatková hodnota je podľa § 2 ods. 2 pamiatkového zákona súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko-remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany.

Kultúrna pamiatka je podľa § 2 ods. 3 pamiatkového zákona hnutelná vec alebo nehnuteľná vec pamiatkovej hodnoty, ktorá je z dôvodu ochrany vyhlásená za kultúrnu pamiatku. Ak ide o archeologický nález, kultúrnou pamiatkou môže byť aj neodkrytá hnutelná vec alebo neodkrytá nehnuteľná vec, zistená metódami a technikami archeologického výskumu.

Pamiatkové územie je podľa § 2 ods. 4 pamiatkového zákona sídelný územný celok alebo krajinný územný celok sústredených pamiatkových hodnôt alebo archeologických nálezov a archeologických nálezísk, ktorý je z dôvodu ich ochrany podľa tohto zákona vyhlásený za pamiatkovú rezerváciu (PR) alebo pamiatkovú zónu (PZ).

Archeologický nález je podľa § 2 ods. 5 pamiatkového zákona hnutelná vec alebo nehnuteľná vec, ktorá je dokladom o živote človeka a o jeho činnosti od najstarších dôb do roku 1918 a spravidla sa našla alebo nachádza sa v zemi, na jej povrchu alebo pod vodou. Archeologickým nálezom je tiež zbraň, munícia, súčasť uniformy, vojenský výstroj alebo iný vojenský materiál, ktorý sa našiel v zemi, na jej povrchu alebo pod vodou a pochádza pred roku 1946.

Archeologické nálezisko je podľa § 2 ods. 6 pamiatkového zákona topograficky vymedzené územie s odkrytými alebo neodkrytými archeologickými nálezmi v pôvodných nálezových súvislostiach.

Pamiatková rezervácia je podľa § 16 ods. 1 pamiatkového zákona územie s uceleným historickým sídelným usporiadaním a s veľkou koncentráciou nehnuteľných kultúrnych pamiatok alebo územie so skupinami významných archeologických nálezov a archeologických nálezísk, ktoré možno topograficky vymedziť.

Ochrana pamiatkového fondu je podľa § 2 ods. 7 pamiatkového zákona súhrn činností a opatrení zameraných na identifikáciu, výskum, evidenciu, zachovanie, obnovu, reštaurovanie, regeneráciu, využívanie a prezentáciu kultúrnych pamiatok a pamiatkových území.

Základná ochrana pamiatkového územia je podľa § 29 ods. 1 pamiatkového zákona súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkmi nehnuteľnosti zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb,

skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia.

Pamiatkový výskum je podľa § 35 ods. 1 a 2 pamiatkového zákona odborná činnosť zameraná na získavanie poznatkov o kultúrnych pamiatkach, pamiatkových územiach, archeologických nálezoch a o archeologických náleziskách. Vykonáva sa na prípravu obnovy a reštaurovania kultúrnych pamiatok, na vypracovanie zásad ochrany pamiatkových území a na vedecké a dokumentačné účely.

Urbanisticko-historický výskum je druh pamiatkového výskumu, ktorého výsledkom je dokumentácia urbanisticko-historického výskumu pamiatkových území. Pamiatkový výskum podľa § 35 ods. 3 môže vykonávať len fyzická osoba s osobitnou odbornou spôsobilosťou v príslušnom odbore na základe osvedčenia vydaného Ministerstvom kultúry SR.

Predpisy a postupy pri obnove a údržbe kultúrnych pamiatok alebo objektov, ktoré sa nachádzajú na pamiatkovo chránenom území pamiatkovej rezervácie upravujú ustanovenia pamiatkového zákona.

Orgánom štátnej správy na ochranu pamiatkového fondu sú Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, Pamiatkový úrad SR a krajské pamiatkové úrady.

Krajský pamiatkový úrad je podľa § 11 ods. 1 pamiatkového zákona v prvom stupni vecne príslušným správnym orgánom, ktorý rozhoduje o právach a povinnostiach právnických a fyzických osôb na úseku ochrany pamiatkového fondu, archeologických nálezov a archeologických nálezísk.

Prvostupňový orgán podľa § 32 pamiatkového zákona:

- vydáva rozhodnutia a záväzné stanoviská vlastníkom, ktorý má zámer realizovať obnovu alebo úpravu nehnuteľnosti, vyhlásenej za národnú kultúrnu pamiatku, alebo sa nachádzajúcej v pamiatkovom území.
- v rozhodnutí alebo v záväznom stanovisku uvedie, či navrhovaný zámer je z hľadiska záujmov pamiatkovej ochrany prípustný a určí podmienky, za ktorých je možné tieto práce pripravovať a vykonávať. Toto rozhodnutie alebo záväzné stanovisko je podkladom pre rozhodovanie stavebného úradu.

Práva a povinnosti vlastníka NKP alebo nehnuteľnosti v pamiatkovom území obsiahnuté v pamiatkovom zákone:

Ochrana pamiatkového fondu (§ 27 ods. 1a 2 pamiatkového zákona):

- Základná ochrana kultúrnej pamiatky je súhrn činností a opatrení vykonávaných na predchádzanie jej ohrozeniu, poškodeniu, zničeniu alebo odcudzeniu, na trvalé udržiavanie dobrého stavu, vrátane jej prostredia a na taký spôsob využívania a prezentácie, ktorý zodpovedá jej pamiatkovej hodnote a technickému stavu
- V jej bezprostrednom okolí nemožno vykonávať stavebnú činnosť ani inú činnosť, ktorá by mohla ohroziť pamiatkové hodnoty kultúrnej pamiatky. Bezprostredné okolie nehnuteľnej kultúrnej pamiatky je priestor v okruhu desiatich metrov od nehnuteľnej kultúrnej pamiatky; desať metrov sa počíta od obvodového plášťa stavby, ak nehnuteľnou kultúrnou pamiatkou je stavba, alebo od hranice pozemku, ak je nehnuteľnou kultúrnou pamiatkou aj pozemok.

Vlastník NKP má právo (§ 28 ods. 1 pamiatkového zákona):

- požiadať KPÚ o bezplatné poskytnutie odbornej a metodologickej pomoci vo veciach ochrany NKP

- požiadať obec a ministerstvo o finančný príspevok

Vlastník NKP je povinný (§ 28 ods. 2 a 3 pamiatkového zákona):

- vykonávať základnú ochranu NKP
- užívať NKP v súlade s jej pamiatkovou hodnotou
- umožniť zamestnancom orgánu na ochranu pamiatkového fondu vstupovať do priestorov nehnuteľných NKP
- oznámiť KPÚ a obci každé ohrozenie, poškodenie, odcudzenie alebo zničenie NKP
- oznámiť na KPÚ každú zamýšľanú zmenu využitia NKP.

Vlastník nehnuteľnosti, ktorá nie je NKP, ale nachádza sa na pamiatkovom území alebo ochrannom pásme (§ 28 ods. 4 pamiatkového zákona):

- má právo požiadať KPÚ o bezplatné poskytnutie odbornej a metodologickej pomoci
- je povinný s nehnuteľnosťou nakladať a užívať ju tak, aby neohrozoval pamiatkové hodnoty kultúrnej pamiatky a pamiatkového územia

Obnova kultúrnej pamiatky a úprava nehnuteľnosti (§ 32 pamiatkového zákona):

Ak zamýšľa vlastník, resp. užívateľ NKP alebo objektu v pamiatkovom území vykonať obnovu – súbor špeciálnych odborných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia a rekonštrukcia NKP alebo jej časti, je povinný KPÚ predložiť žiadosť (a predpísané prílohy) o vydanie rozhodnutia o zámere obnovy (§ 32 ods. 2 pamiatkového zákona).

Podľa (§ 32 ods. 4 pamiatkového zákona) v rozhodnutí KPÚ uvedie, či predpokladané práce sú z hľadiska záujmov chránených pamiatkovým zákonom prípustné, a určí podmienky, za ktorých možno tieto práce pripravovať a vykonávať tak, aby sa kultúrna pamiatka neohrozila, nepoškodila alebo nezničila, najmä či tieto práce možno pripravovať iba na základe výskumov a inej prípravnej dokumentácie.

Ak vlastník nehnuteľnosti v pamiatkovom území, ktorá nie je kultúrnou pamiatkou má zámer vykonať úpravu takejto nehnuteľnosti, novú stavbu alebo úpravu pozemku alebo stavby je povinný vyžiadať si rozhodnutie KPÚ. V rozhodnutí KPÚ uvedie či je predkladaný zámer prípustný a určí podmienky vykonania úprav, najmä zásady objemového členenia, výškového usporiadania a architektonického riešenia exteriéru nehnuteľnosti (§ 32 ods. 5 a 7 pamiatkového zákona).

Reštaurovanie kultúrnej pamiatky (§ 33 pamiatkového zákona):

Podľa § 33 ods. 1 pamiatkového zákona je reštaurovanie národnej kultúrnej pamiatky alebo jej časti osobitný druh obnovy.

Podľa § 33 ods. 2 pamiatkového zákona reštaurovanie môže vlastník pripravovať iba na základe predchádzajúceho rozhodnutia krajského pamiatkového úradu o zámere na reštaurovanie.

Podľa § 33 ods. 4 pamiatkového zákona druh reštaurátorskej dokumentácie, rozsah reštaurátorských výskumov, druh, rozsah a podmienky vykonávania reštaurátorských prác určí krajský pamiatkový úrad v rozhodnutí o zámere na reštaurovanie v prípade nehnuteľnej kultúrnej pamiatky najneskôr v rozhodnutí o prípravnej dokumentácii obnovy kultúrnej pamiatky.

Podľa § 33 ods. 6 pamiatkového zákona krajský pamiatkový úrad vydá osobitné rozhodnutie o každom stupni reštaurátorskej dokumentácie.

Podľa § 33 ods. 7 pamiatkového zákona reštaurovanie môže vykonávať len fyzická osoba, ktorá má odbornú spôsobilosť podľa § 5 ods. 2 písm. a) až d) zákona č. 200/1994 Z. z.

o Komore reštaurátorov a o výkone reštaurátorskej činnosti jej členov v znení neskorších predpisov.

H.3. Úloha obcí pri ochrane pamiatkového fondu (§ 14 pamiatkového zákona)

- na území mesta utvárať všetky podmienky potrebné na zachovanie, ochranu, obnovu a využívanie pamiatkového fondu
- dbá, aby vlastníci kultúrnych pamiatok konali v súlade s pamiatkovým zákonom
- koordinuje budovanie technickej infraštruktúry sídiel s pamiatkovým územím
- spolupôsobí pri zabezpečovaní úprav uličného interiéru a uličného parteru, drobnej architektúry, historickej zelene, verejného osvetlenia a reklamných zariadení tak, aby boli v súlade so zámermi na zachovanie a uplatnenie hodnôt pamiatkového územia
- podporuje iniciatívu občanov a občianskych združení pri ochrane pamiatkového fondu
- na základe výpisov z ústredného zoznamu vedie evidenciu pamiatkového fondu na území mesta
- mesto môže rozhodnúť o vytvorení a odbornom vedení evidencie pamätihodností mesta
- zákon umožňuje okrem vyhláseného pamiatkového fondu chrániť aj ďalšie regionálne a miestne kultúrne hodnoty, ktoré rozhodnutím zaradí do evidencie pamätihodností mesta
- pamätihodnosť je hnutelná alebo nehnuteľná vec kultúrno-historickej hodnoty, kombinované diela prírody a človeka, historické udalosti, názvy ulíc, zemepisné a katastrálne názvy, ktoré sa viažu k histórii a osobnostiam obce

I. ZÁVEREČNÉ USTANOVENIA

Mesto Krupina má na časti územia zachovanú historickú urbanistickú hodnotu sídla s pôvodne vyvinutým pôdorysom, parceláciou pozemkov, vyrovnanosťou výšky zástavby s uplatnením tradičnej technológie so zachovanou ucelenou uličnou zástavbou remeselníckych domov z 19. stor.; so zdôrazneným dominantným postavením a situovaním historických a verejných domov, má zachovanú šírku, smerovanie historickej komunikácie a vedľajších ulíc, ktoré vďaka svojim individuálnym pamiatkovým hodnotám sú dôvodom pre zachovanie vyhlásenia územnej ochrany časti územia v meste Krupina na úrovni Pamiatkovej zóny.

Zásady ochrany pamiatkového územia Pamiatkovej zóny Krupina sú dokumentom na vykonávanie základnej ochrany pamiatkového územia, sú súhrnom činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkami nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia. Predmetné zásady definujú účel a predmet pamiatkovej ochrany, územný rozsah pamiatkového územia a požiadavky na zachovanie a ochranu jeho hodnôt. Sú súčasťou územného priemetu ochrany kultúrnych hodnôt územia, ktorý je podkladom na spracovanie aktualizácie územnoplánovacej dokumentácie podľa osobitného predpisu.

Zásady ochrany pamiatkového územia sú predpokladom na dlhodobé a systémové zabezpečenie ochrany kultúrno-historických hodnôt územia, spoluprácu orgánov štátnej správy a územnej samosprávy, odborných organizácií, odborníkov špecializovaných vied, neziskových organizácií, laickej verejnosti a predovšetkým vlastníkov nehnuteľností.

Nadobudnutím ich účinnosti, sa stávajú základným dokumentom pamiatkovej ochrany, používanom v rozhodovacom procese Krajského pamiatkového úradu Banská Bystrica.

Ing. arch. Zuzana Klasová
riaditeľka
Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica

J. GRAFICKÁ DOKUMENTÁCIA

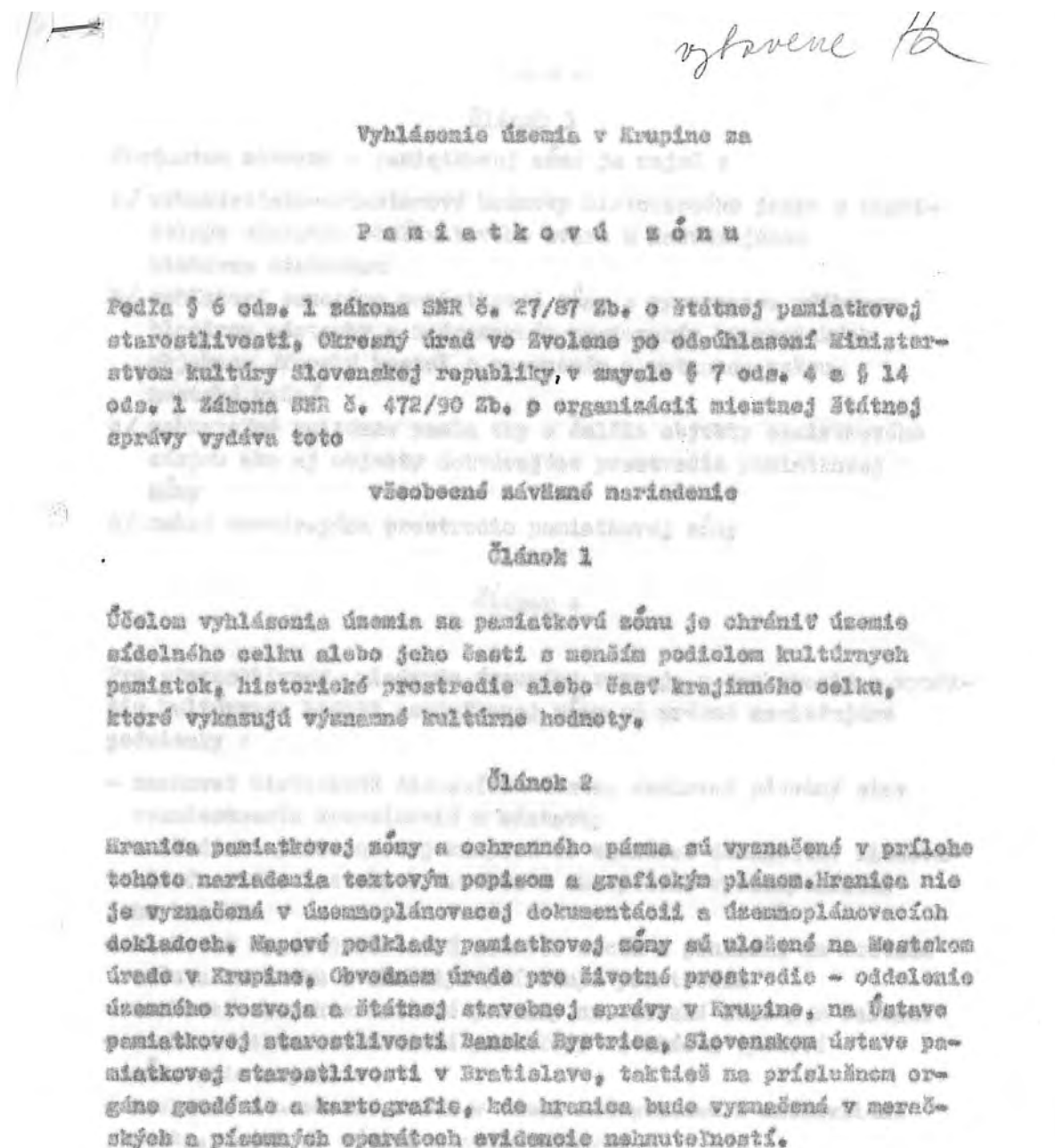
LEGISLATÍVA

- Všeobecne záväzné nariadenie Okresného úradu vo Zvolene o vyhlásení územia v Krupine za pamiatkovú zónu 29. máj 1991

VÝKRESY:

1. Širšie vzťahy
2. Vymedzenie pamiatkového územia -právny stav
3. Historická mapa z roku 1868
4. Rozbor pamiatkových hodnôt a priestorov v pamiatkovom území – porovnanie s historickou katastrálnou mapou z r. 1868
5. Zásady ochrany, obnovy a prezentácie pamiatkových hodnôt
6. Archeológia, systém opevnenia - fortifikačná architektúra a pivnice

LEGISLATÍVA :

- 2 -

Článok 3

Predmetom ochrany v pamiatkovej zóne je najmä :

- a/ urbanistické-priestorové hodnoty historického jadra s pravidelným námestím obdĺžnikového tvaru s nadväzujúcou blokovou sústavou
- b/ pohľadová panoráma pamiatkovej zóny s vyrovnanou výškovou hladinou sústavby a zdôrazneným postavením historických objektov /farský kostol s opevnením a vstupnou vežou, mestská veža/
- c/ nehmuteľné kultúrne pamäťové a ďalšie objekty pamiatkového súboru ako aj objekty dotvárajúce prostredie pamiatkovej zóny
- d/ zeleň dotvárajúca prostredie pamiatkovej zóny

Článok 4

Pre starostlivosť, riadenie územného rozvoja a zachovanie a využitie kultúrnych hodnôt pamiatkovej zóny sú určené nasledujúce podmienky :

- zachovať historickú dispozíciu mesta, zachovať pôvodný stav rozmiestnenia komunikácií a sústavby
- z hľadiska priestorovej kompozície zachovať dominantné situovanie farského kostola s bradbou a akceptovať výrazný nástup ku kostolu
- zachovať charakteristickú siluetu mesta s pohľadmi na mestskú vežu a vartovku a okolitým prírodným prostredím
- zachovať charakteristické pohľady na mestské hrady a baštami
- zachovať charakteristické príchľady do ulíc a výškové zoskovanie objektov
- zachovať a udržiavať zeleň v rámci intravilánu i extravilánu mesta, najmä ak súvisí s architektúrou
- v širších vzťahoch rešpektovať aj významné diaľkové pohľady na historické jadro a jeho okolie

- 3 -

Príloha č. 1

- všetky kultúrne pamiatky udržiavať, obnovovať a využívať primerane ich umeločko-historickej a architektonickej hodnote
- zachovať a udržiavať v dobrom stave a vonkajšom vzhľade všetky objekty dotvárajúce prostredie pamiatkovej zóny a ostatné objekty
- riešiť súčasne nevhodné umiestnenie autobusovej stanice a hlavnú komunikáciu, ktorej funkcia nevhodne vplyva na historickú zástavbu riešiť obchvatom
- stavebnú činnosť orientovať na dotváranie hlavných priestorov s rešpektovaním pôvodnej parcelácie, hmotovej skladby, výškového zosnovania, zachovať uličné čiary a harmonické previazanie na historickú architektúru
- úpravy kultúrnych pamiatok, objektov dotvárajúcich prostredie a charakter pamiatkovej zóny a zásahy do priestorovej a hmotovej skladby pamiatkovej zóny realizovať len v súlade s uvedenými podmienkami a na základe záväzného stanoviska príslušného orgánu štátnej pamiatkovej starostlivosti, ktoré sa opiera o odborný posudok príslušnej odbornej organizácie štátnej pamiatkovej starostlivosti

Článok 5

Kontrolu a dozor vo veciach štátnej pamiatkovej starostlivosti v pamiatkovej zóne v Krupine vykonáva Obvodný úrad v Krupine.

Článok 6

Toto nariadenie nadobúda účinnosť dňom 1.6.1991.

Vo Zvolene, 29.9.1991

Ing. Július M o k o š
prednosta Okresného úradu
vo Zvolene

Príloha č. 1

k nariadeniu Okresného úradu vo Zvolene
zo dňa 29.5.1991 o vyhlásení územia v Krupine za pamiatkovú
zónu

Územné vymedzenie pamiatkovej zóny v Krupine a jej ochranného
pásma

Hranica pamiatkovej zóny zahŕňa jednak vlastný areál kos-
tola s opevnením, zvyšky historického jadra kráľovského mesta
a je rozšírená o mestský útvar ako sa sformoval v 18. a hlavne
v 19. storočí.

Hranica zóny začína na JZ strane - pri JZ bašte mestského
opevnenia na ul. 29. augusta, kde na križovatke s ul. Čel. armády
pokračuje na východnej strane ul. Kuzmányho. Po salomani na
S strane ide súbežne s potokom Krupinica na sever až po ulicu
Jilemnického /kóta 514/ a po Hornej ulici sa vracia. Na záp.
strane tvorí slučku za námestím SNP na Koháryho rad. Na križo-
vatke na SE odbočuje na ulicu 29. augusta, kde sa stretáva pri
JZ bašte s východiskovým bodom.

Ochranné pásmo začína opäť na JZ strane pri bašte mestského
opevnenia na ul. 29. augusta a ide súbežne s hranicou pamiatkovej
zóny, na východnej strane ide po toku Krupinice, až po kóta 718.
Na Z strane prechádza po hranici záhrad ku kóte 244, odbočuje na
Novú ulicu a Koháryho radom obopína cintorín. Napája sa na ulicu
29. augusta a je súbežná s hranicou pamiatkovej zóny.

Osobitná hranica ochranného pásma má Vartovka /paro.č.6621/,
ktorá je určená vrátočnicami.

RQ004671355SK

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky
sekcia kultúrneho dedičstva
Námestie SNP 33, 813 31 Bratislava 1

Krajina pamiatkového územia v Bratislave	
Príloha: 91546	Reg. zn.:
Dátum: 2.1.2016	Zašl. d.:
Príloha:	
Týmto: 14.1.2016	

Bratislava, 15. decembra 2015

Číslo: MK-3128/2015-221/19396

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky – sekcia kultúrneho dedičstva ako vecne príslušný správny orgán podľa § 5 a § 6 ods. 2 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení zákona č. 527/2003 Z. z. (ďalej len „správny poriadok“), podľa ustanovenia § 20 ods. 1 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“) a v súlade s ustanovením § 46 správneho poriadku vydáva toto

roz h o d n u t i e :

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky - sekcia kultúrneho dedičstva (ďalej len „ministerstvo“) ako správny orgán na návrh Pamiatkového úradu Slovenskej republiky, Cesta Červený most 6, 814 06 Bratislava (ďalej len „Pamiatkový úrad“), zastúpeného PhDr. Katarínou Kosovou, generálnou riaditeľkou, podľa ustanovenia § 20 ods. 1 zákona a v súlade s ustanovením § 46 správneho poriadku

vyhlasuje zmenu vymedzenia pamiatkovej zóny

Krupina.

Opis priebehu hranice

Opis hranice pamiatkovej zóny začína v severozápadnom bode parcely č. 791. Z tohto bodu hranica vedie východným smerom po severnej hrane parciel č. 791, 789, 1934/2, 786, 784, 785 a 730/1. Zo severovýchodného bodu parcely č. 730/1 hranica priamočiara pretína parcelu č. 2085/1 (Pribinová ulica) a smeruje do juhozápadného rohu parcely č. 468. Odtiaľ hranica vedie východným smerom po severných hranách parciel č. 494/2 a 313/5. Ďalej hranica priamočiara pokračuje východným smerom pretínajúc parcelu č. 237. V strete s parcelou č. 220/1 (rieka Krupinica) sa hranica lomí južným smerom sledujúc východnú hranu parciel č. 237, 238, 512, 240, 241, 219, 128, 261, 262, 264, 265.

Z juhovýchodného bodu parcely č. 265 sa priamočiara napája na severovýchodný roh parcely č. 212/5.

Ďalej hranica vedie západným smerom po severných hraniciach parciel č. 212/5, 212/4 a 212/6 (nie sú súčasťou pamiatkovej zóny). V severozápadnom

rohu parcely č. 212/6 sa hranica lomí južným smerom a kopíruje východnú hranicu parcely č. 212/1 (Kuzmányho ulica) až po juhozápadný bod parcely 318/1 (nie je súčasťou zóny). Tu sa hranica lomí západným smerom a priamočiarno sa napája na juhovýchodný bod parcely č. 163/7. Hranica pokračuje západným smerom po južnej strane parciel č. 163/7, 159/2.

V juhozápadnom rohu parcely č. 159/2 sa hranica lomí južným smerom a pokračuje po východnej hranici parcely č. 210. V severozápadnom bode parcely č. 360/5 mení hranica smer, kopíruje severnú a západnú hranu parcely č. 360/5 až po jej juhozápadný roh. Tu hranica priamočiarno pretína parcelu č. 208 (Ulica ČSA) a smeruje do juhovýchodného bodu parcely č. 209. Ďalej hranica vedie západným smerom po južných hraniciach parciel č. 178/3, 178/6, 178/2, 179/2, 182/2, 183/1. V juhozápadnom bode parcely č. 183/1 hranica priamočiarno prechádza do juhovýchodného bodu parcely č. 358 a ďalej vedie západným smerom po južných hraniciach parciel č. 358 a 184. Tu sa hranica lomí severne do juhovýchodného rohu parcely č. 317 (múr Tureckého bastiónu) a ďalej pokračuje západným smerom až po hranu parcely č. 34/1. Ďalej hranica vedie po západnej hrane parcely č. 34/1 severným smerom až po stred parciel č. 34/1, 1550/1 a 205/1. Z tohto bodu hranica pokračuje severným smerom po západných hranách parciel č. 205/1, 1554/1, 205/1, 554/19, 554/13, 554/16, 554/5, 554/10, 552. Tu sa hranica začína stáčať východným smerom, kopírujúc západnú a severnú hranu parcely č. 553/1.

Hranica pokračuje východným smerom po severných hranách parciel č. 551, 550, 549, 546/2, 546/1 a 545. V severovýchodnom bode parcely č. 545 sa hranica lomí severným smerom a pokračuje po západnej hrane parcely č. 286/2 (križuje Koháryho rad) až do styku s parcelou č. 637/6 v jej juhovýchodnom bode. Hranica pokračuje západným smerom po južných hraniciach parciel č. 637/6, 637/3, 637/2, 637/1, 636/2. V styku parciel č. 636/2 a 1933/1 (Nová ulica) sa hranica lomí severným smerom a pokračuje po západných hranách parciel č. 636/3, 634, 633, 632/2 a 1932/1.

V severovýchodnom bode parcely č. 1932/1 sa hranica lomí východným smerom po juhozápadnej hrane parcely č. 639/2. Tu sa opäť lomí severným smerom, opisuje západnú a severnú hranu parcely č. 639/2. Z juhozápadného bodu parcely č. 640 hranica vedie severným smerom po západných hraniciach parciel č. 640, 643, 644/3, 647/2, 647/3, 648, 651/1, 652, 655, 657/2, 659, 660, 663, 667/4, 667/1.

V severozápadnom rohu parcely č. 667/1 sa hranica lomí východným smerom opisujúc severnú hranu parcely č. 667/1. Zo severovýchodnej hrany parcely č. 667/1 hranica priamočiarno pretína parcelu č. 1934/1 (Palánková ulica) a smeruje do juhozápadného bodu parcely č. 791. Z tohto bodu hranica pokračuje po západnej hrane parcely č. 791 do začiatočného bodu opisu hranice.

Súpis parciel navrhovaného územia pamiatkovej zóny

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7/1, 7/3, 7/4, 8/1, 8/2, 9/1, 9/2, 9/3, 10, 11, 12/1, 12/2, 13/1, 13/2, 15, 16/1, 16/2, 18/1, 18/2, 18/3, 20/1, 20/2, 20/3, 25/1, 25/2, 25/3, 25/4, 25/5, 25/6, 26, 27, 28/1, 28/2, 32, 33/1, 33/2, 34/1, 34/2, 35/1, 35/2, 35/3, 35/4, 36/1, 36/2, 38/1,

38/2, 39/1, 40, 41/1, 41/2, 42/1, 42/2, 42/3, 44/1, 44/2, 45/1, 45/2, 46/1, 46/2, 46/3, 46/4, 46/5, 46/6, 46/7, 46/8, 46/9, 46/11, 46/12, 46/13, 46/14, 46/15, 46/16, 47, 48, 50, 51/1, 51/2, 52/1, 52/2, 53, 54/1, 54/2, 55/1, 55/2, 56/1, 57, 58/1, 58/2, 58/3, 58/4, 59/1, 59/2, 59/7, 59/8, 59/9, 59/10, 59/11, 59/12, 60/1, 60/2, 61, 62/1, 62/2, 63/1, 63/2, 65/1, 65/2, 65/3, 65/4, 66/1, 66/2, 66/3, 67, 69, 70/1, 70/2, 71, 72, 73/1, 73/2, 74/1, 74/2, 75/1, 76/4, 76/5, 76/6, 77/1, 77/3, 78/1, 78/2, 78/3, 79/1, 79/2, 79/3, 80/1, 80/2, 80/3, 81, 82, 83/1, 83/2, 85/1, 85/2, 85/3, 85/4, 85/5, 85/6, 85/7, 85/8, 85/9, 85/10, 85/11, 90/1, 90/2, 90/5, 90/6, 90/7, 90/8, 91, 92/1, 92/2, 92/3, 93, 94, 97/1, 97/2, 97/3, 97/4, 99/1, 99/2, 99/3, 99/4, 99/5, 99/6, 100/1, 100/2, 100/3, 100/4, 101, 102, 103/1, 103/2, 103/4, 103/5, 103/6, 103/7, 103/8, 104/1, 104/2, 104/3, 104/4, 105/1, 105/2, 105/3, 106, 107, 111, 112/1, 112/2, 112/3, 112/4, 113, 114/1, 114/13, 114/2, 114/4, 114/5, 114/6, 114/7, 114/8, 116, 117, 118, 119/1, 119/2, 119/3, 121/1, 121/2, 121/3, 121/4, 121/5, 121/6, 121/7, 122/1, 122/2, 123/1, 124, 125/1, 125/2, 125/3, 125/4, 126, 127, 128, 129/1, 129/2, 129/3, 130/1, 130/2, 131/1, 132, 137/1, 137/2, 138/1, 138/2, 139, 140/1, 140/2, 140/3, 140/4, 141/1, 141/2, 141/3, 142, 144, 145, 146/1, 146/2, 147/1, 147/2, 148/1, 148/2, 149/1, 149/2, 151, 152/1, 152/2, 152/3, 152/4, 152/5, 152/6, 152/7, 153/1, 153/2, 153/4, 153/5, 153/6, 155/1, 155/2, 155/3, 155/5, 155/8, 156/1, 156/4, 156/5, 156/6, 156/7, 159/2, 163/7, 163/9, 178/1, 178/2, 178/3, 178/4, 178/5, 178/6, 179/1, 179/2, 180/1, 180/2, 180/3, 180/4, 182/1, 182/2, 183/1, 183/2, 184, 201, 202/1, 202/2, 203/1, 203/2, 203/3, 204/1, 204/2, 204/3, 205/1, 205/2, 205/3, 207/1, 207/4, 209, 211, 212/1, 215, 216, 217/1, 217/2, 218, 219, 227/1, 227/2, 237, 238, 239/1, 239/2, 240, 241, 261, 262, 263, 264, 265, 286/1, 286/2, 286/4, 287, 289, 313/1, 313/5, 313/6, 313/7, 313/8, 313/9, 313/10, 313/11, 313/12, 313/13, 313/14, 313/15, 314/1, 314/2, 314/3, 314/4, 316, 317, 370/1, 370/2, 373/1, 373/3, 374, 494/1, 494/2, 495/1, 495/2, 496/1, 496/2, 496/3, 497, 499/1, 499/2, 500, 501, 502, 503, 504/1, 504/2, 504/3, 504/4, 506, 507, 508/1, 508/2, 509, 510, 511/1, 511/2, 511/3, 511/4, 512, 513, 514, 515/1, 515/2, 515/3, 515/4, 516, 517/1, 517/2, 517/3, 517/4, 518/1, 518/2, 518/3, 518/4, 519, 520, 521, 522/1, 522/2, 523/1, 523/2, 524/1, 524/2, 525/1, 525/2, 526, 527/1, 527/2, 528, 529, 530, 532/1, 532/2, 532/3, 534/2/4, 532/5, 532/6, 533/1, 533/2, 533/3, 534/1, 534/2, 536/1, 536/2, 537/1, 537/2, 537/3, 537/4, 537/5, 538, 539, 540, 541, 542, 543/1, 543/2, 544, 545, 546/1, 546/2, 547/1, 547/2, 548, 549, 550, 551/1, 551/2, 552, 553/1, 553/2, 554/1, 554/2, 554/3, 554/4, 554/5, 554/6, 554/7, 554/8, 554/9, 554/10, 554/11, 554/12, 554/13, 554/14, 554/15, 554/16, 554/17, 554/18, 554/19, 554/20, 632/1, 632/2, 633, 634, 635, 636/1, 636/2, 637/1, 637/2, 637/3, 637/4, 637/5, 637/6, 638, 639/1, 639/2, 640, 643, 644/1, 644/2, 644/3, 644/4, 647/1, 647/2, 647/3, 648, 651/1, 651/2, 652, 655, 657/2, 659, 660, 663, 664, 667/1, 667/2, 667/3, 667/4, 667/5, 668, 669, 671, 672, 673, 674/1, 674/2, 675/1, 675/2, 676/1, 676/2, 679/1, 679/2, 680, 681, 682/1, 682/2, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690/1, 690/2, 691, 692/1, 692/2, 693, 694/1, 694/2, 695/1, 695/2, 696/1, 696/2, 696/3, 697/1, 698/1, 698/2, 699, 700, 701, 702/1, 702/2, 703/1, 703/2, 704/1, 704/2, 705, 706, 707/1, 707/2, 708/1, 708/2, 709, 710, 711, 712, 713/1, 713/2, 714/1, 714/2, 715/1, 715/2, 716, 717/1, 718, 719, 720, 721/1, 721/2, 722, 723, 724/1, 724/2, 724/3, 725, 726/1, 726/2, 727, 729, 730/1, 784, 785, 786, 789, 791, 1538/1, 1541/1, 1542/4, 1542/5, 1543/1, 1543/2, 1550/2, 1554/1, 1910/1, 1911/6, 1912/1, 1932/1, 1934/1, 1934/2, 1935/1, 1935/2, 1935/3

V zmysle ustanovenia § 29 ods. 2 pamiatkového zákona vypracuje Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica alebo osoba oprávnená podľa § 35 ods. 3 pamiatkového zákona zásady ochrany pamiatkovej zóny v lehote do 31. decembra 2016.

Odôvodnenie

Správny orgán začal dňa 6. novembra 2015 správne konanie vo veci zmeny vyhlásenia pamiatkovej zóny Krupina na základe písomného návrhu, spracovaného v roku 2015, ktorý predložil Ministerstvu kultúry Slovenskej republiky v súlade s § 20 ods. 1 pamiatkového zákona Pamiatkový úrad.

Pamiatková zóna (ďalej len „PZ“) bola vyhlásená v záujme ochrany architektonických a urbanistických hodnôt historického jadra mesta. Historicky najhodnotnejšie objekty a priestory pamiatkovej zóny sú sústredené v centre mesta, ktoré tvorí areál opevneného farského kostola na miernom návrší, zvyšky historického jadra kráľovského mesta s čiastočne zachovanými hradbami a časť mestského útvaru sformovaného v 18. a 19. storočí.

Samostatným dôvodom pre úpravu vymedzenia pamiatkovej zóny je pomerne nejednoznačný popis hranice v pôvodnom vyhlásení, kde sa hranica PZ stanovuje len uvedením názvov ulíc, ktorými prechádza, čo dnes spôsobuje problémy pri snahe presne stanoviť trasovanie hranice PZ. Z tohto dôvodu sme pristúpili k vymedzeniu územia PZ na základe aktuálnej katastrálnej mapy.

Na základe revízie vyhlásenia a terénnej preverky opodstatnenosti a rozsahu pamiatkovej zóny bolo zistené, že jej doterajšie vymedzenie nie je adekvátne voči deklarovaným záujmom ochrany a na viacerých miestach a z viacerých dôvodov je potrebná korekcia trasovania hranice PZ.

Rozšírenie

Sektor 1. – Horná ulica:

Sektor je vymedzený zo severnej strany Palánkovou ulicou, z južnej strany Námestím SNP, zo západnej strany Novou ulicou a z východnej strany Hornou ulicou. Z dôvodu zachovania kompaktnosti obrazu územia PZ v jej severozápadnej časti, považujeme za účelné zahrnúť do územia pamiatkovej zóny časť zástavby situovanej v nároží Námestia SNP pokračujúcej ďalej na Hornej ulici. Navrhované rozšírenie územia PZ sa týka zástavby, ktorá nadväzuje na objekty situované na Námestí SNP a uplatňuje sa vo vnímaní obrazu námestia, ďalej na zástavbu pokračujúcu na Hornej ulici, ktorá zo západnej strany ukončuje sídelnú štruktúru predmestia formovanú v 18. a 19. storočí.

Podľa veduty mesta publikovanej v diele G.G. Priorata z roku 1676 je znázornené predmestie bez zástavby, len ohradené palisádovým opevnením. Legenda však udáva, že tu stálo 177 domov. Z prameňov z roku 1617 je zmienka o Dolnej ulici. Možno predpokladať, že sa nachádzala pri „nemeckom meste“ a bola súčasťou predmestia ako Horná a Prostredná ulica. Časť predmestia sa dokonca spomína ako Slovenská ulica, predpokladá sa, že existovala už v stredoveku, napriek tomu, že je v prameňoch zaznamenaná až v roku 1684. Východná strana Hornej ulice je súčasťou pamiatkovej zóny mesta. Západná časť Hornej ulice nie je súčasťou pamiatkovej zóny mesta Krupina. Navrhovaná časť územia tzv. „slovenského“ predmestia mesta formujúcej sa hlavne v 18. a 19. storočí sa zachovala do dnešnej doby. Dôvodom pre rozšírenie územia PZ o objektovú skladbu západnej strany Hornej ulice je ucelene chrániť celú časť predmestia, ktorá bola ohradená palisádovým opevnením. (viď. obr. Priemet hradieb z veduty 1676 do katastrálnej mapy z roku 1868, str. 20) Táto časť územia si dodnes zachovala pamiatkové hodnoty, ktoré je hlavne z historického, urbanistického a aj architektonického hľadiska potrebné chrániť. Jeho historicko – urbanistické hodnoty

spočívajú v dodnes zachovanej uličnej sieti, parcelácií, osadenia jednotlivých objektov na parcelách, dispozície objektov, zachovania uličnej čiary. Architektonické hodnoty zachovaných objektov spočívajú hlavne v hmotovo-priestorovom usporiadaní niekdajších remeselnícko-roľníckych domov. Napriek novším zásahom v rámci objektovej skladby si táto časť zachovala svoj vidiecky charakter, ktorý podčiarkujú zachované drevené konštrukcie brán vstupov umelecko-remeselnej hodnoty. Zachované pamiatkové hodnoty tzv. „slovenského“ predmestia sú súborom hlavne historických a urbanistických hodnôt, ktoré by mali byť chránené ako celok, čiže od Hornej ulice až po riečku Krupinica.

Objektová skladba si dodnes zachovala vyrovnanú hladinu zástavby jednopodlažných objektov, ktoré dodnes plnia funkciu bývania. Napriek tomu, že nevykazujú významnejšie architektonické a umelecko-výtvarné hodnoty.

Objektová skladba tejto časti Hornej ulice tvoria v prevažujúcej miere objekty, ktoré sú nositeľmi pamiatkových hodnôt – hlavne historických a urbanistických. Ďalej je ulica tvorená objektmi rešpektujúcimi pamiatkové hodnoty. Oba typy objektov však môžeme zaradiť medzi objekty historické, napriek tomu, že sa nezachovali vo svojej úplnej autenticknej podobe. Autenticitu stratili postupom času hlavne kvôli zmenám spoločenskej a ekonomickej situácie, ktorá priniesla zmenu v nárokoch na bývanie. (napr. výmena okenných a dverných výplní). Strata autenticity architektonickou premenou však nie je natoľko čitateľná. Cieľom rozšírenia územia PZ je teda logické uzatvorenie námestia a zahrnutie celej časti kompaktnej historickej štruktúry tejto časti predmestia, ktorá tu stála už pred rokom 1676. Práve dôležité je uvedenie si komparácie a zároveň vzájomnej symbiózy medzi bohatým nemeckým mestom formujúcim sa vnútri hradieb, zastúpený prevažne meštianskymi domami a predmestím, ktorý je prezentovaný vidieckou zástavbou remeselnícko – roľníckymi domami obývanými vtedajším slovenským ľudom.

Sektor 2.: Pomerne rozsiahly zachovaný úsek východnej časti niekdajších mestských hradieb plošne vymedzený Ulicou K. Kuzmányho a riekou Krupinica, je situovaný mimo aktuálneho vymedzenia pamiatkovej zóny.

Zdôvodnenie opodstatnenosti rozšírenia o sektor 2

Z dôvodu situovanie hradieb mimo územia PZ (č. ÚZPF 1099/1 – múr hradbový) sa navrhuje rozšírenie územia pamiatkovej zóny v jej východnej časti tak, aby jej hranica rešpektovala líniu mestského opevnenia a aby boli v území pamiatkovej zóny zahrnuté nielen zachované časti hradieb v celom svojom rozsahu, ale tiež objekty a priestory, ktoré sa v minulosti nachádzali „intra muros“ a boli integrálnou súčasťou historického jadra mesta. Priebeh línie opevnenia je na mnohých miestach dobre čitateľný i v súčasnosti; na miestach, kde tomu tak nie je, je možné pri vymedzení hranice PZ vychádzať z pomerne presnej dokumentácie opevnenia v historickej katastrálnej mape z r. 1861.

Redukcia

Sektor A.:

Sektor je vymedzený najsevernejšou hranicou PZ - Jilemnického ulicou, z východnej strany Pribinovou ulicou, z južnej strany Palánkovou ulicou a zo západnej strany ulicou Ivana Krasku. (viď. grafická príloha IV. prienik sektorov)

Severná časť územia vyhlásenej PZ je neúmerne rozsiahla. Táto časť mesta sa rozvíjala v intenciách vidieckeho charakteru. Svojimi urbanisticko-architektonickými hodnotami nemôže konkurovať mestu tvoriaceho sa za hradnými múrmi.

Zdôvodnenie opodstatnenosti čiastočnej redukcie o sektor A

V pravej časti krupinskej veduty (medirytina Krupiny z diela G. Gualda Priorata *Continuatione dell' historia di Leopoldo Cesare*, Viedeň 1676) je zobrazené, tzv. palisádové opevnenie s viacerými bránami. Môžeme predpokladať, že zástavba sektoru A bola situovaná pred bránami palisádového opevnenia. Táto zástavba je najmladšou časťou tzv. „slovenského“ predmestia, keďže mesto sa vyvíjalo severne južným smerom. Dôvodom pre vypustenie najsevernejšie časti územia z pamiatkovej zóny je hlavne neudržateľnosť drobnej predmestskej štruktúry v podmienkach súčasného okresného mesta, kde obmedzené hmotovo-priestorové kapacity historických objektov bez zrejmých umelecko-historických a výnimočných architektonických hodnôt vedú k rôznym formám dostavieb, zobytnovaniu podkrovi, rôznych prístavieb a pod., ktoré v konečnom dôsledku znehodnocujú chránené prostredie.

Objektovú skladbu tejto časti tvoria v prevažujúcej miere objekty, ktoré nie sú nositeľmi výraznejších pamiatkových hodnôt. Štruktúra zástavby je v prevažnej miere tvorená objektmi rešpektujúcimi pamiatkové hodnoty chráneného územia. Ďalej je objektová skladba tvorená objektmi, ktoré nerešpektujú pamiatkové hodnoty prostredia. V severozápadnom cípe chráneného územia je historická urbanistická štruktúra úplne narušená objektmi drobnej priemyselnej výroby a rodinných domov. Štruktúra rodinných domov západnej časti sektora A (ulica Ivana Krasku) je determinovaná dnešnými nárokmi na bývanie. V tejto časti sú narušené urbanistické a architektonické hodnoty historickej predmestskej štruktúry (parcelácia, umiestnenie objektu na parcele, hmotové stvárnenie objektov, nadstavby). Východná časť sektora A vykazuje urbanistické hodnoty, avšak rodinné domy tejto časti prechádzajú rekonštrukciami, kde dochádza hlavne k zmenám okenných a dverných otvorov, nadstavovaniu o jedno podlažie, zmenám v sklone strechy, čím je autenticita historických objektov vo veľkej miere narušená.

Sektor B.: V juhovýchodnej časti súčasného vymedzenia PZ, vymedzené ulicami ČSA a ulicou Malinovského, sa navrhuje na vyčistenie z územia pamiatkovej zóny, dôsledku necitlivej výstavby po roku 1989, ktorá ďalej pokračovala aj po vyhlásení pamiatkovej zóny v roku 1991. V tejto časti územia došlo k definitívnej strate hodnôt. (Obchodný dom Jednota, Okresný úrad, obchodný dom TESCO)

Odôvodnenie opodstatnenosti redukcie

Zbúranie Dolnej brány a neskôr Holej bašty v 60. rokoch, ktoré „bránili“ rozvíjajúcej sa doprave mesta, stáli na začiatku straty najhodnotnejších a urbanisticky mestotvorných objektov v tejto časti územia. Po roku 1989 došlo k necitlivej výstavbe nových objektov Obchodného domu Jednota, Okresného úradu a najnovšie Obchodného domu Tesco (r. 2006), ktoré definitívne podčiarkli stratu hodnôt v časti bývalého vstupu do kráľovského mesta.

Krupina sa nachádza na území Moravianskej župy, leží v údolí obklopenom z východnej strany Krupinskou planinou, ktorá tvorí predhorie Javoriu a zo západnej strany Štiavnickými vrchmi. Zo severu ohraničuje mesto Pliešovská kotlina s náhornými plošinami. Mesto leží na geologickom podklade zloženom z tufov a tufitov, ktoré sa nahromadili na okrajoch sopečných centier Štiavnických vrchoch

a v Javorí. Sídlo mesta sa rozširovalo severojužným smerom, popri vodnému toku rieky Krupinica a na hlavnej dopravnej tepne z Budapešti do Krakova.

Archeologické nálezy

- 3500-3000 rokov pred Kr. „mladšia doba kamenná – hnuťelné doklady: črepový materiál, kamenná sekierka – v rámci lokality povodia Krupinice a Ipľa sa radí medzi najstaršie lokality

- 1300-700 pr. Kr., mladšia doba bronzová – nález skrinkových hrobov s popolnicami
- *kontinuálne osídlenie* – dokazujú nálezy z okolitého územia, vplyv Kelto, Rimanov a Germánov

- 9.-10. stor. po Kr. – nálezy svedčia o *slovansko-slovenskom osídlení* – nálezy v okolitých obciach napr. Bzovík, Devičie, Hontianske Nemce, Sebechleby,...

- 9.-10. stor. – potvrdenie osídlenia v blízkom okolí mesta – *lokalita na Petre* – nálezisko základov kostola sv. Petra z polovice 12. stor. – dôkazy poukazujú na to, že táto sakrálna stavba slúžila našim slovanským predkom a obyvateľstvu celého okolia od Babinej po južný okraj dnešného okresu, predpoklad usporadúvania trhov v meste

- 1. písomný prameň – Bzovická listina – vypovedá o starej, dôležitej ceste, v prameňoch uvádzanej ako *via magna* – v stredoveku spájala severné časti Uhorska s Ostrihomom a Pešťou, v Krupine sa na túto obchodnú cestu napájala cesta do Banskej Štiavnice

Nemecká kolonizácia

- 12.-13. stor. – územie Slovenska osídľujú *nemeckí kolonisti*

- 1238 – 1. písomná zmienka – listina o Sasoch z Krupiny a o základných *privilegiách*, ktoré dostalo mesto

- 1244 – *obnovené krupinské mestské privilegia a rozšírené o nové práva Belom IV.*

- v tomto čase už stál dnešný *farský kostol Narodenia Panny Márie*, postavený hutou banskoštiavnického pôvodu, pri kostole vznikla karnerová kaplnka, neskôr pri nej postavili Husickú baštu, zachovanú dodnes

- význam mesta vzrástol aj vďaka *krupinskému mestskému právu*, ktoré preberali aj iné mestá – cca 40 miest na Slovensku – napríklad mestá Martin, Žilina, Bzovík, Štítnik

- krupinské právo je založené na magdeburskom práve – patrilo medzi *najrozšírenejšie typy mestského práva na Slovensku*

- mesto sa budovalo predovšetkým ako *remeselnícko-obchodno-poľnohospodárske centrum okolia*, obchodovalo sa s vínom, remeselnými a poľnohospodárskymi produktmi a dobytkom

- 1440 – Krupina a stredoveké banské mestá obsadil moravský šľachtic v službách kráľovnej vdovy Alžbety, Ján Jiskra z Brandýsa, ktorý obhajoval nároky na trón nepinoletého Ladislava Pohrobka

- 1441 – mesto sa Jiskrovému vojsku nielen nepoddalo, ale sa mu postavilo na odpor

- A. Braxatoris vo svojich letopisoch uvádza, že *husiti zničili mesto ohňom už v roku 1433* – prvý krát spustošené mesto ohňom

- pravdepodobne v tom čase postavili bašty okolo kostola a spojili ich múrom – *opevnenie kostola*

- 1437 – pramene spomínajú múry mesta a špitál, ktorý je za nimi

- 1441 – listina poľského kráľa a uhorského kráľa sa Krupina spomína ako *fortalicium Krupina*

- mesto oslobodené od husitov Matejom Korvínom – ožobračenému, olúpenému a požiarmi zničenému mestu znížil dane a poplatky – čím sa zaslúžil o opätovné hospodárske zveľadenie mesta

Turecké nebezpečenstvo

- 16.-17. stor. – *Krupina, mesto tvorené domami miestnych Nemcov bolo opevnené súvislými kamennými hradbami so štyrmi bastiónmi a dvoma hlavnými bránami, predmestie strategicky ohradené palisádovým opevnením so štyrmi menšími bránami*

- *neustála hrozba tureckého nebezpečenstva*

- 1526 – bitka pri Moháči – Turci porazili uhorské vojsko

- dobyli Budín, zriadili tu osobitný pašalík a opanovali celú strednú časť

Uhorska

- 1543 – Turci dobyli Ostrihom

- 1546 – Turci napadli Bzovík

- 1564 – okolo tohto roku *postavená kamenná strážna veža Vartovka a druhá drevená strážnica na Starom háji*

- boli súčasťou systému strážnych veží na Slovensku, ktoré spolu s hradmi, opevnenými kostolmi a pevnosťami bránili hornouhorské banské mestá

- 1553 – krajinský snem vyhlásil Krupinu za pohraničnú pevnosť, mesto sa tak stalo *obrannou baštou Slovenska proti tureckým nájazdom*

- v období tureckých nepokojov sa do mesta sťahovali šľachtici z hontianskej, zvolenskej a novohradskej župy – vnútri hradieb si kupovali domy a stávali sa tak plnoprávnymi obyvateľmi mesta

- 1683 – *definitívna porážka tureckých vojsk v bitke pri Viedni*

Stavovské povstania

- okrem nájazdov Turkov muselo mesto čeliť aj stavovským povstaniam – *všetkých 5 povstaní zasiahlo mesto*

- 1. stavovské povstanie – ako reakcia na vonkajšie aj vnútorné problémy Uhorska – 1605 zvolaný snem v Krupine kde sa mali riešiť všetky spory medzi znepriatelenými stranami – vyústenie podpísaním tzv. viedenského mieru 1606

- Zákonné články uhorského snemu v Bratislave schválili účasť Slovákov a Maďarov v nemeckých mestách – v Krupine sa Nemci nechceli vzdať kostola, správy mestských vecí a pripustiť Slovákov a Maďarov na richtársky úrad

- 1611 sa situácia zlepšila , 1612 – *1. slovenský richtár*

- 1708 - Posledné stavovské povstanie Františka Rákociho II. – *mesto bolo povstalcami podpálené a vyhorelo do tla*

Vzdelanosť spoločnosti mesta

- 17.-18.stor. – centrum kultúry a vzdelanosti celého regiónu

- najprv evanjelické piaristické gymnázium, neskôr katolícke piaristické gymnázium

- v tomto období bola Krupina skoro čisto slovenské mesto, len so zvyškom nemeckého a maďarského obyvateľstva

- 19. stor. – pôsobili tu viaceré významné slovenské, nemecké a maďarské osobnosti, ktoré zakladali spoločenské, kultúrne, ovocinárske spolky, finančné inštitúcie, priemyselné podniky či Lesopark kráľovnej Alžbety

- 1810 – *1. tlačaná monografia mesta – Letopisové krupinští* od Ondreja Braxatorisa, otca Andreja Sládkoviča

- 17.-18.stor. – známe tzv. bosorácke procesy – mučenie sa odohrávalo v Kopňovej pivnici pod mestským domom (radnica) s mučidlami, ktoré sa nachádzajú v kriminalistickom múzeu v Budapešti

Od 18. stor - do konca 19. stor. – hospodársky úpadok mesta – dôsledku prevládajúcej cechovej úlohy v hospodárskom živote mesta, absencia manufaktúr a významnejších priemyselných podnikov

- hlavná hospodárska činnosť- *spracúvanie dreva*, poľnohospodárstvo – *vinárstvo a ovocinárstvo*

-1899 –postavená železničná trať zo Šiah do Krupiny – nepriniesla však zmenu v ekonomickej situácii mesta

20. storočie v dejinách mesta

- Prvá Československá republika – Krupina ostala okresným mestom, čo zapríčinilo výstavbu nových úradov a inštitúcií či vo verejnom alebo súkromnom sektore – *nová tvár a dych mesta*

-1939-1944 –nové objekty rímskokatolíckej a evanjelickej a.v. cirkvi

-1948 –zmena vlastníckych práv – zánik malých obchodíkov a dielní, väčšie podniky bolo znárodnené, zrušili sa výročné jarmoky, ktoré boli typické pre toto obchodne zamerané mesto v celých jeho dejinách, nová výstavba panelových obytných domov

-po roku 1989- zanikli niektoré sprivatizované podniky , oživenie súkromného podnikania, zdokonalenie maloobchodnej siete

Súčasnnosť mesta

- niekoľko zahraničných priemyselných podnikov, ktoré tvoria *kostru hospodárstva mesta*

- Krupina dnes, ako aj v minulosti leží na *celoeurópskej významnej dopravnej tepne spájajúcej Krakov s Budapešťou*

Urbanistický vývoj sídla

Urbanistická štruktúra mesta sa začala formovať pod vplyvom nemeckých kolonistov, ktorí sa pravdepodobne usadili pri jestvujúcich starších sídlach (zaniknutý kostol sv. Petra). Ich pôvodný, avšak nenaplnený cieľ bolo banské podnikanie. Sídlo sa postupne sformovalo ako typický stredoveký útvar pravdepodobne už koncom 12. storočia. Samotný príchod Sasov zrejme hlavne podnietila ekonomická prosperita oblasti a fakt, že oblasť Štiavnických vrchov pre nich nebola v tejto dobe neznáma. Nemci sem so sebou priniesli nielen nemecké právo, ale aj poznatky o výstavbe a fungovaní stredovekých miest. Václavom Menclom identifikovaný princíp budovania románskych kostolov v širšej banskoštiavnickej oblasti, ktorý spočíva v situovaní kostola na návrší nad osídlením (farský kostol Narodenia Panny Márie) poukazuje na túto spoločnú previazanosť pri budovaní nemeckého mesta.

Prvé zmienky o svetskej architektúre mesta poznáme už z roku 1266, prvé správy o hradbách mesta pochádzajú z roku 1437.

Ako základový kameň a centrum mesta sa stal románsky trojlodový kostol Narodenia Panny Márie (predtým Kostol Blahoslavennej Panny Márie), pri ktorom sa v stredoveku konávali trhy. Postavený je na miernom návrší ponad historickú zástavbu mesta a je datovaný do prvej tretiny 13. storočia. Kde sa skutočne nachádzalo trhové centrum mesta len ťažko s presnosťou určiť. Pramene hovoria o viacerých možných polohách.

Najneskôr však po tatárskom vpáde malo mesto centrum tam kde aj dnes, čiže na hlavnom Svätotrojičnom námestí. Hlavnou osou mesta sa stala obchodná cesta „via magna“ a prírodnou osou sa stala rieka Krupinica, ktorá tečie paralelne s cestným ťahom. Obchod, ktorý prebiehal na námestí mal vplyv na utváraní urbanizmu mesta. Pôdorys mesta je pravidelný, pravouhlého typu, typický pre gotické a renesančné mestá. Farský kostol Narodenia Panny Márie je asymetricky, excentricky umiestnený

na návrší, pomyselne nad mestom a hlavnou dopravnou tepnou, pod ktorým sa vyvíjala urbanistická sídelná štruktúra a hmotovo - priestorové usporiadanie mesta. Najstaršiu pôdorysnú urbanistickú štruktúru mesta charakterizuje šachovnicový systém radenia námestia a ulíc, ktorý sa zachoval dodnes. Ulice smerujú od námestia na všetky svetové strany, ktoré pretínajú paralelné ulice s hlavným cestným ťahom a riekou Krupinica. Súčasná zachovalá pôdorysná štruktúra sídla svedčí o jej historickej nemennosti, dnešné Svätotrojičné námestie má prinajmenšom 700 rokov. V okolí kostola sa počíta ešte so staršou zástavbou. Námestie bolo centrom mesta, kde sa sústreďovali domy najbohatších nemeckých mešťanov, ktorá sa odzrkadľuje v architektúre stavieb.

Slováci v tej dobe nemali nijaké významnejšie práva, preto sa sústreďovali na predmestí mesta, severne od historického jadra mesta. V prameňoch z roku 1617 je zmienka o Dolnej, Hornej a Prostrednej ulici. Časť predmestia sa nazývala Slovenská ulica (záznam z roku 1684, predpoklad existencie už v stredoveku). Radnica na námestí stála už v 15. storočí, jej podoba však nie je známa. V roku 1470 dostalo mesto privilégium, podľa ktorého každý mešťan čo si postaví dom, dostane daňovú úľavu na desať rokov. Úľava od Mateja Korvína mala mestu priniesť opätovný hospodársky a ekonomický vzrast. Týmto privilégiom ovplyvnil aj samotnú architektúru mesta, čím sú meštianske domy potvrdené ešte pred rokom 1526.

Medzi meštiansku renesančnú architektúru možno zaradiť niektoré objekty na Svätotrojičnom námestí, objekty na Sládkovičovej a Partizánskej ulici. Niektoré objekty mali podluby, ktoré boli začiatkom 20. storočia zamurované.

Okrem rozvoja „nadzemnej“ architektúry sídla sa rozvíjal aj „podzemný“ urbanizmus. Sekaním do tufového podlažia vznikali nezvyčajne rozsiahle pivnice, ktoré sú identifikované takmer pod každým domom v historickom jadre mesta. Najpravdepodobnejšie funkčné využitie bolo skladovanie potravín, predovšetkým vína, zásob a cenností. Veľké pivničné priestory sa nachádzajú pod Svätotrojičným námestím a s ním susediacich uličkách, pod budovou dnešnej pošty a Kopňová pivnica pod starou radnicou, ktorej existencia sa ukázala po prepadnutí terénu za objektom radnice v roku 2013. Pivnice sú vzájomne poprepávané chodbami, niektoré zdroje tvrdia o ich prepojení s Banskou Štiavnicou, strážnou vežou Vartovkou, či neďaleký opevneným kláštorom v Bzovíku. Tieto tvrdenia sú však len čisto hypotetické, keďže zatiaľ neprebehol žiadny archeologický výskum. Zachované podzemné priestory sú nepriamym indikátorom polôh pôvodných meštianskych domov. Medzi najstaršie podzemné priestory môžeme zaradiť pivnicu pri Husitskej bašte, datovanou rokom 1444. Podľa výskumu tu pôvodne bol stredoveký káner. V 16. a 17. storočí boli pivnice rozšírené dôsledkom opevnenia mesta hradbami, čím nastal nedostatok a hlavne potreba väčšieho priestoru aj na skladovanie a celkové efektívnejšie využitie priestorov mesta. Ich rozširovanie malo aj bezpečnostný charakter, hlavne kvôli nebezpečenstvu požiarov a tureckých vpádov, či iných prebiehajúcich bojov v tejto lokalite. Bez ohľadu zmapovania podzemných priestorov môžeme tvrdiť, že sa jedná o unikátnu architektonickú formu, ktorá je úzko spätá s historickou sídelnou štruktúrou mesta.

Za ďalší unikát môžeme považovať lokalitu Štrampľoch (nem. steinbruch – kamenný lom), nazývaný aj turecké studne, ktorý sa nachádza mimo pamiatkovú zónu mesta.

Táto lokalita sa nachádza na východnej strane smerom na Tepličky. Štrampľoch je starý tufový lom, do ktorého boli vytesané obydlia. Ťažko datovať ich vznik, ale aj pôvod a funkciu. Jedným z názorov využitia tohto do kameňa vytesaného obydlia je, že sa tu počas tureckých nájazdov v 16.-17. storočí ukrývali samotní Turci.

Najstaršie datované zachované stavby na námestí sú z obdobia renesancie a baroka. Pôvodné domy stavané z dreva a kameňa neskôr nahradila nová architektúra z obdobia vrcholnej a neskorej gotiky. Jeden z mála domov, ktoré môžeme datovať takmer presne je dom vedľa rodného domu A. Sládkoviča. Nad vchodom s portálom je supraporta signovaná rokom 1560. Objekt je jednoduchý s pivničným priestorom, bez výraznejších architektonických detailov. Len na málo domoch sú pravdepodobne staršie základy než z obdobia renesancie a baroka. Charakter gotických dlhých domov sa zachoval na námestí, ktoré však boli hlavne v baroku prestavané. Výraznejšie architektonické znaky sa nezachovali, zvyčajne sú prekryté neskoršou prestavbou.

Významným urbanistickým a architektonickým prvkom charakterizujúci pôdorys alebo aj hmotovo – priestorové usporiadanie mesta je fortifikačná architektúra. Hradby vznikali začiatkom 15. storočia, spomínajú sa už v roku 1437 v ustanovení nového správcu špitála sv. Alžbety za „hradbami“, išlo však zrejme len o drevozemný val. V tomto čase však mešťania pracovali na stavbe murovaných hradieb okolo kostola, ktorý dal postaviť Ján Jiskra z Brandýsa, ktorý so svojim vojskom okolo roku 1440 dobyl Krupinu. Prvá kamenná časť fortifikačnej architektúry mesta bolo práve opevnenie okolo kostola, ktorého zvyšky sa zachovali dodnes. Opevnenie sa skladalo zo štyroch bášť spojených múrom. Severovýchodná bašta bola zároveň bránou do tejto pevnosti. Počas tureckých vpádov postavili bastión, ktorý chránil bránu opevnenia kostola z východnej strany. V renesancii z kostola vznikol mestský hrad podobný typu mestského hradu v Banskej Štiavnici, Banskej Bystrici či Kremnici, len s jednoduchšou koncepciou. Neutíchajúce nebezpečenstvo hroziace ekonomickému základu Uhorska v podobe banských miest si vyžadovalo pohraničné mestá, hrady a niektoré kláštory opevniť, napríklad kláštor v Bzovíku a opevnenie mesta Šahy. Nové spôsoby boja vyžadovali prechod z palisádovej ohrady na mohutné kamenné opevnenie centra mesta. Ako prvé boli postavené mestské brány, ktoré chránili najdôležitejšie budovy mesta. Predmestie so slovenským obyvateľstvom ostalo pred kamennými hradbami. Hradby tak zakonzervovali podobu a rozlohu nemeckého starého stredovekého mesta. Priebeh hradieb možno najlepšie pozorovať na vedute z roku 1676.

Dominantami opevnenia sú vstupné brány z roku 1551, ktoré v rokoch 1905 a 1942 zbúrali. Z dokumentačného hľadiska nevieme exaktne určiť ich konštrukciu a detaily, môžeme sa len domnievať, analogicky určovať. Zdokumentované sú len vo fotografickej verzii. Ďalšiu časť opevnenia tvorili štyri bastióny. Juhozápadný bastión, tzv. Turecká bašta, dnes s funkčným využitím letného amfiteátra mesta, druhá Holá bašta, ktorá stála vedľa dolnej brány, Tupá bašta, tzv. severovýchodný bastión a posledný, severozápadný bastión, ktorý sa nachádzal pri Vodnej bráne, ktorý je súčasnosti obostavaný domami a znížený na ich úroveň. Pôdorysný tvar bášť vychádzal z najlepšej novej obrannej pozície, nadstavané boli cimburím. Drobné strielne boli situované v múroch spájajúce jednotlivé bastióny. Hradby stavali poddaní Čabradského hradu, Zvolenskej a Hontianskej župy a samozrejme aj samotní Krupinčania. V rokoch 1579 až 1583 na zdokonalení opevnenia pracoval aj cisársky architekt Július Ferrari. Dovŕšením fortifikačnej architektúry mesta je strážna

veža Vartovka, postavená na juhovýchodnej strane na kopci nad mestom, ktorá je tiež zobrazená na vedute z roku 1676, len situovaná v zlej polohe voči skutočnosti. Strážna veža má štvorcový pôdorys, siaha do výšky 12,5 metra, postavená je z lomového kameňa, ukončená je ochodzou a drevenou strieškou. Podobných veží bolo na okolí viacero, ale vďaka kamennej konštrukcii veže sa zachovala ako jediná dodnes. Ostatné strážne veže boli budované prevažne z dreva, čo spôsobilo aj ich skorý zánik. (drevená strážnica v lazničkej lokalite Starý Háj) .

Na vedute mesta z roku 1676 môžeme na pravej strane identifikovať palisádovú ohradu s bránami , ktorá predstavuje alebo zahrňuje predmestie v tom čase aj so zástavbou, tvorí akési severné predpolie pre opevnenie mesta. Na vedute máme možnosť vidieť kontrast bohatého nemeckého mesta, obohnaneho kamennými hradbami a slovenského predmestia. Z písomných prameňov a účtov môžeme tvrdiť, že predmestí býval veľký počet obyvateľov, čo následne predpokladá rozvinutú urbanistickú štruktúru a uličnú sieť.

Mesto s predmestím spájal malý rínek, dnes námestie SNP, kde sa takisto ako na hlavnom námestí konali trhy a jarmoky. Pamiatky tu môžeme datovať do obdobia skôr než renesancie (domy na Pribinovej ulici). Pivnice pod objektmi na západnej strane rínku indikujú ešte staršie stavby.

V 18. storočí sa mesto rozrastalo východným smerom, za riekou Krupinicu, v častiach na švábskom a mestskom majeri, kde sa sústredili hospodárske budovy mesta.

Rákocziho povstanie v roku 1708 vypálilo mesto do tla, zhoreli aj domy datované spreď roku 1550. Obyvatelia sa utiekali do hôr na lazy alebo do podzemných priestorov pivníc. Počas tureckých nájazdov a stavovských povstaní sa urbanistické usporiadanie mesta výrazne nemenilo.

V roku 1710 postihla mesto morová epidémia. Pripomienkou je morový stĺp Najsvätejšej Trojice na Svätotrojičnom námestí. Postavený bol roku 1752 a jeho autorom je sochár Dionýz Stanetti, ktorý bol sliezskeho pôvodu a pôsobil v banskoštiavnickej oblasti. Toto bol jeho prvý z trojice veľkých morových stĺpov. Ďalšie stoja v Banskej Štiavnici a Kremnici. V súčasnosti je na mieste osadená kópia stĺpa z rúk sochárov Ladislava Lebedinského a Ondreja Kubovčáka. Ku kópii sa pristúpilo dôsledku nízkej kvality krupinského tufu, ktorý bol na stavbu konštrukcie, ale aj samotných plastík použitý.

Po vydaní tolerančného patentu Jozefa II., bol v Krupine v rozmedzí rokov 1784 – 1786 postavený evanjelický kostol. Mladšia klasicistická veža na nároží námestia stojí oddelene od kostola.

Od 18. storočia sa rozširuje lazničné osídľovanie, ktoré prišlo s utíchajúcimi bojmi a obdobím bez nepokojov. Dosídľovanie lazov prebiehalo ďalej v 19. a 20. storočí. Lazničné obydlie malo 2-3 priestory, maštal a pájtu, čiže stodolu. Prekryté boli slamenou strechou. Dodnes sa zachovali lazničné sídla, ktoré sú charakteristickým prvkom v krajinej štruktúre okolia mesta.

V 19. storočí nastáva urbanistický rozvoj mesta po severnej južnej osi, tento rozvoj podnietilo vybudovanie hontianskej železnice. Postupne sa zahusťovala sídelná štruktúra od starého mesta k železnici. Mesto sa rozširovalo po hlavnej osi pozdĺž

rieky Krupinice až po Kaplnku Panny Márie, ktorú môžeme identifikovať na katastrálnej mape z roku 1868. V južnej časti mesta sa sústreďovali súkromné domy – Halmayho dom so súkromným parkom a v roku 1916 vybudovaný parný mlyn v blízkosti železničnej stanice.

Na prelome 19. a 20. storočia sa začali objekty na hlavnom námestí prestavovať v duchu historizujúcej architektúry. Koncom 19. storočia sa pristúpilo k zbúraníu mestského domu dôsledku statických porúch stavby. Nový projekt radnice od banskoštiavnického architekta bol v duchu barokovo-renesančnej architektúry. Radnica bola v roku 1901 dokončená. Ďalším historizujúcim počínom je romantický kaštieľ – Halmayho dom, ktorého výrazové stvárnenie sa vymyká architektonickej tvorbe v meste. Kaštieľ je osadený do súkromného parku, kde sa nachádza aj chránený strom – Tisovec dvojradový.

V 20. storočí stráca mestské opevnenie svoju dominantnosť. Na viacerých miestach sú múry prebúrané. V rokoch 1905 a 1942 došlo k zbúraníu vstupných brán, ktoré „bránili“ rozširujúcej sa doprave, napriek tomu, že bol spracovaný projekt na riešenie zložitej dopravnej situácie, ktorý počítal so zachovaním vstupných brán, pristúpilo sa k ich zbúraníu. Po roku 1918 sa ďalej rozširovalo mesto severne južným smerom. Vznik ČSR prinieslo nové architektonické smery. Budovali sa nové verejné budovy v duchu nového architektonického smerovania, funkcionalizmu, ktorý sa čoraz viac presadzoval vo výrazovom stvárnení mesta. V 30-tych rokoch 20. storočia boli postupne postavené budovy Nemocenskej poisťovne, Meštianska škola, Roľnícky dom a Roľnícka vzájomná pokladnica, finančná budova či Berný úrad, Stredoslovenská národná banka, plaváreň – tzv. plaviarňa a Kleinov dom. Okrem výstavby verejných budov, bol v roku 1938 založený mestský park, ktorý niesol názov Park Andreja Hlinku. Súčasný názov, Park Andreja Sládkoviča získal v roku 1957.

Park je situovaný v bezprostrednej blízkosti farského kostola Narodenia Panny Márie a mestského opevnenia. K najhlavnejším hodnotám parku patria stromy, prevažne lipy, ktoré tu rastú od jeho založenia. Umelecko-historickým hodnotám možno zaradiť sochu Andreja Sládkoviča, ktorej autorom je národný umelec Fraňo Štefunko.

V roku 1940 malo mesto už nový regulačný plán, ktorý zahŕňal návrh elektrifikácie, vodovodu a kanalizácie mesta. Predtým mesto zásobovalo vodou 6 studní, do dnešných čias sa zachovala jediná studňa na Palánkovej ulici. Okrem technickej infraštruktúry mesta sa v rokoch existencie Slovenského štátu vybudovali viaceré významné stavby, a to budovy cirkevných spoločenstiev – Jubilejný katolícky kultúrny dom, katolícka a evanjelická fara, evanjelický kultúrny dom a budova okresného úradu na hlavnom námestí (dnes budova Jednoty). Tieto stavby charakterizujú úradu na hlavnom námestí (dnes budova Jednoty). Tieto stavby charakterizujú betónové základy, tehlové múry, železobetónová konštrukcia a architrávny systém. Vyjadrovali nového ducha modernej doby. Úpravou prešlo aj Bočkayho námestie situované pri farskom kostole. Napriek bohatej výstavbe v tomto období, mesto v roku 1942 prišlo o jednu z najhodnotnejších stavieb, a to zbúraním Dolnej brány mestského opevnenia.

Mesto po požiaroch, začali trápiť povodne, kvôli nedostatočnej regulácii rieky Krupinica. Okrem povodní, sa mestom v roku 1944 prehnala veterná smršť, ktorá poškodila mnohé rodinné domy a časť verejných budov.

Vážne zásahy do integrity historického mesta sa začali po druhej svetovej vojne a pokračujú dodnes.

Po roku 1948 sa mení nielen režim, ale mení sa aj samotná architektúra. Populačný, a teda aj stavebný rozmach je pre toto obdobie príznačný. Nová priemyselná výroba, prílev obyvateľstva z okolia, iný politický smer a v ňom sa tvoriaci socialistický realizmus mimoriadne zasiahol do urbanizmu mesta. Západná časť Svätotrojičného námestia bola zbúraná, aby postúpila priestor novej zástavbe domu služieb a pošty s architektonickým výrazom prislúchajúceho smeru socialistickému realizmu. Tieto betónové stavby výrazne narušili celistvosť a priestorové zónovanie námestia. Stali sa novými dominantami centra, čím zmenili a narušili pôvodný historický charakter námestia. Od roku 1956 začali práce na regulácii rieky Krupinica, ktorý takisto pozmenil charakter prírodného prostredia mesta. Ďalšími zásahmi do integrity mesta boli zbúranie Holej bašty, ktorá postúpila miesto novému parkovisku. Od polovice 20. storočia začína obnova historických objektov. Koncom 80-rov 20. storočia bola zbúraná časť ulice ČSA, kde boli historické objekty postupne nahrádzané novou architektúrou, bez ohľadu na historický kontext mesta. V druhej polovici 20. storočia sa začína mesto rozširovať pod vplyvom novej zástavby na Školskej ulici a Ulici Janka Kráľa. Ďalšia výstavba pokračuje stavbami panelových bytových domov na Ulici Malinovského, Ulici M.R. Štefánika a Majerskom rade, ktoré sa nachádzajú v bezprostrednej blízkosti pamiatkovej zóny. V južnej časti mesta sa vytvorila priemyselná zóna mesta. Po roku 1989 boli postavené objekty novej tržnice, obchodného domu a okresného úradu. Na mieste zbúraného Kleinovho domu a Holej bašty bol v roku 2006 postavená nová veľkopredajňa obchodného reťazca.

Od roku 1975 sa mesto riadi územným plánom, ďalší bol schválený v roku 2004. Problém rozširujúcej sa dopravy európskeho významu, ktorá pretína pamiatkovú zónu mesta by mala riešiť plánovaná výstavba obchvatu.

Od roku 1996 Krupina opäť plní funkciu okresného mesta. Je administratívnym, školským a hospodárskym centrom pre obyvateľov okresu, ktorá je zároveň prirodzenou spádovou oblasťou.

Definovanie pamiatkových hodnôt podľa vyhlásenia PZ z roku 1991

- a) urbanisticko-priestorové hodnoty historického jadra s pravidelným námestím obdĺžnikového tvaru s nadväzujúcou blokovou zástavbou
- b) pohľadová panoráma pamiatkovej zóny s vyrovnanou výškovou hladinou zástavby a zdôrazneným postavením historických objektov (farský kostol s opevnením a vstupnou bránou, mestská veža)
- c) nehnuteľné kultúrne pamiatky, objekty dotvárajúce prostredie pamiatkovej zóny
- d) zeleň dotvárajúca prostredie pamiatkovej zóny

Súčasný stav zachovania pamiatkových hodnôt územia

Súčasný stav zachovania pamiatkových hodnôt – rozšírenie PZ

Sektor 1

Historická hodnota územia sektora spočíva hlavne v zachovaní pôvodnej štruktúry zástavby, ktorá sa tu sformovala v 18. a 19. stor, prvé objekty tu už pravdepodobne stáli v 17. stor. Predmestie s charakterom vidieckej zástavby bolo obkolesené palisádovým opevnením, čo determinovalo jeho vývoj. (viď. kap. 2.1.1.) Remeselnícko – roľnícke objekty dnes už v prevažnej väčšine plnia len funkciu obytnú. Niektoré objekty si však stále zachovávajú tradičnú formu drobného poľnohospodárstva.

Štruktúra zástavby západnej časti Hornej ulice je nositeľom **urbanistických hodnôt** pre svoju zachovanú historickú parceláciu. Parcela je dlhá, úzka, kolmo orientovaná na uličnú čiaru. Objektová skladba sa vyznačuje pozdĺžnym jednotraktovým domom remeselnícko-roľníckeho typu.

Z urbanistického a architektonického hľadiska (**urbanistická a architektonická hodnota**) je pre zachovanú štruktúru charakteristická zachovaná pozdĺžna, dlhá, úzka parcela kolmo orientovaná do ulice. Zachované objekty sú pozdĺžne jednotraktové remeselnícko-roľníckeho typu. Typickým prvkom čelnej fasády je vstupná brána situovaná buď v centrálnej časti alebo v bočnej časti štítovej fasády. Objekty si zachovali vyrovnanú výškovú hladinu jednopodlažných domov, ktoré sú zastrešené sedlovou strechou. Za dvorovou časťou k objektom prislúcha úzky dlhý pás vysokej zelene. (pre okolie Krupiny typické hlavne ovocné stromy) Objektová skladba nie je vo väčšej miere narušená dispozičnými zmenami. Objekty prešli výmenou okenných a dverných výplní. V tejto časti predmestia si zachovali svoje pôvodné hmotovo - priestorové proporcie. V siluete ulice dominuje vysoká zeleň ukončujúca západnú stranu domov. Niektoré objekty dodnes prezentujú **umelecko-remeselné hodnoty** zachovaných vstupných brán a okien, ktoré sa v rámci Slovenska nikde nezachovali v tak početnom množstve. Horná ulica je príkladom tzv. „slovenského“ predmestia formujúceho sa popri „nemeckom“ meste situovaného vo vnútri mestského opevnenia.

Sektor 2

Zachovaný múr opevnenia mesta je nositeľom hodnôt historických, urbanistických, architektonických, ale aj dokumentačných. Je na mieste pamiatkovú zónu mesta rozšíriť o toto územie, pretože je dôležité chrániť mestské opevnenie ako celok, ktoré bolo vybudované na ochranu nielen samotných obyvateľov mesta Krupina, ale bolo súčasťou obranného systému chrániaceho hornouhorské banské mesta v čase tureckých nájazdov.

Súčasný stav zachovania pamiatkových hodnôt – redukcia PZ – zánik

Podľa katastrálnej mapy z roku 1868 je v tejto časti územia urbanistická štruktúra rozvinutá len v polohe dnešnej Pribinovej ulice (obchodná cesta via magna). Táto časť zástavby je z hľadiska historického vývoja sídla najmladšia v porovnaní s rozvinutou urbanistickou zástavbou šachovnicového radenia rozvíjajúcou sa už v stredoveku, a teda nie je reprezentant významných historických hodnôt. Z urbanisticky - architektonického hľadiska má táto časť územia PZ charakter novodobej zástavby. Dnešná podoba územia je charakterizovaná novodobou objektovou skladbou hlavne v severozápadnom cípe. Severnú časť PZ ukončuje drobná priemyselná výroba. Historické objekty situované popri hlavnej dopravnej trase sú poznačené novodobými zásahmi, ako sú výmeny pôvodných okenných a dverných konštrukcií, rôzne nadstavby a prístavby. Objekty nie sú reprezentantmi významných urbanistických a architektonických hodnôt.

Táto časť územia nie je nositeľom takých pamiatkových hodnôt, aby bolo súčasťou legislatívne chráneného územia.

Ďalšími zásahmi do integrity mesta bola prestavba východnej časti ulice M. R. Štefánika medzi hlavným Svätotrojičným námestím až po hranicu južného opevnenia historického jadra. Ide o územie vnútri niekdajších hradieb a teda o súčasť najstaršej historickej časti mesta. Historické objekty boli postupne búrané a nahrádzané novou architektúrou, bez ohľadu na historický kontext. Na začiatku týchto výrazných premien, ignorujúcich historický mestský urbanizmus, bolo zbúranie Dolnej brány v roku 1942. Okolité mestské opevnenie bolo do tohto obdobia takmer kompaktné zachované, neskôr boli jeho časti odstránené z dôvodu zmien zástavby, rozširovaní parkovacích plôch (Holá bašta (južný bastión) bol zbúraný a nahradilo ho parkovisko). Koncom 80-tych rokov 20. storočia bola zbúraná už celá spomínaná časť ulice M.R. Štefánika. V prvej fáze bola v roku 1987 dokončená budova tzv. Obchodného domu a zvyšná odstránená časť ulice, vďaka zmenám v roku 1989, zostala prázdnu plochou využívanou ako parkovisko. V roku 1998 bol dostavaný a následne v roku 1999 skolaudovaný komplex budov Okresného úradu Krupina. V roku 2006 bola na mieste niekdajšieho južného bastiónu vybudovaná veľkopredajňa obchodného reťazca. Tieto stavby výrazne narúšajú identitu historického mesta a to po architektonickej stránke predovšetkým komplex Okresného úradu, ktorý vzbudzuje architektonickou formou mnohé pochybnosti. Vo svojom architektonickom výraze nesie historizujúce prvky, urbanisticky však nerešpektuje historický kontext svojho okolia.

Východná časť ulice M. R. Štefánika medzi Svätotrojičným námestím a bývalou južnou hranicou opevnenia je dnes jазvou pamiatkovej zóny mesta Krupina. Hlavným dôvodom nie je len zbúranie pôvodnej zástavby v 80. rokoch, ale to, že nekontextuálna nová výstavba je v rozpore s hodnotami mesta reprezentovanými predovšetkým rešpektovaním historického urbanistického členenia. V historicky najstarších a zároveň najvýznamnejších častiach mestskej zástavby je dôležité, aby akákoľvek nová výstavba priniesla minimálne také hodnoty, ako mala tá, ktorú nahradila. V tejto časti došlo k úplnému zániku pamiatkových hodnôt.

Súčasný stav zachovania pamiatkových hodnôt územia PZ

Územie pamiatkovej zóny môžeme z hľadiska funkčného využitia rozdeliť na určité funkčné celky. Historické jadro mesta, ohraničené mestským opevnením v priebehu dejín plnilo najmä obchodnú funkciu, dôvodom bola historická obchodná cesta „via magna“, na ktorú nadväzovala tradícia trhov a jarmokov mesta (Veľký a Malý rínok). Tú plní dodnes, avšak tradícia trhov na námestiach postupne vymizla. Vďaka nemeckým kolonizátorom a ich prínosu v zmysle práva, ktoré so sebou priniesli, sa stala Krupina nielen administratívno-správnym centrom pre okolie, ale aj vzorom pre iné slovenské mestá, plnila tak administratívnu a správnu funkciu mestského, ale aj nadmestského významu . Tú si tiež zachovala dodnes, svedčia o tom aj negatívne zásahy v rámci PZ.(napríklad Budova Okresného úradu). Hlavná dopravná tepna, ktorá si svoje postavenie zachovala dodnes negatívne vplýva hlavne na architektonické a výtvarné hodnoty zástavby sídla.

Obchod a administratíva sa sústreďovali pozdĺž hlavnej obchodnej cesty „via magna“, smerom do uličiek po hranicu hradieb sa sústreďovala hlavne obytná funkcia.

V neposlednom rade Krupina vďaka svojej polohe plnila predovšetkým funkciu fortifikačnú, čoho dokladom sú pamiatky mestského opevnenia a strážnej veže. Vartovka po adaptácii našla svoje nové využitie v podobe rozhľadne. Dnes mestské hradby plnia funkciu dokumentačnú, dôležité je preto hľadanie správneho riešenia ich obnovy, prezentácie a interpretácie, pretože v súčasnosti dochádza k ich sústavnému znehodnocovaniu rôznymi prístavbami, a tým strate ich pamiatkových hodnôt.

Slovenské predmestie, čiže severná časť pamiatkovej zóny, plnila hlavne funkciu bývania spojenú s obchodom. Sústreďovali sa tu objekty remeselnícko – roľníckeho typu. Dnes plní v drvivej väčšine funkciu obytnú, okrem hlavnej dopravnej trasy (Pribinová ulica), na ktorej sa dodnes sústreďujú rôzne prevádzky, či už obchodu tovaru alebo služieb.

Už len samotným historickým kontextom si dodnes zachovalo spoločensko – kultúrne funkciu, o čo sa predovšetkým zaslúžili katolícky a evanjelický dejatelia v minulosti.

V neposlednom rade územie plní oddychovo – relaxačnú funkciu, ktorá vyplýva hlavne z jeho prírodných daností, ale aj zo zelene, ktorá je situovaná v pamiatkovej zóne, zastúpená mestským parkom A. Sládkoviča, náučným parkom pri Halmayho dome, či zeleňou so sadovníckou úpravou na Svätotrojičnom námestí.

Polyfunkčný charakter územia daný historickým vývojom je zachovaný dodnes.

Zachovanie, údržba a regenerácia historického pôdorysu a parcelácie vo vzťahu k pamiatkam a hodnotám územia

Historická pôdorysná štruktúra sídla je charakterizovaná pozdĺžnou osou hlavnej dopravnej trasy, ktorá sa ťahá severne južným smerom a tvorí hlavnú kompozičnú os sídla, na ktorú nadväzuje radová zástavba. V historickom jadre mesta sú priemetom pôdorysnej štruktúry meštianske domy, pre ktoré je charakteristická väčšia plošná výmera. Severným smerom, za námestím SNP pokračuje zástavba radových remeselnícko – roľníckych typov domov, ktoré majú menšiu pôdorysnú výmeru. Na dopravnú tepnu sa zo západnej strany v centrálnej časti sídla napája Svätotrojičné námestie. Námestie má pravouhlý obdĺžnikový tvar, ktorý je ohraničený radovou zástavbou. Na hlavné námestie nadväzuje Bočkayho námestie, ktoré tvorí akési predpolie pre farský kostol. Námestie SNP priečne pretína hlavný dopravný ťah. Má vidlicový tvar a tiež je lemovaná radovou zástavbou. Sídelná štruktúra sa postupne scelila do určitých blokov zástavby so šachovnicovým pôdorysným priemetom. Historický pôdorys je zachovaný v takmer neporušenom stave. Jestvujúca zástavba rešpektuje zachovanú historickú parceláciu. K zakonzervovaniu historického pôdorysu počas jeho vývoja prispelo hlavne mestské opevnenie, ktoré tvorí základnú zložku sídelnej štruktúry mesta. K výraznému zásahu do pôdorysu mesta došlo v juhovýchodnej časti územia, kde došlo k zbúraní časti historickej zástavby ešte pred vyhlásením pamiatkovej zóny. Nahradené boli postupne novou zástavbou, ktorá úplne potlačila všetky stopy historickej dispozície mesta. Urbanistické hodnoty sídla spočívajú v takmer autentickom zachovaní historického pôdorysu. Takýto typ pôdorysu je charakteristický pre gotické a renesančné mestá. Ďalším charakteristickým prvkom pôdorysu mesta spočíva vo vzájomnej previazanosti

zástavby pri hradbách a samotných hradbových múrov. Pôdorys objektov sa vyznačuje pozdĺžnou úzkou parcelou, kde objekt je súbežný a priamo napojený na múr opevnenia alebo je múr integrálnou súčasťou samotného objektu. Typická hradbová ulička sa nevyvinula. Parcelácia intravilánu mesta sa vyznačuje pozemkom typicky stredovekým dlhým úzkym a koľmo orientovaným k uličnej čiare. Pôdorysný priemet objektov je väčšinou v tvare písmena L alebo U, niekde môžeme vidieť v dvornej časti situované solitérne hospodárske objekty. Prestavbami a hlavne dostavbami dvorových krídel dochádza k postupnému zanikaniu ich tradičného historického pôdorysného usporiadania v mierke parcely. Príznačným prvkom, ktorý dotvára krajinnú štruktúru okolia mesta je rozptýlené laznícke osídlenie. Tieto poľnohospodárske usadlosti sú rozptýlené v celom okolí mesta. Tvorili sa hlavne popri hlavných cestách do okolitých významných miest (napríklad cesta do Banskej Štiavnice – laznícke usadlosti na Petre, Starý háj, atď.). Kultúrna krajinná štruktúra sa vytvorila hlavne pod vplyvom rozvoja vinohradníctva, ktoré zohrávalo dôležitú úlohu v hospodárstve mesta. Dodnes sa zachovala čitateľnosť terás vinohradov, ktoré sa sformovali pod vplyvom konfigurácie terénu (lokalita Červená hora, Stará hora), a teda mali vplyv na formovanie parcelácie extravilánu mesta.

Zachovanie, údržba a regenerácia hodnotnej objektovej skladby pamiatkového územia

Historické dedičstvo objektovej skladby spočíva v splynutí viacerých typologických druhov stavieb, ktoré sa sformovali do určitých zonálnych celkov. Základovú dosku objektovej skladby mesta dodnes tvorí románsky kostol Narodenia Panny Márie s okolitou zástavbou, kde je predpoklad zvyškov najstaršej zástavby mesta. Najpočetnejšie zastúpenie majú a zároveň najviac prestavované sú objekty obytného charakteru. Najstaršia svetská architektúra mesta je sústredená okolo hlavného námestia. Nepriamym dôkazom existencie staršej zástavby sú zachované podzemné priestory. Pre meštiansku zástavbu je typický veľkorysejší pôdorys a priestorová skladba, s prevažne zaklenutými stropmi, poznamenané barokovým a klasicistickým architektonickým výrazom. Kompozičnú jednotnosť historickej zástavby námestia postupne negatívne narušila nová, priestorovo preexponovaná zástavba na západnej strane – historizujúca radnica, dom služieb a budova pošty. Stavebný charakter mesta dodnes určujú meštianke domy v symbióze s dominantnými sakrálnymi stavbami – katolícky a evanjelický kostol, mestská veža, piaristický kláštor, či trojičný stĺp. Napriek neustále prebiehajúcim novodobým stavebným zásahom, ďalšiu zachovanú hodnotnú objektovú skladbu mesta tvorí „slovenské predmestie“, pre ktoré je príznačný dodnes zachovaný vidiecky charakter remeselnícko – roľníckych domov. Tvorí kompaktnú zástavbu jednopodlažných stavieb na území za renesančnými hradbami, v uličkách, ktoré plynulo nadväzujú na námestie SNP. Najviac zastúpený je tu typ obytného historického domu, tvorený dvoma časťami – obytnou a hospodárskou s prejazdom do dvora buď v centrálnej alebo krajnej polohe čelnej fasády. Výrazovým prvkom objektov sú zachované drevené vstupné brány týchto prejazdov, významná hodnota týchto brán nespočíva len v ich prevedení, ale samotným faktom, že Krupina je jedno z mála miest na Slovensku, kde sa v tak početnom zastúpení zachovali dodnes. Osobitú miestnu variáciu výplňových konštrukcií charakterizuje typ archaicky pôsobiacej drevenej doskovej zvlakovej konštrukcie brán. V centre mesta sú pre brány typické noblesnejšie rámové konštrukcie s kazetami.

Zachovanie, ochrana a prezentácia mestského opevnenia

Mestské opevnenie, postavené v súvislosti s tureckými vpádmi, sa s výnimkou mestských brán a niekoľkých bastiónov zachovalo v značnom rozsahu. Najstaršou časťou opevnenia je vlastné opevnenie románskeho kostola, ktoré dal postaviť Ján Jiskra z Brandýsa, ktorý so svojim vojskom dobyl mesto. Opevnenie kostola tvorili štyri bašty spojené obranným múrom. Z bašt sa zachovala len príznačne pomenovaná, Husitská bašta a obranný múr. Nebezpečenstvo zo strany osmanských Turkov definitívne ovplyvnila urbanistickú a architektonickú podobu stredovekých miest, nevynímajúc Krupinu. Vďaka svojej polohe sa mesto stalo významným vojenským strediskom pri obrane stredovekých banských miest. Už na katastrálnej mape z roku 1868 je čitateľný fenomén zástavby v okolí kamenného opevnenia. Múr sa stal súčasťou jednotlivých objektov, buď ako nosná konštrukcia steny, alebo sa k múru objekt dostaval, alebo len tvoril ohraničenie parcely. Objekty sú radené buď v súbežnom postavení s múrom, alebo múr uzatvára objekty tvaru L, do tvaru U. Tento jav sa zachoval dodnes. Rekonštrukciami niektorých týchto hraničných domov dochádza k stálej devastácii múru, v niektorých častiach je v dezolátnom stave. Napriek tomuto fenoménu opevnenia bez vnútornej hradnej uličky, sa veľmi v dobrom stave zachovali juhozápadný bastión a na neho nadväzujúci múr, ktorý tvorí východnú stenu parku A. Sládkoviča. Táto časť hradiab je v najlepšom stave a je adekvátne prezentovaná. Nevyhovujúca je však funkcia bastiónu, ktorý je súčasťou amfiteátru. Zachované murivo mestského opevnenia je nutné očistiť od náletovej zelene, odborne konzervovať a čo v najväčšej miere ho prezentovať. Východná časť múru opevnenia nachádzajúcom sa na Kuzmányho ulici, nie je súčasťou pamiatkovej zóny. Opevnenie stredovekého kráľovského mesta je nutné chrániť v jeho celom zachovanom rozsahu, ktorý spolu so strážnou vežou Vartovkou tvoria jeden celok, ktorý sa s inými strategicky rozmiestnenými opevneniami a strážnymi vežami tvorili celý obranný komplex vojenskej stratégie proti tureckému nebezpečenstvu.

Zachovanie, údržba a regenerácia výškového a priestorového usporiadania objektov

Dominantné postavenie má románsky kostol Narodenia Panny Márie so vstupnou vežou a Husitskou baštou, umiestnenými excentricky voči hlavnej dopravnej kompozičnej osi mesta. Dominantné postavenie v celkovom obraze mesta ale aj parciálnom, v rámci hlavného námestia má tiež mestská veža. Dominantné postavenie historických objektov je zdôraznené vyrovnanou výškovou hladinou historického jadra. V interiéri mesta historický architektonický výraz potlačili viaceré novodobé zásahy (objekty postavené ešte pred vyhlásením pamiatkovej zóny), ktoré z časti na seba prebrali dominantné postavenie. Negatívnym javom, prejavujúcim sa hlavne v príľahlých uličkách historického jadra sú viditeľné necitlivé zásahy na niektorých historických objektoch. Zväčša sa jedná o priestorovú preexponovanosť, nedodržanie výškovej hladiny či dokonca historickej stavebnej čiary. Prestavby a dostavby zväčša nenadväzujú a nereagujú na historický kontext urbanistického, architektonického, kompozičného výrazu zachovaného historického mesta, ktorý sa pod vplyvom takýchto zásahov vytráca. K úplnej strate historických hodnôt došlo v juhovýchodnej časti zóny, preto navrhujeme túto časť z pamiatkového územia vypustiť. Vyrovnanú výškovú hladinu a aj priestorové usporiadanie si zachovala značná časť zástavby v severnej časti mesta. Aj vo výškovej hladine mesta môžeme vidieť skutočnosť postavenia mesta „in muros“ s vyššou a veľkorysejšou mestskou zástavbou a predmestia s nízkymi objektmi vidieckeho charakteru.

Zachovanie, údržba a regenerácia prvkov uličného interiéru a uličného parteru

Medzi hodnotnejšie prvky uličného interiéru mesta patria pomník Červenej armáde situovaný v južnej časti Svätotrojičného námestia a pomník Andreja Sládkoviča umiestnený v mestskom parku. Medzi ďalšie prvky drobnej architektúry mesta môžeme uviesť fontánu umiestnenú v centrálnej časti Svätotrojičného námestia a pomník pripomienky povodne z roku 1999, ktorý je osadený na Námestí SNP pri hlavnej ceste. Iné prvky drobnej architektúry mesta sú zastúpené len minimálne. Prvky verejného vybavenia (lavičky, mestské osvetlenie, smetné koše, informačný systém) sú síce z väčšej časti obnovené, chýba im však jednotný koncept. Honosnejšia výzdoba fasád objektov je čitateľná na hlavnom námestí. Tento historický výraz fasád je narušený v oblasti parteru nekonceptnými úpravami komerčného charakteru. Reklamné tabule, výklady a rôzne nápisy nízkej výtvarnej úrovne značne negatívne prispievajú k celkovému obrazu mesta. Riešením by bol jednotný návrh reklám pre komerčné prevádzky nachádzajúce sa v pamiatkovej zóne, ktoré by s jednoznačnosťou prispeli k prinavráteniu hodnotných pohľadov a pozdvihli by historický charakter na územie v úrovni uličného interiéru a parteru. Povrchové úpravy komunikácií mesta sú novodobé, prevažuje asfaltová úprava na úrovni uličnej siete mesta. Hlavné námestie, s príľahlými ulicami smerom k mestskému parku a farskému kostolu sú v určitých pásoch dlaždené čadičovými kockami. Námestie SNP prešlo nedávnou obnovou a je dlaždené betónovými kockami. Hodnotným architektonickým detailom v interiéru mesta sú zachované pôvodné drevené brány, situované vo svojej honosnejšej podobe v historickom centre a v jednoduchšom prevedení v severnej časti mesta. Večernú a nočnú atmosféru historického mesta umocňuje osvetlenie dominanty farského kostola.

Charakteristickú siluetu mesta určujú v historickom jadre Krupiny zachované historické dominanty mesta v podobe farského kostola a mestskej veže evanjelického kostola.

Panoráma mesta je najlepšie vnímaná z rozhľadne strážnej veže Vartovky. Panoramatický pohľad zahŕňa vyrovnanú výškovú zástavbu historickej časti mesta s dominantným postavením farského kostola a mestskej veže. Pohľad dotvára okolité prírodné prostredie Štiavnických vrchov a Krupinskej planiny, ktoré sú dotvorené laznickým osídlením. Špecifickým a udržiavaným prvkom historickej panorámy mesta Krupina je objekt Vartovky situovaný na návrší východne od historického jadra. Dominantnosť historických objektov v panoráme mesta narušila výstavba výškových panelových bytových domov lemujuúcich východný breh riečky Krupinica.

Zachovanie a prezentácia archeologických nálezísk a ich začlenenie do organizmu územia

Potenciál možných archeologických situácií v rámci územia PZ nám prinášajú nepreskúmané podzemné priestory. Sú nepriamym dokladom najstaršej zástavby mesta. Zachytenie stôp staršieho osídlenia môžeme predpokladať hlavne v oblasti okolo farského kostola. Archeologický výskum poniže Svätotrojičného námestia potvrdil predpoklad, že v zemi sú ukryté zvyšky hradieb zo 16. storočia (základy južnej mestskej brány, priebeh hradného múru). Perspektíva možných nálezov v rámci mesta je podporená množstvom nálezov v jeho okolí (lokalita na Petre – základy románskeho kostola Sv. Petra).

Zachovanie, ochrana a regenerácia historickej zelene a prírodných hodnôt územia

V historickom jadre mesta je zeleň vo väčších celkoch zastúpená predovšetkým Mestským parkom Andreja Sládkoviča a sadovníckou úpravou Svätotrojičného námestia, vrátane stromoradia oddelujúceho námestie od Ulice Čsl. armády. Súvislejšie pásy zelene vytvárajú súkromné záhrady a zatravnené brehy riečky Krupinica. Verejná zeleň je pravidelne udržiavaná, špecifickú ochranu však požíva len mestský park, ktorý je vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku.

Zachovanie, ochrana a regenerácia ďalších kultúrnych hodnôt

V roku 1820 sa tu narodil významný národný dejateľ a básnik štúrovskej generácie, Andrej Braxatoris – Sládkovič. Rodný dom básnika je národnou kultúrnou pamiatkou. Jeho meno nesie múzeum mesta, ale aj mestský park. Ďalšími osobnosťami mesta sú opäť spisovatelia, a to Elena Maróthy-Šoltéssová, ktorá sa v roku 1855 narodila v rodine evanjelického kňaza a je zakladateľkou slovenského ženského hnutia. Spisovateľ medzivojnového obdobia, Jozef Ciger-Hronský sa síce narodil vo Zvolene v roku 1896, no do Krupiny sa presťahoval začiatkom 20. storočia. Medzi osobnosťami mesta Krupina vyniká Rudolf Geschwind, ktorý sa na medzinárodnej pôde preslávil šľachtením ruží. Jeho ruža – čajohybrid Gruss an Teplitz má prívlastok svetová a je zaradená do svetovej siene slávy starých ruží.

Pamiatkové hodnoty historického kráľovského mesta Krupina sú len súčasťou väčšieho celku hodnotného územia. Prírodné danosti a zaujímavosti okolia mesta, o ktorých nie je núdza spolu so zachovanými pamiatkami ľudskej činnosti v okolí spolu vytvárajú nezameniteľne hodnotné prostredie kultúrnej krajiny.

Vyhodnotenie pamiatkových hodnôt územia

Urbanisticko - historické hodnoty štruktúr pamiatkového územia

Zachovaná historicky vyvinutá urbanistická štruktúra čitateľná v pôdorysnej dispozícii pamiatkového územia

- farský kostol Narodenia Panny Márie s najstarším opevnením okolo kostola
- pravouhlé obdĺžnikové námestie v centrálnej polohe orientované severne južným smerom
- hlavná dopravná tepna, ktorá určila podobu a formovanie urbanistickej štruktúry mesta
- historicky vyvinutá uličná sieť
- objekty stavané do pravidelných blokov
- spôsob situovania objektov historickej štruktúry na parcele
- zvyšky mestského opevnenia vymedzujúce najstaršie historické jadro mesta

Zachovaná historicky vyvinutá silueta a panoráma mesta determinovaná

- konfiguráciou terénu

- situovaním architektonických dominánt – farský kostol Narodenia Panny Márie situovaný na miernom návrší, mestská veža situovaná na Svätotrojičnom námestí
- vyrovnanou výškovou zástavbou v pamiatkovom území

Čiastočne zachovaná historicky vyvinutá objektová skladba

- pozostávajúca z objektov NKP, vytypovaných na vyhlásenie, s pamiatkovou hodnotou a dotvárajúcich prostredie
- typologická skladba pamiatkového územia: sakrálna architektúra, fortifikačná architektúra, meštianske domy, remeselnícko – roľnícke domy

Architektonicko – historické hodnoty objektov pamiatkového územia

Pôdorysná dispozičná schéma objektov v pamiatkovom území

- Meštianske domy situované na úzkych parcelách prevažne prejazdového typu
- Remeselnícko – roľnícke objekty prejazdového a priechodného typu
- Solitéry – sakrálna, verejné stavby
- Fortifikačný systém mesta – zvyšky hradných múrov, Turecká a Husistská bašta

Hmotovo-priestorové riešenie a architektonický výraz objektov

- Vyrovnaná výšková hladina objektov
- Zachovaná strešná krajina – sedlová strecha

Výtvarné a umelecko – historické hodnoty objektov

- zachované drevené konštrukcie vstupných brán
- výzdoba a prvky fasád meštianskych domov (objekty zapísané v ÚZPF a objekty vytypované za NKP)

Uvedené vyhodnotenie preukazuje zachovanie pamiatkových hodnôt v prevažnej väčšine územia PZ, ktoré tvorilo historický rozsah mesta Krupina. To sa v priebehu vývoja formovalo z dvoch častí – jadra, vznikajúceho od 13. storočia pod farským kostolom a vymedzeného neskôr líniou mestského opevnenia, a severného predmestia, tvoreného radovou zástavbou remeselníckych domov lemujúcich cestu smerom na Zvolen. Splnutie týchto dvoch celkov po odstránení severnej mestskej brány a prislúchajúcej časti opevnenia je jedným zo špecifických znakov Krupiny.

Významnou súčasťou historického dedičstva Krupiny je systém mestského opevnenia, ktorý je pomerne dobre zachovaný, avšak ako bolo zistené počas terénnej obhliadky, nebol v celom svojom rozsahu zahrnutý v rámci pôvodného vymedzenia PZ.

Účastníkom konania – vlastníkom nehnuteľností vo vymedzenom území, bolo doručené oznámenie o začatí správneho konania na prostredníctvom verejnej vyhlášky vyvesenej na úradnej tabuli Mestského úradu Krupina a vyvesené na dobu 15 dní. Oznámenie o začatí správneho konania vo veci vyhlásenia pamiatkovej zóny bolo tiež vyvesené na úradnej tabuli Ministerstva kultúry Slovenskej republiky.

Účastník konania, mesto Krupina, listom č. 10520/2015 zo dňa 20. novembra 2015, sa vyjadril k podkladu na vydanie rozhodnutia a požiadal o čiastočnú úpravu plochy pamiatkovej zóny a spresnenie názvov ulíc a miest v dotknutom území.

Správny orgán po doručení návrhu účastníka konania sa oboznámil s jeho obsahom. Návrh účastníka konania akceptoval, pretože vychádzal zo skutkového stavu v meste Krupina a bolo možné na jeho základe modifikovať návrh na vyhlásenie pamiatkovej zóny, ktorý vychádzal zo skutočností a zo splnenia kritérií pre postup podľa § 20 ods. 1 pamiatkového zákona v spojení s § 2 ods. 4 pamiatkového zákona. Tým boli naplnené ustanovenia zákona na vyhlásenie zmeny pamiatkovej zóny vo verejnom záujme.

Účastník konania, Banskobystrický samosprávny kraj, listom č. 08556/2015/ODDR-2 37244/2015 zo dňa 19. novembra 2015, sa vyjadril k podkladu na zmenu vyhlásenia predmetnej pamiatkovej zóny. Účastník konania vyhodnotil navrhovanú zmenu v kontexte ďalších pamiatkových území v blízkom okolí a s poukazom na potrebu ochrany kultúrneho dedičstva s touto zmenou vyhlásil svoj súhlas.

Pamiatkovú zónu vyhlasuje na návrh Pamiatkového úradu ministerstvo rozhodnutím, v ktorom vymedzí jej územie. Účastníci konania sú o rozhodnutí informovaní verejnou vyhláškou (§ 17 ods. 2 pamiatkového zákona).

Základná ochrana pamiatkového územia je súhrn činností a opatrení, ktorými orgány štátnej správy a orgány územnej samosprávy v spolupráci s vlastníkami nehnuteľností zabezpečujú zachovanie pamiatkových hodnôt v území, ich dobrý technický, prevádzkový a estetický stav, ako aj vhodný spôsob využitia jednotlivých stavieb, skupín stavieb, areálov alebo urbanistických súborov a vhodné technické vybavenie pamiatkového územia (§ 29 ods. 1 pamiatkového zákona).

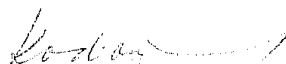
Zásady ochrany pamiatkovej rezervácie alebo pamiatkovej zóny obsahujú požiadavky na primerané funkčné využitie územia, na zachovanie, údržbu a regeneráciu historického pôdorysu a parcelácie, objektovej skladby, výškového a priestorového usporiadania objektov, prvkov interiéru a uličného parteru, charakteristických pohľadov, siluety a panorámy, archeologických nálezísk, prípadne ďalších kultúrnych a prírodných hodnôt pamiatkového územia (§ 29 ods. 3 pamiatkového zákona).

Vzhľadom na skutočnosť, že sú splnené všetky kritériá v ustanovení § 17 ods. 2 pamiatkového zákona v spojení s § 2 ods. 2 a ods. 4 pamiatkového zákona, správny orgán rozhodol tak, ako je uvedené vo výrokovej časti tohto rozhodnutia.

Správny orgán, podľa § 26 ods. 1 správneho poriadku, doručí toto rozhodnutie verejnou vyhláškou.

Poučenie:

Proti tomuto rozhodnutiu, v zmysle § 61 ods. 1 správneho poriadku, možno podať na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky – sekcii kultúrneho dedičstva rozklad v lehote do 15 dní odo dňa jeho doručenia. Včas podaný rozklad má odkladný účinok.

Ing. Iveta Kodoňová

generálna riaditeľka

sekcie kultúrneho dedičstva

poverená na zastupovanie

Rozhodnutie sa doručí:

1. Mesto Krupina, Svätotrojičné námestie 4/4, 963 01 Krupina
2. Mesto Krupina – **doručenie formou verejnej vyhlášky**
3. Úrad Banskobystrického samosprávneho kraja, Námestie SNP č. 23, 974 01 Banská Bystrica
4. Ministerstvo kultúry SR, Úradná tabuľa – **doručenie formou verejnej vyhlášky**
5. Ministerstvo kultúry SR, sekcia kultúrneho dedičstva na založenie do spisu
6. Pamiatkový úrad SR, Cesta na Červený most 6, 814 06 Bratislava (4x)
7. Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica, Lazovná 8, 975 65 Banská Bystrica